“Ga aardappelen schillen of zoiets”

Onderzoek naar de omvang, aard en gevolgen van online agressie en geweld tegen vrouwelijke politici in Nederland

atria Kennisinstituut voor Emancipatie en Vrouwengeschiedenis

Ipsos i&O

Colofon

© Atria, Amsterdam, februari 2024 | **www.atria.nl**

Onderzoek
Mickey Steijaert (Atria)
Paula Thijs (Atria)
Sarah Bruijn (Ipsos I&O)
Laurens Klein Kranenburg (Ipsos I&O)

Vormgeving
Anja Schaller (Buro IK)

Mickey Steijaert en Paula Thijs hebben de literatuurstudie en interviews met experts uitgevoerd. Ook hebben zij de analyses geïnterpreteerd en het onderzoeksrapport geschreven. Beide auteurs hebben in gelijke mate bijgedragen. Sarah Bruijn en Laurens Klein Kranenburg hebben de aanvullende analyses van de Monitor Integriteit en Veiligheid (MIV) uitgevoerd en meegelezen met het rapport.

We bedanken alle experts en betrokkenen voor hun bijdrage aan het onderzoek.

Dit onderzoek is uitgevoerd in opdracht van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

De verantwoordelijkheid voor de inhoud van het onderzoek berust bij de auteurs. De inhoud vormt niet per definitie een weergave van het standpunt van de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

ISBN 978 94 92135 12 4 / NUR 300

Voorwoord

De Monitor Integriteit en Veiligheid uit 2022 laat zien dat van de politieke ambtsdragers 49% te maken heeft met agressie of geweld en dat die agressie in toenemende mate via sociale media en andere online platforms plaatsvindt. Onderzoek van de Groene Amsterdammer en de Utrecht Data School toonde eerder al aan dat tien procent van alle tweets gericht aan vrouwelijke politici haat of agressie bevat. Die beelden staan niet op zichzelf, maar passen bij de signalen vanuit (internationale) onderzoeken en media waaruit ook blijkt dat vrouwen in de politiek veel te maken krijgen met agressie en intimidatie in online media. Dit is verontrustend en reden tot zorg. Alle volksvertegenwoordigers en bestuurders moeten hun ambt ongehinderd kunnen uitoefenen. Wanneer agressie en intimidatie op sociale media vrouwen extra raakt, kan dit hen beperken in hun functioneren, hun zichtbaarheid en in hun politieke ambities.

Het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) vindt het belangrijk dat iedereen op basis van gelijkwaardigheid mee kan doen in het openbaar bestuur. Hoewel er steeds meer aandacht is voor agressie en intimidatie tegen vrouwen in de politiek, is nog niet gedetailleerd in kaart gebracht in hoeverre vrouwelijke politici hier meer mee te maken krijgen, wat de impact is en welke factoren daarbij een rol spelen. Om deze reden heeft het ministerie aan Atria en Ipsos I&O gevraagd om de verschillen tussen mannen en vrouwen in het decentraal bestuur nader te onderzoeken als het gaat om de aard en omvang van online agressie en geweld, de eventuele gevolgen en de wijze waarop zij hiermee omgaan. Dit is gedaan door middel van een verdiepende analyse op de data uit de Monitor Integriteit en Veiligheid 2022.

De politiek is er voor iedereen en iedereen moet zich daarin vrij en zonder vormen van oneigenlijke druk kunnen bewegen. Het mag niet zo zijn dat online haat bepaalde groepen ervan weerhoudt om politiek te participeren of dat dit een bijdrage levert om het politieke ambt neer te leggen. Online haat beschadigt immers niet alleen de democratie, maar het brengt ook onnodig leed met zich mee voor betrokkenen en hun naasten.

Dit onderzoek helpt het ministerie van BZK om drempels te identificeren die de participatie van vrouwen in het openbaar bestuur belemmeren. Ook wordt de komende Monitor Integriteit en Veiligheid aangescherpt op basis van dit onderzoek. Het onderzoek zal zo een bijdrage leveren aan de aanpak van het beleid ter bevordering van een divers en inclusief decentraal bestuur en ter versterking van de weerbaarheid van politieke ambtsdragers.

We danken de onderzoekers voor het uitvoeren van dit onderzoek.

Ellen van Doorne

Directeur Democratie en Bestuur
Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

Samenvatting

Vrouwen zijn nog steeds ondervertegenwoordigd in de Nederlandse politiek. Het internet is een belangrijk platform voor groepen die ondervertegenwoordigd zijn. Zo kunnen sociale media voor politici of mensen met politieke ambities een manier zijn om hun zichtbaarheid te vergroten, om in contact te komen met burgers en om een groter en meer divers publiek te bereiken. Tegelijkertijd zijn er steeds meer aanwijzingen dat vrouwen in de politiek onevenredig vaak en hard geraakt worden door haat, agressie en geweld in online media. Of de aard, omvang en gevolgen van online agressie en geweld verschillen tussen vrouwelijke en mannelijke Nederlandse politici is echter nog niet eerder grootschalig onderzocht.

In dit rapport onderzoeken Atria en Ipsos I&O, in opdracht van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, verschillen tussen mannen en vrouwen in de (decentrale) politiek in de omvang en aard van online agressie en geweld, de eventuele gevolgen en de wijze waarop zij hiermee omgaan. Hiertoe voerden we een literatuuronderzoek uit, en **een kwantitatieve analyse van de Monitor Integriteit en Veiligheid (MIV) 2022**. Voor deze monitor beantwoordden 3.033 politieke ambtsdragers (2.175 mannen en 857 vrouwen) in het decentraal bestuur (gemeenten, provincies en waterschappen) vragen over de mate waarin zij te maken kregen met agressie en geweld door burgers en de wijze waarop hier beleidsmatig mee is omgegaan.

Onder **online agressie en geweld** verstaan we verbale agressie (zoals schelden, kwetsen, kleinerende of discriminerende opmerkingen) of bedreiging en intimidatie die online wordt geuit (via e-mail of sociale media).

Op basis van dit onderzoek concluderen we dat **vrouwelijke politici in het decentrale bestuur significant vaker slachtoffer zijn van online agressie en geweld dan hun mannelijke collega's.** Het meemaken van online agressie en geweld, maar ook het risico daarop, heeft **reële gevolgen voor hun gedrag en functioneren, en op hun socialemediagebruik** in het bijzonder. Ook lijkt de omgang met (online) agressie en geweld door hun professionele omgeving minder goed aan te sluiten bij de behoeften van vrouwelijke politici: **vrouwelijke politici zijn minder tevreden met de manier waarop hun organisatie omgaat met incidenten** van agressie en geweld.

Online agressie en geweld beperkt vrouwelijke politici in hun functioneren en hun vrijheid om zich in het publieke debat uit te spreken, en kan daarmee de politieke vertegenwoordiging van vrouwen in de politiek en de democratie als geheel schaden. Een effectieve aanpak van online agressie en geweld in de politiek houdt rekeningen met de in dit onderzoek gevonden verschillen in de prevalentie, aard en gevolgen van online agressie en geweld tussen mannen en vrouwen en de daaruit voortkomende verschillen in (ondersteunings)behoeften.

Hieronder geven we een samenvatting van de belangrijkste bevindingen.

Prevalentie en aard van online agressie en geweld

- → Vrouwelijke (decentrale) politici in Nederland zijn vaker slachtoffer van online agressie en geweld dan mannelijke politici. 47 procent van de vrouwen in de MIV heeft in de 12 maanden voorafgaand aan de enquête online agressie of geweld meegemaakt, tegenover 36 procent van de mannen. Het verschil is significant (dat wil zeggen dat het niet op toeval berust) en blijft ook bestaan als er rekening wordt gehouden met andere verklarende factoren, zoals iemands functie, bestuurslaag, politieke ervaring en politieke partij.
- → Bijna een op de drie vrouwen (31%) geeft aan drie of meer online incidenten te hebben meegemaakt. Bij mannen is dat 22 procent.
- → Bij 32 procent van de vrouwelijke politici vond het meest recente geweldsincident online plaats, ten opzichte van 26 procent bij mannelijke politici.
- → Politici actief in de provinciale politiek maken vaker online agressie of geweld mee dan politici in de gemeentelijke politiek en waterschappen. Voorzitters van het dagelijks bestuur (burgemeesters, commissarissen van de Koning en dijk-/watergraven) maken vaker online agressie of geweld mee dan volksvertegenwoordigers. Politici van progressieve partijen maken vaker online agressie of geweld mee dan politici van andere partijen. En politici in sterk stedelijke gemeenten maken vaker online agressie of geweld mee dan politici in de minder stedelijke gemeenten. Deze factoren verklaren echter niet het verschil tussen mannelijke en vrouwelijke politici in het meemaken van online agressie en geweld.
- → Vrouwelijke D66-politici hebben een grotere kans om online agressie of geweld mee te maken dan vrouwelijke politici van andere partijen.
- → 45 procent van de vrouwelijke politici geeft aan dat het meest recente incident zich op hen als vertegenwoordiger van een specifieke groep richtte (bijvoorbeeld op basis van geslacht, politieke partij, etniciteit of seksuele voorkeur), tegenover 35 procent van de mannelijke politici.

Gevolgen van (online) agressie en geweld

- → Van de vrouwelijke politici zegt 55 procent negatieve gevolgen te hebben ervaren van het meest recente incident van agressie en geweld, tegenover 49 procent van de mannelijke politici.
- → Bijna een op de drie (27%) vrouwelijke politici geeft aan dat het meest recente incident van agressie en geweld hun socialemediagebruik beïnvloedt; bij mannelijke politici is dat een op de vijf (21%). Voor online incidenten geldt dit voor 35 procent van de vrouwelijke politici en 27 procent van hun mannelijke collega's.
- → Vrouwelijke politici rapporteren ook vaker meerdere gevolgen van (online) agressie en geweld op hun socialemediagedrag dan mannelijke politici.
- → Ruim de helft (53%) van de vrouwelijke politici geeft aan dat het risico om in aanraking te komen met agressie en geweld in hun werk invloed heeft op hun socialemediagebruik,

ongeacht of zij zelf een incident van (online) agressie en geweld hebben meegemaakt. Bij mannelijke politici is dat 42 procent.

→ Een op de tien (11%) vrouwelijke politici en een op de twaalf (8%) mannelijke politici geeft aan wel eens overwogen te hebben om te stoppen als politieke ambtsdrager door het meemaken van agressie en geweld. Bij politici die online agressie en geweld hebben meegemaakt, is dat 18 procent van de vrouwelijke politici en 16 procent van de mannelijke politici.

Omgang met (online) agressie en geweld

→ Zeven op de tien politici die te maken kregen met agressie of geweld geven aan dat zij het laatste incident gemeld of met iemand besproken hebben. Dit verschilt niet significant tussen mannen en vrouwen.

→ Vrouwelijke politici zijn minder tevreden over de wijze waarop zij het meest recente incident met anderen hebben kunnen bespreken dan mannelijke politici: 75 procent van de vrouwelijke politici is hier (zeer) tevreden over en 8 procent is (zeer) ontevreden. Bij mannelijke politici is dat 83 procent respectievelijk 4 procent.

→ Vrouwelijke politici zijn ook significant minder tevreden over de wijze waarop de organisatie hun melding heeft opgepakt: 46 procent van de vrouwelijke politici is hier (zeer) tevreden over tegenover 55 procent van de mannen.

→ Ook vinden vrouwelijke politici minder vaak dan mannelijke politici dat hun organisatie voldoende doet om agressie en geweld te voorkomen, adequaat reageert op incidenten, dat de nazorg goed geregeld is en dat ze voldoende voorlichting of training hebben gehad om met agressie en geweld om te gaan.

→ Een op de tien politici geeft aan dat de organisatie het meest recente incident heeft geregistreerd en dat verschilt niet significant tussen mannen en vrouwen. Er zijn ook geen verschillen in de mate waarin politici aangeven (voldoende) nazorg of begeleiding te hebben ontvangen van hun organisatie.

→ De aangiftebereidheid door politici zelf of door de organisatie is laag: in slechts 7 procent van de gevallen is aangifte gedaan van het meest recente incident. Bij online incidenten is dat nog minder. Dit verschilt niet significant tussen mannelijke en vrouwelijke politici.

Inhoud

Voorwoord **3**
Samenvatting **4**
Begrippenlijst **8**

1 Inleiding **10**
1.1 Achtergrond en aanleiding van het onderzoek 10
1.2 Doel- en vraagstelling 12
1.3 Onderzoeksopzet 12
1.4 Leeswijzer 13

Deel I **14**
Literatuurstudie en theoretische invalshoeken
2 Literatuurstudie **15**
2.1 Expertgesprekken 16
2.2 Onderzoek in Nederland 18
2.3 Internationale onderzoeken 20
3 Theoretische invalshoeken **24**
3.1 Online gendergerelateerd geweld 24
3.2 Online agressie en geweld tegen vrouwen in de politiek 26

Deel II **33**
Empirische bevindingen: online agressie en geweld tegen vrouwen in de politiek in Nederland
4 Prevalentie en aard van online agressie en geweld **34**
4.1 Verschillen in het meemaken van online agressie en geweld 35
4.2 Factoren die het verschil tussen mannen en vrouwen in het risico op online agressie en geweld kunnen verklaren of beïnvloeden 37
4.3 Verschillen in het richtpunt van online agressie en geweld 43
5 Gevolgen van online agressie en geweld **45**
5.1 Verschillen in de gevolgen van online agressie en geweld 45
6 Omgang met (online) agressie en geweld **52**
6.1 Verschillen in het melden en bespreken van online agressie en geweld 52
6.2 Verschillen in de omgang met agressie en geweld door de organisatie 57
7 Conclusie en discussie **60**
7.1 Prevalentie en aard van online agressie en geweld 60
7.2 Gevolgen van (online) agressie en geweld 63
7.3 Omgang met (online) agressie en geweld 64
8 Slotbeschouwing en implicaties **65**

Literatuurlijst **70**

BIJLAGE I **76**
Onderzoeksverantwoording MIV

Begrippenlijst

Bedreiging: concrete uiting om iemand, of diens naasten, wat aan te doen.

Gender: de sociale en culturele betekenissen en opvattingen rondom 'mannelijkheid' en 'vrouwelijkheid'. Het gaat hierbij om de verwachtingen, gedragingen en rollen die in de maatschappij aan mannen en vrouwen worden toegekend. Deze worden sociaal en cultureel bepaald en kunnen veranderen over de tijd en tussen contexten.

Geslacht/sekse: de biologische kenmerken die mannen en vrouwen van elkaar onderscheiden. Deze biologische kenmerken sluiten elkaar niet wederzijds uit, aangezien er personen zijn die over beide beschikken, maar zijn in het algemeen bepalend voor het onderscheid tussen vrouwen en mannen.

Gendergerelateerd geweld: geweld tegen iemand op basis van iemands sekse, gender, genderidentiteit, seksuele oriëntatie of genderexpressie. In de praktijk wordt het geweld vooral gericht tegen vrouwen en tegen mensen die zich niet gedragen zoals de genderrol voorschrijft, zoals homoseksuele mannen (of mannen die zo worden waargenomen) of transgenderpersonen. Gendergerelateerd geweld is een overkoepelende term waaronder verschillende vormen van geweld vallen die deels overlappen in aard en gevolgen, zoals seksueel geweld, partnergeweld en online geweld.

Gendersensitief: een gendersensitieve benadering houdt rekening met genderstereotiepe denkbeelden en machtsongelijkheid op basis van gender en de daaruit voortvloeiende verschillen en ongelijkheden (bijvoorbeeld in kansen, mogelijkheden, belemmeringen, interesses, behoeften, rollen enz.) tussen mensen op basis van gender. Een gendersensitieve aanpak erkent dat mannen en vrouwen verschillende rollen toegeschreven krijgen in de samenleving. Wanneer hier geen rekening mee wordt gehouden, dan kan het zijn dat beleid of interventies onbedoeld en onbewust minder effectief zijn of zelfs ongewenste of tegenovergestelde effecten bereiken bij een bepaalde groep.

Genderstereotypen: versimpelde opvattingen en denkbeelden rondom 'mannelijkheid' en 'vrouwelijkheid'. Een stereotype is een verzameling van opvattingen over karakteristieke kenmerken, eigenschappen en verwachtingen van mensen die tot een bepaalde sociale groep behoren, zonder dat deze daadwerkelijk gelden voor iedereen die tot de groep behoort. Een voorbeeld van een genderstereotype is dat vrouwen lief en zorgzaam zijn, of dat mannen stoer zijn en niet huilen.

Intersectionaliteit: intersectionaliteit, ook wel intersectioneel denken of kruispuntdenken genoemd, is een sociologisch denkkader dat ervan uitgaat dat de maatschappelijke positie van mensen wordt bepaald door een combinatie van meerdere sociale categorieën of identiteiten, zoals geslacht, gender, nationaliteit, etniciteit, leeftijd, seksualiteit, gezondheid, sociaal-economische status etc. De combinaties (kruispunten of 'intersecties') van deze kenmerken gaan gepaard met unieke en meervoudige vormen van in- en uitsluiting, discriminatie en privilege.

Intimidatie: het oproepen van angst of een onveilig gevoel om iemands gedrag te beïnvloeden.

Online agressie en geweld: in dit rapport verstaan we hieronder alle vormen van verbale agressie (schelden, kwetsen, kleinerende of discriminerende opmerkingen), bedreiging of intimidatie die online plaatsvinden (specifiek: via e-mail of sociale media). Bedreiging en intimidatie kunnen verschillende vormen aannemen: onder druk zetten, provoceren, chanteren, vernielen van persoonlijke bezittingen, stalken, seksuele intimidatie, versturen van een dreigbrief of e-mail, uitingen via sociale media of het op andere wijze afgeven van een 'signaal'.

Online haat: haatzaaien, discriminatie, bedreiging en intimidatie die online plaatsvindt. Online haat richt zich op individuen, maar is vaak ook bedoeld om achterliggende groepen te schaden.

Online media/sociale media: digitale media met een element van interactie die online plaatsvindt. Denk hierbij aan socialemediaplatforms (zoals X (voorheen Twitter), Instagram, TikTok, Facebook, YouTube) waarbij de gebruikers de inhoud vormen en op elkaar kunnen reageren, maar bijvoorbeeld ook nieuwswebsites waar mensen al dan niet anoniem kunnen reageren op de actualiteit.

Politici: in dit onderzoek verstaan we onder politici alle politieke ambtsdragers in het landelijke en decentrale bestuur. Politieke ambtsdragers zijn de mensen die het land, de provincies, waterschappen en gemeenten besturen. Denk aan ministers, burgemeesters, wethouders en gedeputeerden van provincies. In de empirische resultaten kijken we alleen naar politieke ambtsdragers in het decentrale bestuur (gemeenten, provincies en waterschappen).

Prevalentie: de mate waarin een bepaald fenomeen voorkomt in de populatie op een bepaald peilmoment of in een afgebakende tijdsperiode. Bijvoorbeeld het aantal politici dat in de voorafgaande twaalf maanden te maken had met een incident van agressie of geweld.

Politieke representatie/vertegenwoordiging: het vertegenwoordigen van de stemmen, opinies en perspectieven van burgers of groepen in publieke besluitvormingsprocessen. Er zijn verschillende vormen van politieke representatie, zoals descriptieve representatie (de mate waarin vertegenwoordigers een afspiegeling zijn van de groepen die zij vertegenwoordigen), formele representatie (de wijze waarop vertegenwoordigers hun positie verkrijgen en verantwoording afleggen), symbolische representatie (de mate waarin vertegenwoordigers betekenis hebben voor de groepen die zij vertegenwoordigen) en substantieve representatie (de mate waarin vertegenwoordigers e belangen en beleidsvoorkeuren van bepaalde groepen vertegenwoordigen).

Verbale agressie: schelden, kwetsen, kleinerende of discriminerende opmerkingen.

1 Inleiding

1.1 Achtergrond en aanleiding van het onderzoek

Vrouwen zijn ondervertegenwoordigd in de Nederlandse politiek. Na de Tweede Kamerverkiezingen van november 2023 zijn er 59 vrouwen in de Tweede Kamer verkozen[1]. In Provinciale Staten schommelt het percentage vrouwen tussen de 31 procent (Zeeland) en 47 procent (Noord-Holland), en in gemeenteraden is gemiddeld 37 procent van de raadsleden vrouw. Daarnaast zijn vrouwen ondervertegenwoordigd in de reguliere media, zoals in non-fictieprogramma's op tv (Commissariaat voor de Media, 2021), in het nieuws, onder journalisten, en slechts 22 procent van de experts in het nieuws is vrouw (Free Press Unlimited & WOMEN Inc., 2020). Daarnaast worden vrouwelijke politici significant anders besproken wanneer ze wél de media halen: mannelijke politici worden vaker besproken in termen die passen bij leiderschap dan vrouwelijke politici (Aaldering & Van der Pas, 2020). Door deze mechanismen worden de stemmen en ervaringen van vrouwen stelselmatig ondervertegenwoordigd in het publieke debat.

Online media zijn een belangrijk platform voor groepen die ondervertegenwoordigd zijn in de traditionele media en in het publieke en politieke debat. Voor politici bieden online media een manier om zich te profileren, hun zichtbaarheid te vergroten, om in contact te komen met burgers en om potentieel een groter en meer divers publiek te bereiken. Tegelijkertijd zijn er steeds meer aanwijzingen dat vrouwen in de politiek onevenredig geraakt worden door agressie en geweld in online media. Zo lieten De Groene Amsterdammer en de Utrecht Data School in 2021 zien dat tien procent van alle tweets gericht aan vrouwelijke Tweede Kamerleden in de aanloop naar de Tweede Kamerverkiezingen haat of agressie bevatten (Saris & Van de Ven, 2021). Sindsdien is het probleem niet minder urgent geworden. Zo gaven diverse vrouwelijke Tweede Kamerleden aan hun socialemediagebruik aan te passen, zoals D66-Kamerlid Lisa van Ginneken die haar Twittergebruik beëindigde[2]. En in juli 2023 maakte Minister en D66-fractivoorzitter Sigrid Kaag bekend de politiek te verlaten als reactie op de continue (online) bedreigingen aan haar adres[3].

Online agressie is, naast belastend voor de vrouwen zelf, schadelijk voor de politieke vertegenwoordiging van vrouwen en voor de democratie als geheel. Uit verkennend interviewonderzoek blijkt dat agressie en geweld op sociale media vrouwelijke

1 Per 26 februari 2024. De exacte samenstelling kan nog wijzigen, bijvoorbeeld door Kamerleden die toetreden tot de regering.
2 Bron: https://www.ad.nl/politiek/kamerlid-van-ginneken-stopt-met-twitter-haat-richt-zich-bij-mij-op-mijn-transgender-zijn~ac04002e/
3 Bron: https://nos.nl/nieuwsuur/video/2482713-kaag-verlaat-de-politiek

gemeenteraadsleden beperkt in hun functioneren en in hun politieke ambities (Wijnhoven & Steijaert, 2022). Het waarnemen van online haat tegen vrouwelijke politici blijkt jonge vrouwen met politieke ambities af te schrikken (Runderkamp, De Jong & Van der Poel, 2023). Daarmee vormt het een barrière voor gelijke vertegenwoordiging van burgers in de politiek (Runderkamp, 2023). Ook politici die op andere manieren afwijken van de (witte, mannelijke) norm lijken vaker doelwit van online haat.

Hoewel er steeds meer aandacht is voor agressie en geweld tegen vrouwen in de politiek – mede doordat vrouwelijke politici zich hier steeds meer over uitspreken – is het onderzoeksveld alsook de aanpak van online agressie en geweld nog versnipperd. Hierdoor ontbreekt een samenhangend beeld van wat er al bekend is over online haat tegen vrouwelijke politici in verschillende contexten. Daarnaast zijn studies naar online agressie en geweld vaak ofwel alleen onder vrouwelijke politici gedaan, ofwel wordt er geen onderscheid gemaakt tussen mannen en vrouwen. Er is nog weinig representatief, vergelijkend onderzoek in Nederland verricht, waardoor inzicht ontbreekt in de aard, omvang en gevolgen van online agressie en geweld tegen vrouwelijke politieke ambtsdragers in vergelijking met hun mannelijke collega's.

Uit de Monitor Integriteit en Veiligheid 2022 blijkt dat vrouwelijke politieke ambtsdragers in het decentraal bestuur in Nederland vaker te maken hebben gehad met agressie en geweld (55%) dan hun mannelijke collega's (46%) (Klein Kranenburg et al., 2022). Het is aannemelijk dat dit verschil ook online bestaat: 69% van de gemonitorde incidenten speelde zich online af. Uit onderzoek onder vrouwelijke journalisten blijkt dat meer dan de helft van hen jaarlijks agressie, bedreiging of intimidatie meemaakt, en dat de meest voorkomende vorm hiervan online verbale agressie is (Bruijn & Bouwmeester, 2022). In hoeverre vrouwelijke politici daadwerkelijk meer te maken krijgen met online agressie en geweld dan mannelijke politici en welke factoren daarbij een rol spelen, is tot dusverre echter nog niet in kaart gebracht.

In dit rapport onderzoeken Atria en Ipsos I&O verschillen tussen mannen en vrouwen in de (decentrale) politiek in de aard en omvang van online agressie en geweld, de eventuele gevolgen en de wijze waarop zij hiermee omgaan. Het onderzoek is verricht in opdracht van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

Het kabinet wil (online) haatdragende berichten en discriminatie krachtig tegengaan. In een Kamerbrief[4] naar aanleiding van een motie van het Tweede Kamerlid Van Dijk (SP) onderschrijven de ministers Yeşilgöz-Zegerius (JenV), Van Gennip (SZW), Dijkgraaf (OCW), Bruins Slot (BZK) en Helder (Langdurige Zorg en Sport) de noodzaak om op te treden tegen online discriminatie, racisme en hate speech en de aanpak te intensiveren. Eén van de pijlers van deze aanpak is het verkrijgen van meer inzicht in de verschillende aspecten van online discriminatie, racisme en hate speech in de Nederlandse context. Met dit onderzoek hopen we dit inzicht te vergroten. Daarnaast hopen we een bijdrage te leveren aan bewustwording over online agressie en geweld tegen vrouwelijke ambtsdragers en aan inzichten voor het ontwikkelen van meer effectieve (beleids)interventies om online agressie en geweld tegen vrouwen in de politiek aan te pakken.

4 Bron: https://open.overheid.nl/documenten/ronl-38bd5d91a48d73ab0dfe667e0c245dbd9f83ba11/pdf

1.2 Doel- en vraagstelling

Het doel van dit onderzoek is het verkrijgen van inzicht in (1) de aard en omvang van online agressie en geweld tegen vrouwen in de politiek vergeleken met mannen en welke factoren daarbij een rol spelen, (2) wat de gevolgen zijn voor de doelwitten met betrekking tot hun socialemediagedrag en (3) hoe de doelwitten omgaan met hun ervaringen van online agressie en geweld (melden en bespreken van incidenten).
De onderzoeksvragen luiden als volgt:

1a) *In hoeverre zijn er verschillen tussen vrouwen en mannen in de politiek in het ervaren van online agressie en geweld, naast andere factoren zoals bestuurslaag, functie, senioriteit, regio en politieke kleur?*
1b) *In hoeverre worden de verschillen tussen mannen en vrouwen beïnvloed door andere verklarende factoren voor het ervaren van online agressie en geweld?*

2a) *In hoeverre zijn er verschillen tussen vrouwen en mannen in de politiek in het ervaren van nadelige gevolgen op het socialemediagedrag door online agressie en geweld?*
2b) *In hoeverre verschilt de invloed van online agressie en geweld voor het ervaren van nadelige gevolgen op het socialemediagedrag tussen mannen en vrouwen?*

3a) *In hoeverre zijn er verschillen in het melden en bespreken van incidenten van online agressie en geweld tussen mannen en vrouwen en hoe hangt dat samen met andere factoren?*
3b) *In hoeverre verschillen de verklarende factoren voor het melden of bespreken van incidenten tussen mannen en vrouwen?*

1.3 Onderzoeksopzet

Het onderzoek bestaat uit twee onderdelen. Ten eerste is er een literatuurstudie uitgevoerd waarbij we de bestaande Nederlandse en internationale onderzoeken en wetenschappelijke studies naar online agressie en geweld tegen vrouwelijke ambtsdragers in kaart hebben gebracht. We hebben hierbij gekeken naar studies gericht op de aard en omvang van online agressie en geweld tegen vrouwen in de politiek, onderliggende mechanismes en verklarende factoren voor slachtofferschap, de gevolgen van het ervaren van online agressie en geweld en *coping*-strategieën van de doelwitten. In aanvulling op de literatuurstudie hebben wij interviews gehouden met 5 experts op het thema. Hieruit destilleren wij een wetenschappelijk kader voor de analyses en de interpretatie van de resultaten.

Het tweede onderdeel van dit onderzoek is een kwantitatieve analyse van een enquête onder politieke ambtsdragers en organisaties in het decentraal bestuur (gemeenten, provincies en waterschappen). Deze enquête is een vast onderdeel van de Monitor Integriteit en Veiligheid (MIV) 2022, uitgevoerd door Ipsos I&O (voorheen: I&O Research) in opdracht van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK). Deze tweejaarlijkse monitor geeft inzicht in de mate waarin politieke ambtsdragers en medewerkers in het openbaar bestuur te maken krijgen met agressie en geweld door burgers en de wijze waarop hier

beleidsmatig mee wordt omgegaan. In de enquête zijn diverse vragen opgenomen over de omvang en aard van slachtofferschap van online agressie, bedreiging of intimidatie, de effecten op socialemediagebruik, strategieën, en meldingsbereidheid. In 2022 hebben 3.033 politieke ambtsdragers deelgenomen aan de monitor, van wie 2.175 mannen en 857 vrouwen. Voor de onderzoeksverantwoording verwijzen we naar Bijlage I.

1.4 Leeswijzer

Dit rapport bestaat uit twee delen. In Deel I wordt al bestaande kennis over het onderwerp besproken. Hoofdstuk 2 bevat een bespreking van de belangrijkste literatuur over dit onderwerp, en een kort verslag van verkennende gesprekken met experts. In Hoofdstuk 3 worden theoretische invalshoeken besproken die een voorlopig antwoord vormen op de onderzoeksvraag. In Deel II staan de resultaten van onze analyse van de MIV centraal. We bespreken de prevalentie en aard van online agressie en geweld in Hoofdstuk 4, de gevolgen van online agressie en geweld in Hoofdstuk 5 en de omgang met (online) agressie en geweld in Hoofdstuk 6. In de bespreking van onze resultaten hebben we expliciet aandacht voor de verschillen tussen mannelijke en vrouwelijke politici. In Hoofdstuk 7 bespreken we de conclusies van onze analyse, en in Hoofdstuk 8 bespreken we de implicaties hiervan.

DEEL I

Literatuurstudie en theoretische invalshoeken

2 Literatuurstudie

Er zijn steeds meer studies die laten zien dat online agressie en geweld tegen vrouwen in de politiek een wijdverbreid probleem is (Gorrell et al., 2020; Håkansson, 2021; Herrick et al., 2021; Rheault et al., 2019). Het onderzoeksveld is echter versnipperd, waardoor een samenhangend beeld ontbreekt van wat er al bekend is over online haat tegen vrouwelijke politici in verschillende contexten en de effecten daarvan op de doelwitten zelf en op de representatie van vrouwen in de politiek. In deze literatuurstudie geven wij een overzicht van de belangrijkste inzichten van experts, de belangrijkste (wetenschappelijke) studies en 'grijze' Nederlandse en internationale literatuur en van de onderliggende theoretische mechanismes.

Voor de expertgesprekken hebben we ongestructureerde interviews gehouden met personen die vanuit verschillende expertises inzicht hebben in oorzaken en gevolgen van online agressie en geweld tegen vrouwelijke politici. Op basis van input door de opdrachtgever en het netwerk van de onderzoekers werd een shortlist opgesteld met verschillende experts, hun expertisegebied, en de kennis die zij aan het onderzoek zouden kunnen toevoegen. Op basis daarvan werden vijf experts geselecteerd en benaderd voor een interview. Bij de selectie werd een zo groot mogelijke variatie in invalshoeken als uitgangspunt genomen. Wanneer een expert niet beschikbaar was voor een interview, werd deze vervangen door een andere expert uit de shortlist met vergelijkbare expertise. Uiteindelijk zijn op deze manier vijf experts benaderd en geïnterviewd voor dit onderzoek.

Wetenschappelijke literatuur is verzameld middels een niet-systematische en niet-uitputtende zoektocht op Google Scholar en daaropvolgende sneeuwbalmethode, waarbij ook geciteerde en citerende artikelen werden bekeken. In de zoektermen werd ingezet op literatuur die een voorlopig antwoord zou kunnen geven op de onderzoeksvragen. We waren dus op zoek naar literatuur over de prevalentie, gevolgen, en meldingsbereidheid van online haat tegen vrouwelijke politici. Studies werden geselecteerd op basis van de theoretische of empirische relevantie en de mate waarin zij hiaten in onze kennis over online agressie en geweld tegen vrouwelijke politici leken op te vullen. We hebben, op enkele uitzonderingen na, voornamelijk wetenschappelijke artikelen in *peer-reviewed* wetenschappelijke tijdschriften geselecteerd. Omdat de meeste wetenschappelijke literatuur zich voornamelijk richt op verklaringsvragen, hebben we voor een overzicht van onderzoek naar de prevalentie van online agressie en geweld tegen vrouwen (in de politiek) ook 'grijze' literatuur bestudeerd; dat wil zeggen, onderzoek dat niet in wetenschappelijke tijdschriften of boeken is gepubliceerd, zoals rapporten, white papers, factsheets en dissertaties. Deze rapporten zijn gevonden via bij de onderzoekers bekende maatschappelijke organisaties en experts die zich bezighouden met het thema.

2.1 Expertgesprekken

Uit de expertgesprekken komt naar voren dat online agressie en geweld tegen vrouwen in de politiek niet op zichzelf staat. Het valt te categoriseren als onderdeel van bredere maatschappelijke problemen. Verschillende experts hebben verschillende visies op de vraag van welke maatschappelijke problemen agressie en geweld tegen vrouwen in de politiek een specifieke uiting is.

Caroline Koetsenruijter, onderzoeker, trainer en auteur op het gebied van sociale veiligheid en agressiepreventie, beschrijft online agressie en geweld tegen vrouwelijke politici als onderdeel van toenemende publieke agressie in het algemeen. Uit de Nationale Enquête Arbeidsomstandigheden 2022 blijkt dat 15,4% van de vrouwen ongewenste seksuele aandacht, intimidatie, lichamelijk geweld en pestgedrag door externen ervaart ten opzichte van 7,0% van de mannelijke werkenden (Van den Heuvel, Fernandez Beiro & Van Dam, 2023). Zij spreekt van een evidente 'verhuftering', die bijvoorbeeld ook tot uiting komt in geweld tegen hulpverleners. Koetsenruijter benadrukt dat Nederland Europees kampioen publieke agressie is[5]. Dit komt mogelijk voort uit vijf trends die de burger in de moderne maatschappij karakteriseren: individualisering, informalisering, informatisering, internationalisering en intensivering (Schnabel, 2000). In Nederland komt daar bij dat er nog veel vrijheid is om weg te komen met haat en agressie, zeker online. Verbale en psychische agressie wordt in Nederland vaak nog niet serieus genomen. 'Schelden doet geen pijn', is de gedachte.

Julia Wouters, coach en trainer op het gebied van vrouwelijk leiderschap en auteur van het boek *De zijkant van de macht*, benadrukt juist dat agressie en geweld tegen vrouwelijke politici in een traditie staat van subtiele agressie ('micro-agressies') tegen vrouwen die de maatschappelijke ladder beklimmen. Wanneer vrouwen een domein betreden dat traditioneel is voorbehouden aan mannen, krijgen zij te maken met *master suppression techniques*. Dit zijn subtiele en vaak onbewuste technieken die tegen vrouwen worden ingezet om hun functioneren te bemoeilijken. Een voorbeeld is het continu in de rede vallen van vrouwen tijdens vergaderingen, of hun standpunten overnemen en presenteren als een eigen punt. Wouters benadrukt dat online agressie en geweld slechts het topje is van een ijsberg die bestaat uit meer subtielere vormen van uitsluiting waar vrouwen in de politiek mee te maken krijgen. Waar Koetsenruijter online agressie en geweld tegen vrouwelijke politici met name beziet vanuit de bredere toename in publieke agressie, beziet Wouters het als onderdeel van de bredere onderdrukking van vrouwen in machtsposities.

Conny Roggeband, universitair hoofddocent Politicologie aan de Universiteit van Amsterdam, brengt bovenstaande invalshoeken samen en stelt dat online agressie en geweld tegen vrouwen in de politiek als een uiting van gendergerelateerd geweld moet worden gezien. Online geweld tegen vrouwen in de politiek kan worden gezien als een vorm van politiek geweld (waar mannen ook mee te maken krijgen, zie Caroline Koetsenruijter), maar het gevaar daarvan is dat de genderdimensie niet wordt meegenomen. Volgens Roggeband komt

5 Uit de European Working Commission Survey uit 2007 blijkt dat 5% van de werkenden in Europa persoonlijke slachtoffer is geweest van geweld door collega's of burgers. In Nederland is dit percentage 10%, hoger dan elk ander EU-land of het VK (European Agency for Safety and Health at Work, 2010).

gendergerelateerd geweld meer voor wanneer er veranderingen plaatsvinden in machtsrelaties, bijvoorbeeld bij een grotere zichtbaarheid van vrouwen of minderheden in de politiek, en online media vergroten deze zichtbaarheid nog meer. Het is belangrijk om online agressie en geweld tegen vrouwen in de politiek niet als losse incidenten te zien, maar als onderdeel van het continuüm van gendergerelateerd geweld (waarbij online en offline geweld en publiek en privé in elkaar overlopen). Roggeband stelt dat er in Nederland maar weinig aandacht hiervoor is door fragmentatie en doordat er sterk het idee heerst dat dit bij ons niet voorkomt en dat de emancipatie al 'af' is. Andere landen (zoals Spanje en landen in Latijns-Amerika) lopen voorop in het agenderen en invoeren van integrale wetgeving voor het tegengaan van gendergerelateerd geweld.

In de ogen van Sanne Kruikemeier, hoogleraar digitale media en maatschappij aan Wageningen University & Research, is online agressie en geweld tegen vrouwelijke politici ook het gevolg van de specifieke kenmerken van de online omgeving waarbinnen het plaatsvindt. X (voorheen Twitter), bijvoorbeeld, kenmerkt zich door een populatie die hoofdzakelijk bestaat uit politiek geëngageerde mannen. Politici gebruiken X juist omdat dit type persoon gebruikmaakt van het medium. Maar met name voor mensen die afwijken van de norm is het een plek waar zij reacties oproepen. Dit komt ook door de technische architectuur van de online omgevingen. Nieuwsmedium NU.nl, bijvoorbeeld, paste haar reactiesysteem aan waardoor constructieve reacties bovenaan worden geplaatst, in plaats van de meest populaire reacties. Op deze manier stelt de website een norm die gebruikers motiveert meer constructieve bijdrages te plaatsen. Bij veel sociale media zoals X ontbreekt een dergelijke normstelling – of is de norm (en het algoritme) juist om zo extreem mogelijke berichten te plaatsen, omdat deze meer reacties zullen oproepen.

Rosalie Bedijn, bestuurslid van belangenvereniging Statenlidnu en zelf lid van de Provinciale Staten Zuid-Holland, legt de nadruk op de politieke context van een politicus. Bedijn was eerder gemeenteraadslid, en ervaart een groot verschil in welke thema's worden behandeld, en de mate waarin deze thema's agressie en geweld uitlokken. Sinds enkele jaren behandelen de Provinciale Staten in Nederland thema's die burgers van dichtbij raken. Bijvoorbeeld de stikstofcrisis, de woningbouw, of in Zuid-Holland de vervuiling door chemiebedrijf Chemours. Bedijn ervaart een grote toename in media-aandacht voor de provinciale staten wanneer dit soort thema's spelen, en een toename van online agressie en geweld gaat daarmee gepaard. Daar komt bij dat in de gemeenteraad, aldus Bedijn, de afstand tussen politicus en burger veel kleiner is dan in de staten. Burgers weten als het ware vaak waar het gemeenteraadslid woont. Een statenlid is anoniemer en op grotere afstand, en dit vergroot in de ervaring van Bedijn de kans dat agressie online wordt geuit. Ondanks dat de online haat in de ervaring van Bedijn samenhangt met inhoudelijke lokale thema's, ervaart zij een groot verschil in de mate en manier waarop vrouwelijke lokale politici door burgers worden aangesproken. De vrouwelijke politici krijgen in haar ervaring vaker heftige online berichten, die zich niet alleen richten op het inhoudelijke thema, maar ook op het vrouw-zijn van de politici. In de ervaring van Bedijn komt de online haat harder aan wanneer deze zich niet op de inhoud, maar op het vrouw-zijn van de politica in kwestie richt.

Bovenstaande inzichten benadrukken het belang van een brede blik op online agressie en geweld tegen vrouwelijke politici. Het fenomeen staat niet op zichzelf, maar staat in een lange traditie van toenemende publieke agressie en gendergerelateerd geweld. Deze context kan

helpen verklaren waarom haat en agressie tegen vrouwelijke politici voorkomt, en welke gevolgen het heeft op hun gedrag. In onze literatuurstudie gaan wij dan ook dieper in op deze context.

2.2 Onderzoek in Nederland

2.2.1 Online agressie en geweld tegen vrouwen in het algemeen

Volgens onderzoek van de *EU Fundamental Rights Agency* (2014) heeft 1 op de 6 vrouwen in Nederland in 2014 te maken gehad met online intimidatie; onder jonge vrouwen (18-29 jaar) was dat 1 op 3. Ook bleek uit het onderzoek dat online intimidatie in Nederland relatief meer vrouwen treft (17% van de vrouwen) dan in andere Europese landen (11% gemiddeld in de EU). Sinds 2014 is het gebruik van online (sociale) media verder toegenomen, waardoor deze percentages mogelijk een onderschatting zijn van de huidige prevalentie.
In een literatuurstudie naar online seksueel geweld concludeert het Nederlands Studiecentrum voor Criminaliteit en Rechtshandhaving (NSCR) dat de registratie van de omvang en prevalentie van het online seksueel geweld in Nederland gebrekkig is. Dit komt onder andere door een versnippering van de manieren waarop slachtoffers (maar ook omstanders) online seksueel misbruik kunnen melden, en doordat de registratie van aangiftes door de politie niet eenduidig is. Bovendien wordt het aantal meldingen beïnvloed door meldingsbereidheid van slachtoffers en bekendheid van de meldpunten (Gorissen, el Akehal, Weerman & van de Weijer, 2020, p.73).

Uit het meer recente onderzoek *Online Veiligheid en Criminaliteit 2022* blijkt dat jonge vrouwen relatief vaak online bedreiging en intimidatie meemaakten (Akkermans, Arends, et al., 2023). 12 procent van de vrouwen van 15 tot 25 jaar maakte dit mee, tegenover 8 procent van de mannen in deze leeftijdsgroep. Biseksuele vrouwen maakten het vaakst online bedreiging en intimidatie mee, met name online bedreiging, pesten en stalken. Veertien procent van de biseksuele vrouwen kreeg hiermee te maken. Een zelfde beeld komt naar voren uit de *Prevalentiemonitor Huiselijk geweld en Seksueel Grensoverschrijdend Gedrag 2022* (Akkermans, Derksen, et al., 2023). Uit deze monitor blijkt dat vrouwen ten opzichte van mannen bijna twee keer zo vaak aangeven dat zij in de afgelopen 12 maanden ongewenst seksueel gedrag hebben meegemaakt op het internet (8 procent van de vrouwen versus 4 procent van de mannen). Ook hier zien we weer dat met name jonge vrouwen (16-24 jaar) en biseksuele vrouwen dit relatief vaak meemaken: ongeveer 1 op de 5 vrouwen in deze groepen heeft in 2022 te maken gehad met online seksuele intimidatie. Ten opzichte van 2020 is online seksuele intimidatie met een paar procentpunten gestegen.

Bovengenoemde CBS-onderzoeken belichten ook de gevolgen van online (seksuele) intimidatie. Een derde van de slachtoffers van online bedreiging en intimidatie ervaarde problemen als gevolg van het voorval. Deze zijn met name psychisch of emotioneel. Slachtoffers geven onder andere aan minder vertrouwen te hebben in mensen, zich minder veilig te voelen en angst- of depressieve klachten te hebben (Akkermans, Arends, et al., 2023b). Ook financiële, seksuele of lichamelijke problemen en problemen met relaties, werk en/of opleiding worden genoemd als gevolg van online (seksuele) intimidatie en bedreiging (Akkermans, Derksen, et al., 2023). Vrouwen geven vaker dan mannen aan dat online

bedreiging en intimidatie voor hen gevolgen had (37,1% van de vrouwen en 29,9% van de mannen). Ook blijkt dat vrouwen de dader vaker kennen dan mannen (41,8% versus 33,9%) (CBS Statline, 2023).

2.2.2 Online agressie en geweld tegen vrouwen in de politiek

Representatieve gegevens over de prevalentie van online agressie en geweld tegen vrouwen in de politiek in Nederland zijn schaars. Er zijn aanwijzingen dat zij onevenredig veel online haatberichten krijgen. Uit onderzoek van *De Groene Amsterdammer* en Utrecht Data School blijkt dat tien procent van alle tweets gericht aan vrouwelijke politici haat of agressie bevat. In de vijf maanden voor de verkiezingen van maart 2021 ontving alleen Sigrid Kaag al 13.235 haatdragende en agressieve tweets, ca. 88 per dag (Saris & Van de Ven, 2021). In het onderzoek van *de Groene Amsterdammer* werd geen vergelijkend onderzoek uitgevoerd bij mannelijke politici, waardoor niet te zeggen is hoe dit zich verhoudt tot haatberichten jegens mannelijke politici. Wel werd een vergelijk gemaakt in de aard van de tweets. Zo werden vrouwelijke politici vaker dan mannen in informele of kleineren termen aangesproken (“vrouwtje”, “meid”, of “meisje”) dan mannelijke politici. Ook bleek dat vrouwelijke politici relatief vaker met hun voornaam werden aangesproken in tweets, en mannen juist vaker met hun achternaam.

Uit *de Monitor Integriteit en Veiligheid 2022* (Klein Kranenburg et al., 2022) blijkt dat vrouwelijke politieke ambtsdragers vaker te maken hebben met agressie en geweld dan hun mannelijke collega’s (55% tegenover 46%), met name als het gaat om verbale agressie en bedreiging en intimidatie. Er is niet onderzocht of dit ook specifiek geldt voor online vormen van agressie en intimidatie, maar dit is wel aannemelijk, aangezien de monitor ook laat zien dat agressie en geweld in toenemende mate via online media wordt geuit.

Recent zijn er in Nederland enkele kwalitatieve studies verschenen naar de ervaringen van vrouwelijke politieke ambtsdragers met online haat. Onderzoekers van Atria interviewden in aanloop naar de gemeenteraadsverkiezingen van maart 2022 acht vrouwen die op dat moment in de raad zaten of kandidaat waren voor een zetel naar hun ervaringen met online misogynie (Wijnhoven & Steijaert, 2022). Bijna alle voor het onderzoek geïnterviewde (kandidaat)-raadsleden gaven aan ervaringen met online misogynie te hebben. Daarbij hadden zij zowel indirecte ervaringen, waarbij een vrouwelijke collega of een vrouwelijke politici met wie de geïnterviewde zich sterk identificeerde slachtoffer was, als directe ervaringen, waarbij de geïnterviewde zelf slachtoffer was. Hoe zichtbaarder in de (online) media het geïnterviewde (kandidaat-)raadslid was en hoe meer deze afweek van de ‘masculiene’ norm in de politiek, hoe meer online misogynie dit raadslid ontving.

2.2.3 Gevolgen van online agressie en geweld voor vrouwen in de politiek

Wijnhoven & Steijaert (2022) onderzochten de invloed van online agressie en geweld op vrouwen in de politiek. Online agressie en geweld zorgde ervoor dat sommige geïnterviewde vrouwelijke politici hun socialemediagebruik beperkten, of dat zij zich minder stellig en expliciet uitlieten op sociale media. Beide mechanismes betekenen een inbreuk op het functioneren en de vrijheid van vrouwelijke politici. Sociale media zijn immers een belangrijk instrument voor politici om zich te onderscheiden, en om hun vertegenwoordigende taak uit te

voeren (in contact komen en in gesprek gaan met burgers). Wanneer vrouwelijke politici zich niet vrij voelen dit instrument ten volle te benutten, schaadt dit hun slagkracht en effectiviteit. Daarnaast rapporteerden de geïnterviewde vrouwen een afname in politieke ambitie en zelfvertrouwen.

Stichting DeGoedeZaak onderzocht in 2023 de invloed van online haat en wat er nodig is om een veiligere online omgeving te creëren voor politieke ambtsdragers middels interviews met twaalf ervaringsdeskundigen (politieke ambtsdragers die te maken hebben (gehad) met online haat, zowel mannen als vrouwen) en vijf experts (zoals griffiers of vertrouwens-personen). Het onderzoek concludeert dat de frequentie, de ernst en het richtpunt van de haat de impact ervan bepalen. Met name haat van collega-politici en haat richting dierbaren trof de geïnterviewden hard. De deelnemers geven aan dat de omgang met online haat en het doen van een melding of aangifte veel energie kost. Hoewel de meeste deelnemers aan het onderzoek aangeven hun politieke carrière niet te zullen beëindigen door online haat, leggen zij zichzelf wel zelfcensuur op of hebben zij hun politieke ambities bijgesteld (Stichting DeGoedeZaak et al., 2023).

Niet alleen het zelf meemaken van online haat, maar ook het waarnemen van online agressie en geweld tegen vrouwen in de politiek kan gevolgen hebben voor de representatie van vrouwen in de politiek, zo blijkt uit recent onderzoek met focusgroepen onder jonge vrouwen (18-35 jaar) die politieke ambities hebben (gehad) (Runderkamp, De Jong & Van der Poel, 2023). Het onderzoek, in opdracht de alliantie Politica, laat zien dat het waarnemen van geweld tegen vrouwen in de politiek vrouwelijke aspirant-politici afschrikt. De deelnemers geven aan hun politieke ambities te heroverwegen, liever voor een plek achter de schermen te kiezen of minder aanwezig en zichtbaar te zijn op sociale media.

Uit onderzoek naar vrouwelijke journalisten in Nederland (Bruijn & Bouwmeester, 2022) bleek eveneens dat (online) agressie en bedreiging effect heeft op het persoonlijke leven. De helft van de ondervraagde vrouwelijke journalisten ondervindt effecten op gedrag, een kwart op de geestelijke gezondheid, drie op de tien vrouwelijke journalisten voelen zich angstig en ruim een tiende kan er niet van slapen of heeft lichamelijke klachten. Ook zorgt agressie en bedreiging voor een algeheel gevoel van onveiligheid.

Bovenstaande onderzoeken suggereren dat de impact van online agressie en geweld op de vrouwen in de Nederlandse politiek groot is. De studies zijn echter kleinschalig van opzet, of gericht op andere beroepsgroepen (journalisten). Grootschalig en representatief onderzoek naar de persoonlijke en maatschappelijke gevolgen van online agressie en geweld tegen vrouwen in de politiek in de Nederlandse context is er voor zover bekend nog niet.

2.3 Internationale onderzoeken

2.3.1 Online agressie en geweld tegen vrouwen in het algemeen

In de internationale literatuur is meer onderzoek te vinden naar online agressie en geweld tegen vrouwen. Bijvoorbeeld het eerder aangehaalde onderzoek van de EU Fundamental Rights Agency (FRA, 2014), waaruit bleek dat één op de tien vrouwen (11%) in de EU een

vorm van online intimidatie ('cyberharassment') heeft meegemaakt sinds hun 15e levensjaar, en één op de twintig (5%) vrouwen in de voorafgaande 12 maanden. Eén op de vijf jonge vrouwen (18-29 jaar) in de EU maakte seksuele online intimidatie mee. In 2024 verwacht FRA nieuwe cijfers over online intimidatie te publiceren.

Uit onderzoek van Plan International (2020) onder jonge vrouwen tussen de 15 en 25 jaar in 22 landen blijkt dat meer dan de helft van hen ervaringen heeft gehad met online intimidatie op socialemediaplatforms. Onderzoek van het Amerikaanse Pew Research Center (Vogels, 2021) laat zien dat 41 procent van de volwassenen in de Verenigde Staten in 2020 aangaf een vorm van online intimidatie te hebben meegemaakt. Dat is een stijging van 6 procentpunt ten opzichte van 2014. Het onderzoekscentrum constateert ook dat Amerikanen de laatste jaren meer verschillende en meer ernstige vormen van online intimidatie rapporteren. De helft van de mensen die online intimidatie meemaakten, gaf aan dat dit gebeurde vanwege hun politieke standpunten. Deze mensen noemden ook hun gender, etnische achtergrond en seksuele oriëntatie als aanleiding voor online intimidatie. Uit het onderzoek blijkt dat mannen iets vaker aangeven online intimidatie te hebben ervaren dan vrouwen (43% vs. 38%), maar vrouwen hebben vaker met online seksuele intimidatie en stalking te maken. Het percentage vrouwen dat online seksuele intimidatie heeft meegemaakt, is verdubbeld sinds 2017, van 8 naar 16 procent. De studie van het Pew Research Center laat ook zien dat met name jonge vrouwen en personen met een LHBT-achtergrond vaker te maken hebben met online (seksuele) intimidatie. Een derde van de Amerikaanse vrouwen onder de 35 jaar zei in 2020 dat ze online seksuele intimidatie heeft ervaren (tegenover één op de tien mannen in die leeftijdscategorie). Zeven op de tien lesbische, homoseksuele en biseksuele volwassenen heeft online intimidatie meegemaakt, en de helft van hen heeft meer ernstige vormen van online geweld ervaren (zoals bedreiging, aanhoudende intimidatie en stalking) (Vogels, 2021).

Een recente overzichtsstudie naar de impact van het gebruik van sociale media op vrouwen en meisjes in opdracht van het Europees Parlement (Park et al., 2023) stelt dat online agressie en geweld negatieve gevolgen heeft voor de mentale gezondheid, maar ook sociale en maatschappelijke gevolgen heeft, zoals het versterken van genderstereotypen en -normen, zelfcensuur en het aantasten van politieke en maatschappelijke participatie en vrijheid van meningsuiting.

2.3.2 Online agressie en geweld tegen vrouwen in de politiek

In verschillende landen is onderzoek gedaan naar de prevalentie van online agressie en geweld tegen vrouwen in de politiek, en is een vergelijking gemaakt met mannelijke politici. In Zweden is sprake van een *gender gap* in politiek geweld, waarbij vrouwelijke politici vaker rapporteren ermee te maken te krijgen, met name vrouwen op hoge posities (Håkansson, 2021). In het Verenigd Koninkrijk ontvangen mannelijke politici meer politiek-inhoudelijke online haat op Twitter, maar is seksistische haat met name gericht tegen vrouwelijke politici (Gorrell et al., 2020). En vrouwelijke burgemeesters in de VS rapporteren vaker slachtoffer te zijn van fysiek en psychologisch geweld dan hun mannelijke collega's (Herrick et al., 2021). Niet alle studies laten eenzelfde patroon zien. In een analyse van tien miljoen reacties op sociale nieuwswebsite Reddit vinden Marjanovic en collega's (2022) geen verschillen in negatief sentiment jegens vrouwelijke politici vergeleken met mannen. Wél worden vrouwelijke politici vaker in informele termen besproken: ze worden vaker bij hun voornaam genoemd, en de berichten richten zich

vaker op persoonlijke kenmerken (kleding, lichaam, familie) dan bij mannen.
Uit onderzoek van de Interparlementaire Unie (2018) in meerdere landen blijkt dat online agressie en geweld tegen vrouwelijke politici gemeengoed is. 58 procent van de ondervraagde vrouwelijke parlementsleden uit 45 Europese landen geeft aan het slachtoffer te zijn geweest van online misogynie. 85 procent rapporteert slachtoffer te zijn geweest van enige vorm van psychologisch geweld. Online haat was daarvan de meest voorkomende vorm. Het geweld waar de ondervraagde vrouwen mee te maken kregen, was zowel afkomstig van gewone burgers als van politieke tegenstanders én collega's uit de eigen partij (IPU, 2018).

Uit een analyse van Amnesty International van tweets gericht aan vrouwelijke parlementsleden in het Verenigd Koninkrijk blijkt dat niet alleen gender van belang is bij de prevalentie van online agressie en geweld. Bijna de helft van alle onderzochte haatberichten gericht aan vrouwelijke politici waren gericht aan Diane Abbott, het eerste vrouwelijke parlementslid van kleur. Vrouwelijke politici met een Aziatische achtergrond ontvingen dertig procent meer haatberichten dan witte vrouwelijke politici. Daarnaast bleek ook de invloed van de politieke kleur/partij belangrijk: hoewel vrouwen van alle politieke stromingen haatberichten ontvingen, behoorden de vrouwelijke politici die de meeste haatberichten ontvingen vaker tot de *Labour*-partij dan tot de Conservatieven (Dhrodia, 2018). Iets vergelijkbaars zien we ook terug in het onderzoek van de Groene Amsterdammer en de Utrecht Data School: relatief gezien kreeg het GroenLinks-Kamerlid Kauthar Bouchallikht in de aanloop naar de Tweede Kamerverkiezingen van 2021 de meeste online agressie op Twitter over zich heen. Dertig procent van alle tweets gericht aan haar bevatte haat, meestal "een giftige mix van islam-haat en seksisme" (Saris & Van de Ven, 2021). Ook valt op dat de lijst met vrouwelijke politici die verhoudingsgewijs de meeste haatdragende tweets ontvingen, wordt aangevoerd door Kamerleden van progressieve partijen (GroenLinks, D66 en Bij1).

In internationaal onderzoek in 39 landen geeft 82 procent van de ondervraagde vrouwelijke parlementariërs aan enige vorm van psychologisch geweld te hebben meegemaakt. Daarbij is de prevalentie hoger voor vrouwelijke politici die tot de oppositie behoren, die jong (<40 jaar) zijn, en die tot een minderheidsgroep in hun land behoren – met name vrouwen van kleur in Europese landen (IPU, 2016).

2.3.3 Gevolgen van online agressie en geweld voor vrouwen in de politiek

Buiten Nederland zijn de gevolgen van online agressie en geweld voor vrouwelijke politici grondiger onderzocht dan binnen onze landsgrenzen. Zo is seksisme in de media op macroniveau gerelateerd aan een beperktere vertegenwoordiging van vrouwen in de politiek. In landen waar meer mediaseksisme voorkomt (gemeten als het percentage vrouwelijke experts dat in de media aan het woord komt), stellen minder vrouwen zich kandidaat als politicus. Dit verband blijft bestaan wanneer gecontroleerd wordt voor relevante verschillen tussen landen, zoals het kiesstelsel, het bestaan van genderquota of toegang tot de media (Haraldsson & Wängnerud, 2019).

De invloed van online agressie en geweld op het functioneren van vrouwelijke politici blijkt ook meer direct op het individuele niveau. Vrouwelijke burgemeesters in de VS die haat of geweld meemaakten, gaven vaker aan te hebben overwogen hun politieke carrière te beëindigen dan

burgemeesters die dit niet meemaakten (Herrick et al., 2021). In een online survey in acht landen gaf meer dan de helft (56%) van de vrouwelijke politici aan minder op het dagelijkse werk te kunnen focussen door online haat. Ook gaf meer dan de helft (55%) aan meer stress, angst en paniek te ervaren. Online haat had voor veel ondervraagde vrouwen invloed op hun zelfvertrouwen en leidde tot een machteloos gevoel (Dhrodia, 2018).

Dat online agressie en geweld tegen vrouwelijke politici gevolgen heeft voor hun functioneren blijkt ook uit buitenlandse interviewstudies. In Belgisch onderzoek werden zeven vrouwelijke politici uit diverse gremia geïnterviewd over hun ervaringen met agressie en geweld. De conclusies zijn identiek aan die uit Nederlands kwalitatief onderzoek: agressie en geweld maakt dat vrouwelijke politici een meer vijandige werkomgeving ervaren, zich minder prominent uiten in het publieke debat, en het belemmert hen in hun dagelijkse politieke werk. Deze factoren vergroten samen de kans dat vrouwelijke politici overwegen om hun carrière te beëindigen (Van Bavel, 2022).

3 Theoretische invalshoeken

3.1 Online gendergerelateerd geweld

Zoals de hiervoor beschreven studies laten zien, zijn vrouwen in het algemeen vaker slachtoffer van online agressie en geweld. Online geweld tegen vrouwen is niet een fenomeen dat op zichzelf staat, maar is een uiting van de in de maatschappij heersende vooroordelen en stereotyperingen. Daarom kan het gezien worden als een vorm van 'gendergerelateerd geweld'. Dit is geweld tegen iemand op grond van diens geslacht, genderidentiteit, seksuele oriëntatie of genderexpressie. Het refereert naar geweld tegen mensen die zich niet houden aan het 'gangbare' gedrag dat traditioneel in de maatschappij wordt toegeschreven aan vrouwelijkheid en mannelijkheid. In de praktijk betekent dit dat het geweld vooral wordt gericht tegen vrouwen en mensen die zich niet gedragen zoals hun genderrol voorschrijft. En dat is nog meer het geval voor mensen die op verschillende vlakken van de 'norm' (vaak: man, wit, cisgender, heteroseksueel) afwijken. Het is daarom belangrijk om een intersectionele bril te hanteren. Dat wil zeggen dat er rekening wordt gehouden met verschillende intersecties van sociale categorieën die gepaard gaan met meer of minder ongelijkheid en uitsluiting.

Internet is een relatief 'nieuw' platform waarop gendergerelateerd geweld zich kan manifesteren. Vooral op sociale media komt online agressie en geweld veel voor. Het Rathenau Instituut (Van Huijstee et al., 2021) identificeerde in een onderzoek naar schadelijk en immoreel gedrag op het internet 18 kenmerken of mechanismen die daaraan bijdragen, waaronder beschikbaarheid, anonimiteit, openbaarheid, schaalbaarheid, onbeheersbaarheid, ontmenselijking en onduidelijke sociale normen.

Verschillende aspecten van internet, en sociale media in het bijzonder, worden in de literatuur in verband gebracht met een verruwing van omgangsvormen. Zo zouden algoritmes op sociale media polarisatie in de hand werken via "filterbubbels". Het algoritme van sociale media, dat informatie en berichten afstemt op de wensen van de gebruiker, filtert informatie die niet overeenkomt met de al bestaande opvattingen van de gebruiker weg. Door het continu consumeren van de eenzijdige informatie die overblijft, verharden de opvattingen van gebruikers op sociale media, met polarisatie en een hardere opstelling tegenover de politieke tegenstander tot gevolg (Pariser, 2011). Daarnaast kenmerken sociale media zich door een enorme beschikbaarheid aan informatie en andere gebruikers. Dit biedt gebruikers de mogelijkheid om zeer selectief te zijn in welke mensen ze spreken of volgen, of welke informatie ze tot zich nemen. Dit werkt selectieve blootstelling (selective exposure) aan informatie en andere mensen in de hand. Gebruikers belanden in zogeheten "echokamers", waar ze alleen informatie die hen bevalt met gelijkgestemde anderen delen. Ook dit zou polarisatie en een hardere opstelling tegenover mensen met andere identiteiten en/of overtuigingen in de hand werken (Quattrociocchi, Scala & Sunstein, 2016).

Het empirische bewijs voor het bestaan van filterbubbels en echokamers is echter zwak (bijv. Dubois & Blank, 2018; Haim, Graefe & Brosius, 2017). Recentere literatuur benadrukt dat polarisatie door sociale media subtieler plaatsvindt, bijvoorbeeld door het geleidelijk versterken van sociale identiteiten die samenhangen met bepaalde opvattingen (Törnberg et al., 2021). De mate waarin sociale media hieraan bijdragen, verschilt daarnaast sterk tussen platformen. Zo dragen discussies op het meer onpersoonlijke en anonieme platform X (voorheen Twitter) over het algemeen bij aan polarisatie en het vergroten van vijandigheid tussen groepen, terwijl discussies op het meer persoonlijke en minder anonieme WhatsApp polarisatie gemiddeld juist doen afnemen (Yarchi, Baden & Kligler-Vilenchik, 2020).

Bovenstaande invloeden van sociale media gelden voor alle politici. Hieronder gaan we dieper in op theoretische invalshoeken die mogelijk kunnen verklaren waarom vrouwelijke politici hier meer last van zouden hebben dan mannelijke.

Internationale verplichtingen om geweld tegen vrouwen aan te pakken

In 2015 ratificeerde Nederland het Verdrag van de Raad van Europa inzake het voorkomen en bestrijden van geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld, ook wel het Verdrag van Istanbul genoemd. Dit verdrag stelt eisen aan de aanpak van geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld en verplicht Nederland om aan deze eisen te voldoen. Een onafhankelijke 'Groep van deskundigen inzake actie tegen geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld' (GREVIO) ziet toe op de uitvoering en naleving van het verdrag en doet hiervoor aanbevelingen. Deze aanbevelingen zijn niet vrijblijvend. Landen moeten aan GREVIO rapporteren hoe zij met die aanbevelingen aan de slag gaan.

In 2021 heeft GREVIO extra aanbevelingen gedaan over de digitale dimensie van geweld tegen vrouwen (General Recommendation No. 1 on the digital dimension of violence against women). GREVIO vraagt met deze aanbevelingen meer aandacht voor dit fenomeen en roept landen op om meer te doen om gendergerelateerd geweld in het digitale domein te bestrijden. Volgens GREVIO tast de digitale dimensie van gendergerelateerd geweld de (online) participatie en vrijheid van meningsuiting van vrouwen en meisjes aan, in het bijzonder voor mensenrechtenactivisten, journalisten en politici, en is daarmee een schending van de mensenrechten en een vorm van discriminatie tegen vrouwen en meisjes.

In 2023 publiceerde Regioplan in opdracht van de ministeries van OCW, VWS en JenV een rapport over de implementatie van de GREVIO aanbevelingen omtrent een effectieve aanpak van de digitale dimensie van gendergerelateerd geweld in Nederland (Korf et al., 2023).

3.2 Online agressie en geweld tegen vrouwen in de politiek

3.2.1 Prevalentie en aard van online agressie en geweld tegen vrouwen in de politiek

Er zijn verschillende theoretische invalshoeken van waaruit online agressie en geweld tegen vrouwelijke politici kan worden begrepen. Hieronder bespreken we twee invalshoeken die in de literatuur vaak worden genoemd: role congruity theory en ambivalent sexism. Voor beide theorieën bespreken we de theoretische uitganspunten en hoe deze een verklaring kunnen bieden voor online agressie en geweld tegen vrouwen in de politiek.

Role congruity theory

Role congruity theory (Eagly & Karau, 2002) is gebaseerd op de *social role theory*: het idee dat mensen een sociale rol toegewezen krijgen op basis van de sociale categorie waartoe ze behoren. Gender is een belangrijk voorbeeld van een dergelijke sociale categorie. Wanneer iemand tot een bepaalde gender wordt gerekend, dan gaat dat gepaard met het toeschrijven van bepaalde genderstereotypen. Dit zijn verzamelingen van opvattingen over de eigenschappen en karakteristieke kenmerken van mensen die aan hen worden toegeschreven op basis van hun gender, zonder dat deze daadwerkelijk voor deze mensen hoeven te gelden (De Blank, Holla, Glijn & de Jong, 2020). Zo worden aan vrouwen vaak stereotiepe eigenschappen toegekend als sociaal, zorgzaam en aardig, en aan mannen stereotiepe eigenschappen als daadkrachtig, ambitieus en dominant (Ellemers, 2018). Deze eigenschappen zijn niet alleen beschrijvend, maar hebben ook een gebiedend karakter: zij schrijven voor welk gedrag als 'gepast' en geaccepteerd wordt gezien en dus welke sociale rol men zou moeten vervullen op basis van diens gender (Burgess & Borgida, 1999; Ellemers, 2018; Heilman, 2012). Het afwijken van de 'gepaste' sociale rol kan tot afkeuring en sociale uitsluiting leiden (West & Zimmerman, 1987).

Bij vrouwen die een leidinggevende positie innemen, is er volgens de *role congruity theory* sprake van een waargenomen mismatch (*incongruity*) tussen de voorgeschreven sociale rol en de werkelijke rol. Mensen hebben een bepaalde stereotiepe verwachting bij de sociale rol van vrouwen, en hebben een verwachting van de sociale rollen die passen bij leiderschap. Wanneer die rollen niet overeenkomen dan leidt dit volgens de principes van *social role theory* tot een grotere kans op afkeuring (Eagly & Karau, 2002). Het stereotiepe beeld van een leider is iemand die competitief, zakelijk en daadkrachtig is, eigenschappen die volgens het genderstereotype ook vaker aan mannen worden toegeschreven. (Politiek) leiderschap wordt daarom vaker met mannen geassocieerd dan met vrouwen. Zo laat een analyse van meer dan 200.000 Nederlandse krantenberichten tussen 2006 en 2012 zien dat mannelijke politici over het algemeen vaker worden besproken aan de hand van leiderschapsstereotypen als politieke ambachtelijkheid en doortastendheid dan vrouwelijke politici (Aaldering & Van der Pas, 2020). Bij een mannelijke leider is er geen waargenomen mismatch tussen zijn sociale rollen, en wordt een eventuele afwijking van de sociale mannelijke rol niet benadrukt. Bij een vrouwelijke leider, daarentegen, botsen de stereotiepe verwachtingen over de sociale rol van vrouwen en het stereotiepe beeld dat we bij een leider hebben. Zelfs (of: juist) als zij zich daadkrachtig opstelt, benadrukt dit dat zij afwijkt van haar sociale rol als vrouw, wat tot negatieve reacties kan leiden.

Verschillende factoren vergroten de kans op een mismatch tussen sociale rollen, en verklaren mogelijk mede de prevalentie van online agressie en geweld tegen vrouwen in de politiek. Zo

passen mensen sneller sociale categorisaties toe in een omgeving met een overvloed aan informatie (*information overload*). Ook hechten ze bij een overvloed aan informatie meer waarde aan vastomlijnde sociale rollen (Macrae, Hewstone & Griffiths, 1993). Sociale media, en het internet in het algemeen, zijn bij uitstek contexten met een overvloed aan informatie. Binnen deze contexten zijn mensen daarmee sneller geneigd vrouwelijke leiders te beoordelen op basis van snelle sociale categorisaties en de sociale rollen die daarbij horen, dan binnen contexten met een minder grote overvloed aan informatie. Dat betekent dat mensen online ook sneller een 'mismatch' kunnen ervaren tussen de genderrollen en sociale rollen van vrouwelijke leiders dan elders. Dit vergroot de kans op negatieve beoordelingen van deze leiders, en daarmee ook op online agressie ten aanzien van hen.

Een andere factor die de mismatch tussen rollen vergroot, is de aard van een leiderschapsrol. Sommige leiderschapsrollen worden sterker geassocieerd met traditioneel masculiene eigenschappen dan andere leiderschapsrollen (Eagly & Karau, 2002). Van een leidinggevende in de landmacht, bijvoorbeeld, wordt meer daadkracht en dominantie verwacht dan van een basisschoolleerkracht. Wanneer een vrouw een leidinggevende positie inneemt die sterk wordt geassocieerd met stereotiepe masculiene eigenschappen, zal dit een grotere mismatch en daarmee meer weerstand oproepen dan een positie die minder sterk met die eigenschappen wordt geassocieerd. Voorbeelden hiervan zijn de haatreacties die Sigrid Kaag opriep toen zij Minister van Financiën werd – een post die sterker wordt geassocieerd met stereotiepe masculiene eigenschappen dan haar eerdere functie als Minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking.

Bovenstaande mechanismes focussen op factoren bij degene over wiens rollen een mismatch ontstaat, het object – in dit geval een vrouwelijke politicus. Maar er zijn ook factoren bij het subject die een rol kunnen spelen, degene die de mismatch ervaart. Zo dichten mannen over het algemeen meer stereotiepe mannelijke kenmerken toe aan leiderschap dan vrouwen (Eagly & Karau, 2002). Voor mannen is het belangrijker dat een leider stereotiepe mannelijke kenmerken als daadkracht en dominantie tentoonspreidt dan voor vrouwen. Dit kan ertoe leiden dat mannen vaker een mismatch ervaren tussen de sociale rollen van vrouwelijke politici dan vrouwen, wat bij hen ook vaker afkeuring oproept. Dit kan deel van de verklaring zijn voor het feit dat mannen oververtegenwoordigd zijn onder plegers van online agressie en geweld richting vrouwelijke politici (IPU, 2018).

Ook traditionele genderrolopvattingen kunnen een rol spelen bij de kans dat iemand mismatch ervaart. Mensen met meer traditionele genderopvattingen hechten over het algemeen meer waarde aan (een strikte scheiding van) genderrollen bij het categoriseren van anderen. Dit kan bij hen ook tot een grotere ervaren mismatch bij vrouwelijke politici leiden dan bij mensen met minder traditionele genderopvattingen. Vrouwelijke politici houden zich immers niet aan de sociale rollen die hen in de traditionele genderopvatting worden toegeschreven. Mensen met traditionele genderopvattingen zullen volgens deze redenering vrouwelijke politici sneller afkeuren dan mensen met progressieve opvattingen (Eagly & Karau, 2002), en daarmee mogelijk sneller geneigd zijn zich online negatief over of richting vrouwelijke politici te uiten. Dit kan een verklaring zijn waarom vooral progressieve vrouwelijke politici veel haat ontvangen: mensen met traditionele opvattingen sturen mogelijk vaker haatdragende berichten naar vrouwelijke politici, en zullen dit naar verwachting sneller doen naar (progressieve) politici met wie ze het niet eens zijn.

Ambivalent sexism

Ambivalent Sexism beschrijft een tweede theoretisch model waarbinnen online agressie en geweld tegen vrouwelijke politici kan worden begrepen (Glick & Fiske, 2018). De theorie beschrijft twee op het oog tegenstrijdige houdingen tegenover vrouwen: vijandig seksisme (*hostile sexism*) en welwillend seksisme (*benevolent sexism*).

Vijandig seksisme zijn openlijk negatieve of misogyne reacties tegen vrouwen en meisjes. Vooral vrouwen die genderstereotypen doorbreken en als uitdager van de traditionele, patriarchale genderverhoudingen worden beschouwd, zoals vrouwelijke politici, kunnen op zulke reacties rekenen. Bij welwillend seksisme beschouwt men vrouwen als zorgzame, goedaardige schepsels die bescherming nodig hebben, en dit uit zich juist in positieve reacties jegens vrouwen die aan de stereotiepe verwachtingen voldoen (bijvoorbeeld door een zorgzame rol aan te nemen).

Waar deze houdingen op het oog tegenstrijdig zijn, blijken ze sterk samen te hangen bij mannen met sterke seksistische overtuigingen. Beide vormen van seksisme zijn gericht op het rechtvaardigen en bestendigen van patriarchale en traditionele genderrollen. Deze theorie verklaart waarom seksistische mannen niet alle vrouwen haten. Een seksistische man kan oprecht verklaren van zijn moeder of vrouw te houden en ze zelfs te bewonderen, en tegelijkertijd haatberichten sturen naar vrouwelijke politici (Manne, 2017).

Een deel van de online haat die vrouwelijke politici over zich heen krijgen, bestaat uit vijandig seksistische reacties die doelbewust worden ingezet om vrouwen uit het publieke domein te weren. Onderzoek in opdracht van het Europees Parlement (Park et al., 2023) stelt dat veel van de online misogynie afkomstig is uit de ‘manosphere’; dit is een los netwerk van antifeministische en ‘male-supremacist’ groepen en gemeenschappen die actief zijn op bepaalde sites, chatrooms en online platforms en die gekenmerkt wordt door vrouwenhaat en het idee dat de mannelijke superioriteit moet worden teruggewonnen door het onderwerpen van vrouwen (en andere groepen die als een bedreiging worden gezien, zoals transgenders).

Maar ook welwillend seksistische reacties kunnen een ondermijnend effect hebben. Dergelijke reacties zijn vaak verpakt als compliment (bijvoorbeeld over kleding of uiterlijk), maar versterken het idee dat vrouwen niet thuis horen in de politiek.

Deze theorie van ambivalent seksisme biedt ook ruimte voor meer subtiele verklaringen voor de prevalentie van online haat tegen vrouwelijke politici. Zo stappen burgers met een klacht liever af op een vrouwelijke politicus dan op een mannelijke (Håkansson, 2023). Burgers projecteren meer verbindende en communicatieve eigenschappen op vrouwelijke politici, wat leidt tot een gunstigere beoordeling van deze politicus wanneer een burger een aanspreekpunt zoekt. Hoewel een grotere benaderbaarheid in de basis gunstig kan zijn, kan het ook een bron zijn van agressie. Burgers stappen immers vaak met klachten naar politici. Wanneer de afronding van de klacht niet naar wens is, kan de communicatie escaleren tot agressie en geweld. Op deze manier kan een gunstigere beoordeling van vrouwelijke politici om mee te communiceren, hun risico op agressie en geweld vergroten (Håkansson, 2023).

Op basis van bovenstaande theorieën verwachten we dat vrouwelijke politici meer online agressie en geweld ontvangen dan mannelijke politici. Dit omdat vrouwen volgens traditionele

opvattingen over genderrollen minder goed passen bij verwachtingen die mensen van politici hebben en andersom, en vanwege ambivalent seksisme jegens vrouwen. Om dezelfde redenen verwachten we dat de online agressie en geweld die vrouwen ontvangen zich meer richt op de specifieke groep die zij vertegenwoordigen (vrouwen) dan bij mannelijke politici. Op basis van eerder onderzoek verwachten we dat het effect van gender op de prevalentie van online haat en agressie groter is bij progressieve politieke partijen dan bij conservatieve politieke partijen.

Intersectionaliteit

Een theoretische invalshoek die nog relatief weinig aandacht heeft gekregen in de literatuur over online agressie en geweld tegen vrouwelijke politici is intersectionaliteit. *Intersectionality theory* benadrukt dat een eendimensionale analyse vaak onvoldoende is om de manier waarop individuen worden uitgesloten volledig te verklaren. Mensen bevinden zich immers op een kruispunt (*intersection*) van verschillende identiteiten. Op ieder van die identiteiten kan sprake zijn van maatschappelijk privilege of achterstelling, en die verschillende privileges of achterstellingen kunnen elkaar dusdanig versterken dat de combinatie daarvan tot unieke ervaringen van privilege of achterstelling leidt (Crenshaw, 1989). In de context van dit onderzoek stelt intersectionaliteit dat een witte vrouwelijke politicus en een vrouwelijke politicus van kleur weliswaar beiden slachtoffer kunnen zijn van online en agressie en geweld op basis van hun vrouw-zijn, maar dat hun verschillende etnische identiteiten ertoe leiden dat beiden in verschillende mate en op verschillende manieren slachtoffer zijn en dit op een andere manier ervaren. De invloed van gender op online agressie en geweld kan dus niet volledig begrepen worden zonder óók de invloed van etnische identificatie en andere relevante identiteiten mee te nemen (Kuperberg, 2018).

Zoals beschreven in hoofdstuk 2.3 zijn er factoren die de prevalentie van online agressie en geweld bij vrouwelijke politici lijken te vergroten. Dit geldt bijvoorbeeld voor etnische identificatie (vrouwen van kleur zijn vaker slachtoffer) en leeftijd (jonge vrouwen zijn vaker slachtoffer) (FRA, 2014; IPU, 2018). Zo laat recent onderzoek zien dat jonge vrouwen van kleur racisme en seksisme als een dubbele barrière zien om de politiek in te gaan (Runderkamp, De Jong, Van der Poel, 2023). Mogelijk speelt ook hier incongruentie met de sociale rollen een rol. Witte en oudere mensen krijgen vaker eigenschappen toegeschreven die beter passen bij het stereotype van een politicus dan mensen van kleur en jongere mensen. Wanneer iemand op meerdere sociale identiteiten afwijkt van het stereotiepe beeld van een politicus, dan zal dit de ervaren ‘mismatch’ vergroten, en daarmee ook de afkeuring en kans op online agressie en geweld. Wij verwachten dan ook een versterkende invloed van deze factoren te zien op de prevalentie van online agressie en geweld. In dit onderzoek beschikken we niet over gegevens over de etnische identificatie of leeftijd van politici (zie Bijlage I), maar wel over een aantal politieke kenmerken, zoals het aantal jaar dat iemand een politieke functie bekleedt. We onderzoeken in hoeverre deze kenmerken het risico op online agressie en geweld voor vrouwelijke politici ten opzichte van mannelijke politici vergroten.

3.2.2 Gevolgen van online agressie en geweld voor vrouwen in de politiek

Uit eerdere studies weten we dat het meemaken van online agressie en geweld een veelheid aan korte- en langetermijngevolgen kan hebben, waaronder gevolgen voor de mentale en fysieke gezondheid, het gevoel van veiligheid, sociale relaties en gedrag (zie 2.2 en 2.3). Er zijn ook aanwijzingen dat de impact van online agressie en geweld sterker is voor vrouwen dan voor mannen, hoewel dergelijke vergelijkende studies schaars zijn.

Role congruity theory en *ambivalent sexism* bieden samen een kader waarbinnen ook de gevolgen van online agressie en geweld op vrouwen in de politiek kunnen worden begrepen. Zo is in experimenteel onderzoek aangetoond dat vrouwen die in werksituaties vijandig seksisme meemaken – gericht tegen andere vrouwen dan henzelf – vervolgens een vermindering in zelfvertrouwen en carrièreambities rapporteren (Bradley-Geist et al., 2015). Dit toont volgens de onderzoekers aan dat het vijandige seksisme deze vrouwen confronteert met de mismatch tussen de stereotiepe eigenschappen die de maatschappij aan hun vrouw-zijn toekent en hun positie binnen hun bedrijf. Misogyne aanvallen kunnen dus zowel voor het doelwit als voor omstanders de boodschap versterken dat vrouwen niet thuishoren in de politiek. Dit kan negatieve emoties en stress bij vrouwelijke leiders versterken en hun ambities aantasten. Zo laat Zweeds onderzoek zien dat een derde van de ondervraagde lokale vrouwelijke politici heeft overwogen om hun politieke carrière te beëindigen vanwege online agressie en geweld (Krook & Sanín, 2016).

Dit effect hoeft niet alleen op te treden bij expliciete online agressie. Veel tweets gericht aan Britse vrouwelijke politici blijken bijvoorbeeld geen expliciete haat te bevatten, maar subtiele microagressies die vrouwelijke politici als ongekwalificeerd bestempelen. Dit zijn bijvoorbeeld tweets waarin gediscrimineerde vrouwelijke politici werd gezegd dat hun ervaring van discriminatie aan henzelf te wijten is (*victim-blaming*), of waarin deze politici werden beschuldigd van omgekeerde discriminatie. Dergelijke tweets benadrukken op slinkse wijze dat de politiek een omgeving is waar vrouwen niet thuishoren, wat hun welzijn en functioneren schaadt (Harmer & Southern, 2021). Hiermee worden bewust en onbewust genderstereotypen en -normen over hoe vrouwen zich zouden moeten gedragen in stand gehouden en versterkt.

Naast de impact op zelfvertrouwen en ambities, kan het meemaken van online agressie en geweld ook een invloed hebben op gedrag. Meerdere studies naar vrouwelijke politici en journalisten laten zien dat het ervaren van online agressie ertoe leidt dat zij zich minder stellig en expliciet uitlaten op sociale media of dat zij hun socialemediagebruik beperken of zelfs helemaal stoppen (Bruijn & Bouwmeester, 2022; Park et al., 2023; Wijnhoven & Steijaert, 2022) Deze vorm van zelfcensuur kan begrepen worden vanuit de '*spiral of silence*' theorie (Noelle-Neumann, 1974): wanneer mensen zien dat hun politieke of publieke opinie niet gedeeld wordt of afgekeurd wordt in het publieke debat, dan zullen ze zich steeds minder durven uitlaten uit angst voor sociale isolatie, terwijl de mensen die zien dat hun opvattingen positief ontvangen worden zich met steeds meer (zelf)vertrouwen zullen uitlaten. Dit zorgt ervoor dat de stemmen van bepaalde groepen steeds luider klinken en die van anderen steeds stiller worden. Het zelf meemaken of zien van online agressie en geweld tegen vrouwelijke politici kan ertoe leiden dat vrouwen in de politiek zich steeds minder uitspreken in het politieke debat, wat gevolgen heeft voor de zichtbaarheid en de representatie van vrouwen in de politiek en daarmee het stereotiepe beeld van de politiek als mannendomein versterkt.

Uiteindelijk zou online agressie en geweld ertoe kunnen leiden dat vrouwelijke politici minder politiek actief zijn of de politiek verlaten. Mensen maken voor zichzelf een kosten-batenanalyse waarbij ze afwegen of ze het 'waard' vinden om politiek actief te zijn (Runderkamp, 2023; Runderkamp, De Jong & Van der Poel, 2023). Het meemaken van online agressie en geweld kan deze kosten-batenanalyse beïnvloeden, bijvoorbeeld door verminderd zelfvertrouwen en politieke ambitie, maar ook vanwege afwegingen over fysieke veiligheid en emotionele belasting. Voor vrouwelijke politici die een gezin hebben of die een sociaal

gemarginaliseerde groep vertegenwoordigen zullen deze overwegingen van veiligheid en emotionele belasting mogelijk zwaarder wegen, vanwege de sociale rol die vrouwen wordt toegeschreven als verantwoordelijke voor het welzijn van gezinsleden en anderen.
Op basis van bevindingen uit eerder onderzoek verwachten we dat politici die online agressie en geweld meemaken hun (socialemedia)gedrag aanpassen. De hierboven beschreven mechanismes voorspellen dat vrouwelijke politici meer mismatch ervaren tussen hun sociale rollen door online agressie en geweld dan mannelijke politici. Daarom verwachten we een sterker negatief effect van online agressie op geweld op (socialemedia)gedrag bij vrouwelijke politici dan bij mannelijke politici.

3.2.3 Omgang met online agressie en geweld tegen vrouwen in de politiek

Er zijn mogelijk niet alleen verschillen in de aard en omvang en in de gevolgen van online agressie en geweld tussen mannelijke en vrouwelijke politici, maar ook in hoe er vervolgens met incidenten van online agressie en geweld wordt omgegaan, zoals de bereidheid om een melding te doen en (behoefte aan) ondersteuning vanuit de omgeving. Uit onderzoek blijkt dat onder andere de ernst van het incident, de mogelijkheden om melding te maken of aangifte te doen en het gevoel dat melden zin heeft belangrijke voorspellers zijn voor meldingsbereidheid (Van De Weijer & Bernasco, 2016).

Onderzoek naar het melden van gendergerelateerd geweld laat zien dat vrouwen weinig geneigd zijn om geweld tegen hen te rapporteren vanwege onder andere gevoelens van schaamte en stigma, angst voor wraak, het idee dat de daders ermee wegkomen, een gebrek aan kennis over of toegang tot voorzieningen om een melding of aangifte te doen, stereotypen en discriminatie bij de betreffende instanties, wantrouwen, en het idee dat het geweld normaal is of dat het niet ernstig genoeg is om er melding van te maken (Palermo et al., 2014). Volgens Krook en Sanín (2020) spelen in de context van de politiek ook politieke dynamieken een rol, zoals het idee dat het meemaken van agressie en geweld de ‘prijs’ van politiek is en nu eenmaal bij het vak hoort. De auteurs constateren een terughoudendheid bij vrouwen in de politiek om als slachtoffer te worden gezien, soms zelfs als strategische keuze omdat uitspreken ertegen een vorm van ‘politieke zelfmoord’ zou zijn (niet in de laatste plaats omdat de daders van het geweld dat vrouwelijke politici meemaken vaak hun directe mannelijke collega’s zijn). Daarnaast noemen Krook en Sanín (2020) ook dat het bij vrouwen vaak niet bekend is waar ze terecht kunnen of dat ze simpelweg niet geloofd of serieus genomen worden.

In bovenstaande speelt de politieke cultuur een belangrijke rol. Meerdere onderzoeken benadrukken dat de politiek nog in grote mate een mannendomein is, waarin masculiene normen de dienst uitmaken (Van Egten et al., 2016; Runderkamp, 2023; Heres et al., 2023). Deze politieke cultuur kan samenhangen met het idee dat agressie en geweld er nu eenmaal bij hoort, en iets is waar je niet over zeurt. Zo blijkt uit een onderzoek naar de implementatie van een campagne tegen seksuele intimidatie in het Europees Parlement (MeTooEP) dat deze campagne, hoewel breed gedragen onder parlementariërs, aanliep tegen institutionele barrières zoals een gebrek aan enthousiasme en daadkracht vanuit het (sterk masculiene) secretariaat (zo is de secretaris-generaal van het Europees Parlement is altijd een man geweest) (Berthet & Kantola, 2021; Berthet, 2022). De analyse van deze campagne laat zien dat onder meer masculiene instituten de noodzaak om geweld serieus te nemen minder groot lijkt, met gevolgen voor meldingsbereidheid. Meer onderzoek hiernaar is echter nodig.

Het is bijvoorbeeld onduidelijk of de politieke cultuur verschillende effecten heeft op de meldingsbereidheid van vrouwelijke en mannelijke politici. Mogelijk worden mannelijke politici evenzeer door de politieke cultuur belemmerd om melding te maken van een incident.

De mogelijkheden voor het melden zijn ook sterk afhankelijk van kennis, informatie en het netwerk van een slachtoffer. Wie niet weet in welke gevallen, waar en bij wie melding te maken – of dat er überhaupt een mogelijkheid is om incidenten te melden – zal dit sneller achterwege laten. Zoals Runderkamp (2023) in haar literatuuroverzicht beschrijft, hebben vrouwelijke politici over het algemeen minder toegang tot informatie en relevante netwerken dan hun mannelijke collega's. Vrouwelijke politici ervaren daarmee mogelijk ook minder mogelijkheden om incidenten te melden, of om ondersteuning te vragen na een incident. Of dit zich vertaalt in een lagere meldingsbereidheid en vraag om ondersteuning na een online incident onder vrouwelijke politici dan onder mannelijke politici, is nog een open vraag.

DEEL II

Empirische bevindingen: online agressie en geweld tegen vrouwen in de politiek in Nederland

4 Prevalentie en aard van online agressie en geweld

In dit deel beschrijven we de resultaten van de kwantitatieve analyse van een enquête onder politieke ambtsdragers en organisaties in het decentraal bestuur (gemeenten, provincies en waterschappen) welke onderdeel is van de Monitor Integriteit en Veiligheid (MIV) 2022 (Klein Kranenburg et al., 2022). De resultaten zijn gebaseerd op de antwoorden van 3.033 decentrale politieke ambtsdragers die in 2022 hebben deelgenomen aan de enquête. Het gaat hierbij om bestuurders en volksvertegenwoordigers bij gemeenten, provincies en waterschappen. Hiervan hebben 1.491 politici in de voorafgaande twaalf maanden te maken gehad met een vorm van agressie of geweld. 1.206 politici werden geconfronteerd met een vorm van online agressie. Een uitgebreide onderzoeksverantwoording is te vinden in bijlage I.

In de volgende hoofstukken beschrijven we de resultaten van de analyses voor verschillen tussen mannelijke en vrouwelijke politici in de prevalentie en aard van online agressie en geweld (hoofdstuk 4), de impact van online agressie en geweld (hoofdstuk 5) en de (tevredenheid met de) omgang met online agressie en geweld (hoofdstuk 6). Hoofdstuk 7 bevat de conclusies en discussie.

In dit hoofdstuk gaan we eerst in op de prevalentie en aard van online agressie en geweld onder politici. Daarbij focussen we op de verschillen tussen mannelijke en vrouwelijke politici, en onderzoeken we de invloed van andere factoren. De volgende onderzoeksvragen staan in dit hoofdstuk centraal:

1a) *In hoeverre zijn er verschillen tussen vrouwen en mannen in de politiek in het ervaren van online agressie en geweld, naast andere factoren zoals bestuurslaag, functie, senioriteit, regio en politieke kleur?*
1b) *In hoeverre verschillen de verklarende factoren voor het ervaren van online agressie en geweld tussen mannen en vrouwen?*

Twee definities van agressie en geweld

In dit onderzoek zijn twee definities toegepast voor het ervaren van online agressie en geweld door politici.

→ De ‘brede definitie’ telt alle politici mee die zeggen dat ze in de afgelopen twaalf maanden te maken hebben gehad met een vorm van online verbale agressie (zoals schelden, kwetsen, kleinerende of discriminerende opmerkingen) of online bedreiging en intimidatie.
→ De ‘smalle definitie’ telt politici alleen mee als zij aangeven dat het meest recente agressie- of geweldsincident dat zij hebben meegemaakt online (specifiek: via e-mail of sociale media) plaatsvond. In de smalle definitie ligt het aantal politici dat online agressie en geweld heeft meegemaakt daarmee mogelijk lager dan het daadwerkelijke aantal.

In dit hoofdstuk rapporteren we beide definities.

4.1 Verschillen in het meemaken van online agressie en geweld

Vrouwelijke politici ervaren meer online agressie en geweld dan mannelijke politici

Zoals is te zien in Figuur 1 heeft 24 procent van alle politici in de MIV drie keer of vaker, 7 procent twee keer, en 8 procent één keer online agressie of geweld ervaren (volgens de 'brede definitie', zie kader II). Dat komt samen neer op bijna 40 procent. Vrouwelijke politici geven vaker aan online agressie en geweld te hebben meegemaakt dan mannelijke politici. 47 procent van de ondervraagde vrouwelijke politici heeft in 2022 een vorm van online verbale agressie of bedreiging te maken gehad, tegenover 36 procent van de mannen. Bijna een op de drie vrouwen (31%) geeft aan drie of meer online incidenten te hebben meegemaakt. Bij mannen is dat iets meer dan een op de vijf (22%).

Figuur 1
Vrouwelijke politici hebben vaker online agressie en geweld ervaren dan mannelijke politici (brede definitie)

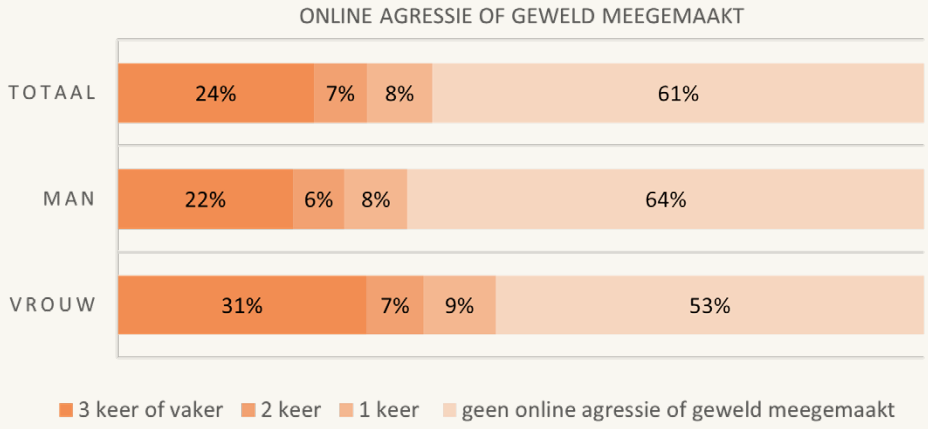

Toelichting bij figuur: Percentage politici dat aangeeft in de afgelopen 12 maanden X keer online verbale agressie of online bedreiging en intimidatie te hebben meegemaakt van alle ondervraagde politici (n=3.033), totaal en uitgesplitst naar geslacht. Gewogen data.
Bron: MIV 2022 (Klein Kranenburg et al., 2022).

In Figuur 2 is het aandeel politici te zien bij wie het meest recente geweldsincident online plaatsvond (de 'smalle definitie', zie kader II). Bij 28 procent van alle ondervraagde politici was dat het geval. Ook hier was dit vaker zo bij vrouwelijke politici dan bij mannen: bij 32 procent van de vrouwelijke politici vond het meest recente geweldsincident dat zij meemaakten online plaats, bij de mannen was dit bij 26 procent het geval.

Figuur 2
Bij vrouwelijke politici was het laatste geweldsincident vaker online dan bij mannelijke politici (smalle definitie)

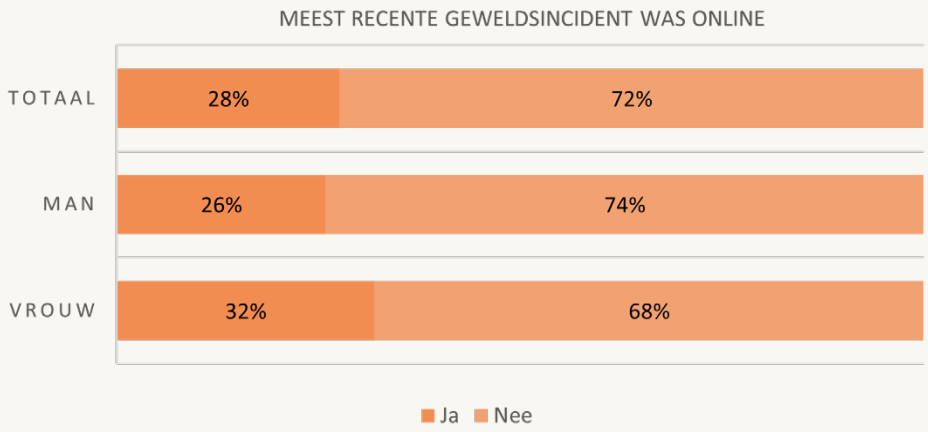

Toelichting bij figuur: Percentage politici dat aangeeft dat het meest recente incident van agressie of geweld online werd geuit van alle ondervraagde politici (n=3.033), totaal en uitgesplitst naar geslacht. Gewogen data. *Bron: MIV 2022 (Klein Kranenburg et al., 2022).*

Verschillen in het meemaken van online agressie en geweld door de tijd heen

Om na te gaan of het verschil tussen mannelijke en vrouwelijke politici in het meemaken van online agressie en geweld door de tijd heen is veranderd, is een longitudinale analyse uitgevoerd. Omdat de variabele 'geslacht' pas vanaf 2020 in het databestand is opgenomen, was alleen een vergelijking tussen 2020 en 2022 mogelijk. Hieruit komt het volgende naar voren:

- → Zowel mannen als vrouwen hebben in 2022 vaker te maken met online agressie dan in 2020, uitgaande van het meest recente incident.
- → Zowel in 2020 als in 2022 zien we dat vrouwen een grotere kans hebben om online agressie mee te maken dan mannen.
- → Het verschil tussen mannen en vrouwen in het meemaken van online agressie is tussen 2020 en 2022 niet groter geworden.

4.2 Factoren die het verschil tussen mannen en vrouwen in het risico op online agressie en geweld kunnen verklaren of beïnvloeden

In de voorgaande paragraaf zagen we dat vrouwelijke politici vaker online agressie en geweld meemaken dan mannen. Daarnaast kan het zijn dat bepaalde groepen vrouwen in de politiek in grotere mate met online agressie en geweld te maken krijgen dan anderen. Of met andere woorden, dat er bepaalde factoren zijn die ervoor zorgen dat vrouwen in de politiek nog meer (of juist minder) risico lopen op het meemaken van online haat vergeleken met mannen.

In paragraaf 3.2.1 bespraken we het belang van een intersectioneel perspectief, waarbij er oog is voor de verschillende manieren waarop iemand van de heersende norm kan afwijken, en daardoor met meer of minder uitsluiting of weerstand te maken kan krijgen. Zo verwachtten we op basis van eerder onderzoek en de theorie dat er bepaalde factoren zijn die het risico op het ervaren van online agressie en geweld onder vrouwelijke politici nog verder vergroten, zoals etnische identiteit of migratieachtergrond, seksuele oriëntatie en leeftijd, maar ook benaderbaarheid en politieke kleur. Helaas bevat de Monitor Integriteit en Veiligheid geen informatie over achtergrondkenmerken van de politici als leeftijd, etnische identificatie, sociale klasse of seksuele oriëntatie. Wel kunnen we bekijken of er politieke kenmerken zijn die het risico op het ervaren van online agressie en geweld voor vrouwelijke politici ten opzichte van hun mannelijke collega's verder vergroten (of verkleinen). Dat kan het geval zijn als vrouwelijke politici oververtegenwoordigd zijn in een bepaalde groep die een groter risico heeft om slachtoffer te worden van online agressie of geweld. Bijvoorbeeld: als blijkt dat vrouwelijke politici gemiddeld vaker actief zijn in de gemeenteraad dan mannelijke politici, en gemeenteraadsleden een hoger risico hebben op het meemaken van online agressie en geweld, dan zou dat het verschil tussen vrouwelijke en mannelijke politici in het ervaren van online agressie en geweld (deels) kunnen verklaren. Maar het kan ook zijn dat vrouwelijke politici in de gemeenteraad in grotere mate worden getroffen dan mannelijke politici in de gemeenteraad (bijvoorbeeld vanwege hun vrouw-zijn), ondanks verschillen in de vertegenwoordiging binnen de groep gemeenteraadsleden. In dat geval beïnvloedt (versterkt) een ander kenmerk (hier: de bestuurslaag) het verschil tussen mannelijke en vrouwelijke politici in het risico op agressie en geweld.

In deze paragraaf onderzoeken we of de verschillen tussen mannen en vrouwen veranderen onder invloed van de andere mogelijke voorspellers van online agressie en geweld. We kijken hier naar de invloed van bestuurslaag, politieke functie, aantal jaar in functie, politieke partij, stedelijkheid van de gemeente en aantal zetels van de politieke partij op de kans om online agressie en geweld mee te maken.

Functie, bestuurslaag, politieke ervaring en politieke partij hangen samen met online agressie en geweld...

De verschillen tussen mannen en vrouwen in het meemaken van online agressie en geweld worden mogelijk mede verklaard of beïnvloed door andere factoren die samenhangen met online agressie en geweld. Niet alleen het geslacht van politici hangt namelijk samen met de hoeveelheid online agressie en geweld die zij ervaren. In Figuur 3 is het aandeel politici dat online haat heeft meegemaakt, uitgesplitst naar andere kenmerken van de politici getoond.

De percentages laten zien hoe vaak politici binnen verschillende bestuurslagen, met verschillende functies, met verschillende aantal jaren ervaring en van verschillende politieke partijen zeggen een vorm van online verbale agressie of online bedreiging te hebben meegemaakt.

Figuur 3

Bestuurders, politici op provincieniveau, en D66-politici ervaren vaker online haat; politici in waterschappen, van lokale partijen en de SGP juist minder vaak. De invloed van senioriteit is diffuus

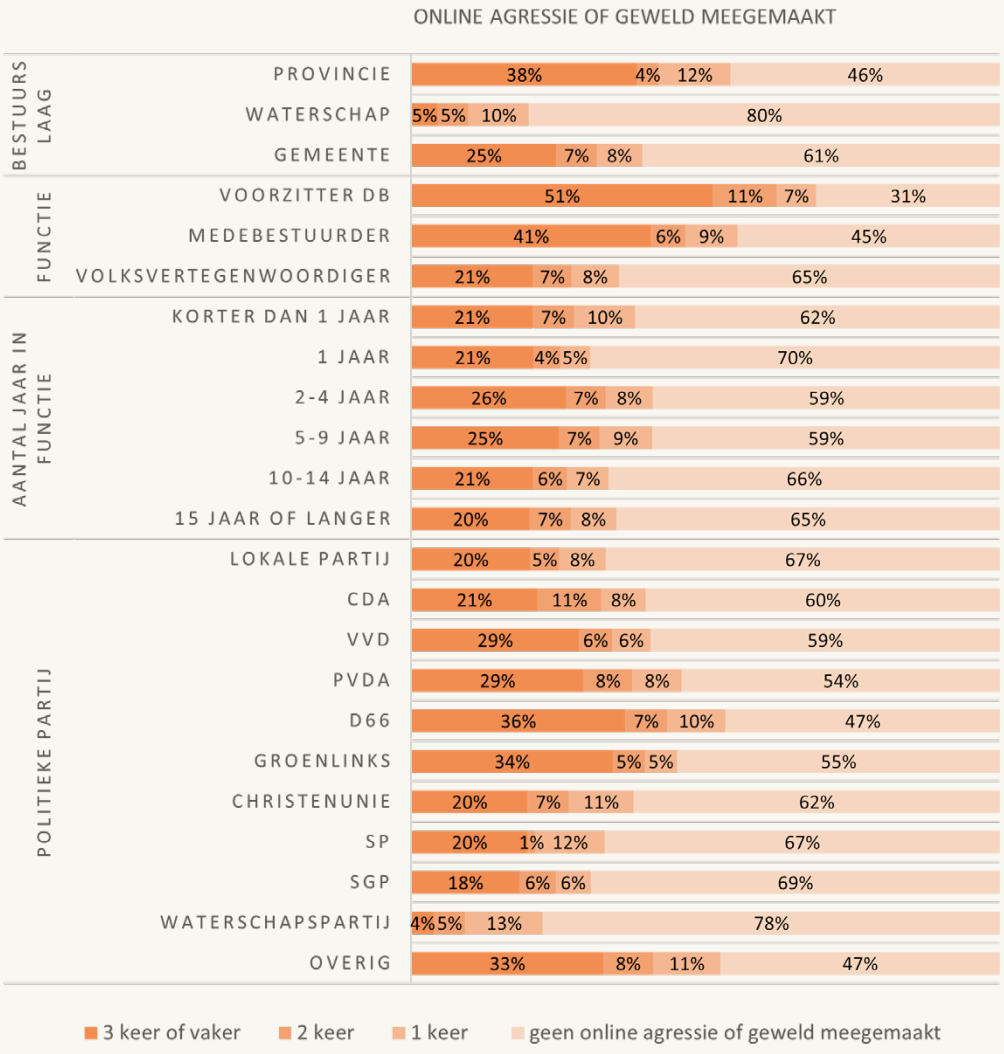

Toelichting bij figuur: Percentage politici dat aangeeft in de afgelopen 12 maanden X keer online verbale agressie of online bedreiging en intimidatie te hebben meegemaakt van alle ondervraagde politici (n=3.033), uitgesplitst naar bestuurslaag, functie, aantal jaar in functie en politieke partij. Gewogen data. *Bron: MIV 2022 (Klein Kranenburg et al., 2022).*

Uit Figuur 3 valt op te maken dat verschillende factoren samenhangen met online agressie en geweld. Politici die actief zijn in de provinciale politiek hebben vaker online agressie en geweld meegemaakt (54%) dan politici in gemeenten (39%), gevolgd door politici bij waterschappen (20%). Voorzitters (burgemeesters, commissarissen van de Koning en dijk-/watergraven) (69%) geven vaker aan online agressie en geweld mee te hebben gemaakt dan medebestuurders (wethouders, gedeputeerden en leden dagelijks bestuur waterschap) (55%), terwijl volksvertegenwoordigers (35%) minder vaak online agressie en geweld meemaakten. Wat betreft het aantal jaar dat politici in functie zijn is het beeld diffuus: politici met 2-4 jaar of 5-9 jaar hebben het vaakst ervaring met online haat (41%). Dat is vaker dan politici met minder ervaring (minder dan 1 jaar: 38%; 1 jaar: 30%), maar ook vaker dan politici met méér ervaring (10 jaar of langer in functie: 34-35%), maar deze verschillen zijn niet significant significant[7]. Over het algemeen valt op dat politici van de progressieve partijen (D66, GroenLinks en PvdA) relatief vaker aangeven online agressie of geweld mee te maken dan andere partijen, gevolgd door partijen die ten tijde van de MIV in de landelijke regeringscoalitie zaten: VVD, CDA en ChristenUnie. Politici van waterschapspartijen (22%), lokale partijen (33%) en politici van de SGP (31%) hebben het minst te maken met online agressie of geweld. Politici van lokale partijen verschillen hierin significant van politici van progressieve partijen (PvdA, D66, GroenLinks) en overige partijen. Politici van D66 hebben het vaakst online agressie of geweld meegemaakt (53%), significant vaker dan SGP-politici en politici van lokale partijen. Ook politici van de overige partijen hebben relatief vaak met online agressie en geweld te maken. Dezelfde patronen zijn zichtbaar voor de ‘smalle’ definitie van online agressie en geweld gebaseerd op het meest recente geweldsincident.

…maar verklaren niet waarom vrouwelijke politici een hoger risico hebben op online agressie en geweld

Om na te gaan of de hierboven beschreven kenmerken van politici (bestuurslaag, functie, senioriteit en politieke kleur) de gevonden verschillen tussen mannen en vrouwen in het meemaken van online agressie en geweld kunnen verklaren (door verschillen in de samenstelling van beide groepen over deze kenmerken), hebben we ook (logistische) multivariate regressieanalyses uitgevoerd: eerst met geslacht zonder rekening te houden met deze kenmerken, en daarna met geslacht en met deze kenmerken. Deze analyses laten zien dat wanneer we geen rekening houden met andere verklarende factoren, vrouwelijke politici een 1,56 keer grotere relatieve kans (odds ratio) hebben om online agressie en geweld mee te maken dan mannelijke politici. Wanneer wij wel rekening houden met andere factoren, blijft hiervan een 1,55 keer grotere relatieve kans over. Het verschil tussen mannen en vrouwen wordt dus slechts voor een zeer klein deel verklaard door de hierboven beschreven andere kenmerken. Factoren als bestuurslaag, functie, jaren ervaring en politieke kleur zijn dus van invloed zijn op het meemaken van online agressie en geweld, maar kunnen het verschil tussen mannelijke en vrouwelijke politici niet verklaren. Ditzelfde hebben we gecontroleerd bij de vraag of het meest recente geweldsincident online plaatsvond (de ‘smalle’ definitie). De relatieve kans is voor vrouwelijke politici 1,34 keer groter dan bij mannen zonder rekening te houden met andere verklarende factoren, en 1,28 keer groter als we dat wel doen. Ook hier is

7 Getoetst met een post-hoc Bonferroni toets voor significantie van verschillen tussen groepen, met een alfa van 0,05 (95 procent betrouwbaarheid).

de invloed van deze andere factoren klein. Beide analyses rechtvaardigen de conclusie dat vrouwelijke politici ongeacht andere bij ons bekende kenmerken een significant groter risico op het meemaken van online agressie en geweld hebben dan mannelijke politici.

Politici in stedelijke gemeenten hebben meer kans op online agressie en geweld, maar dit verklaart niet het verschil tussen mannelijke en vrouwelijke politici

De politici in de MIV zijn in een grote diversiteit aan gemeenten actief. Mogelijk hangen de specifieke kenmerken van een gemeente samen met de mate waarin burgers in die gemeente online agressie en geweld naar politici sturen. Deze variatie in gemeenten zou daarmee ook het verschil tussen mannelijke en vrouwelijke politici in het meemaken van online agressie en geweld kunnen verklaren, of dit verschil kunnen vergroten of verkleinen. Om recht te doen aan deze variatie in gemeenten, onderzoeken we of de mate van stedelijkheid van een gemeente invloed heeft op het verschil tussen mannelijke en vrouwelijke politici. Wij hebben de mate van stedelijkheid van de gemeente waarin de gemeentelijke politici in de MIV actief zijn onderverdeeld in vijf categorieën, van ‘niet stedelijk’ tot ‘zeer sterk stedelijk’ (zie bijlage I). De in de vorige paragrafen besproken resultaten zijn gebaseerd op data uit alle bestuurslagen. Door alleen naar politici in de gemeentelijke politiek te kijken, kunnen wij ook onderzoeken in hoeverre de mate van stedelijkheid van een gemeente waarin een politicus actief is, samenhangt met het ervaren van online agressie en geweld, en of dit mogelijk het verschil tussen mannelijke en vrouwelijke politici kan verklaren.

Figuur 4

Politici in stedelijke gemeenten hebben vaker online agressie en geweld meegemaakt

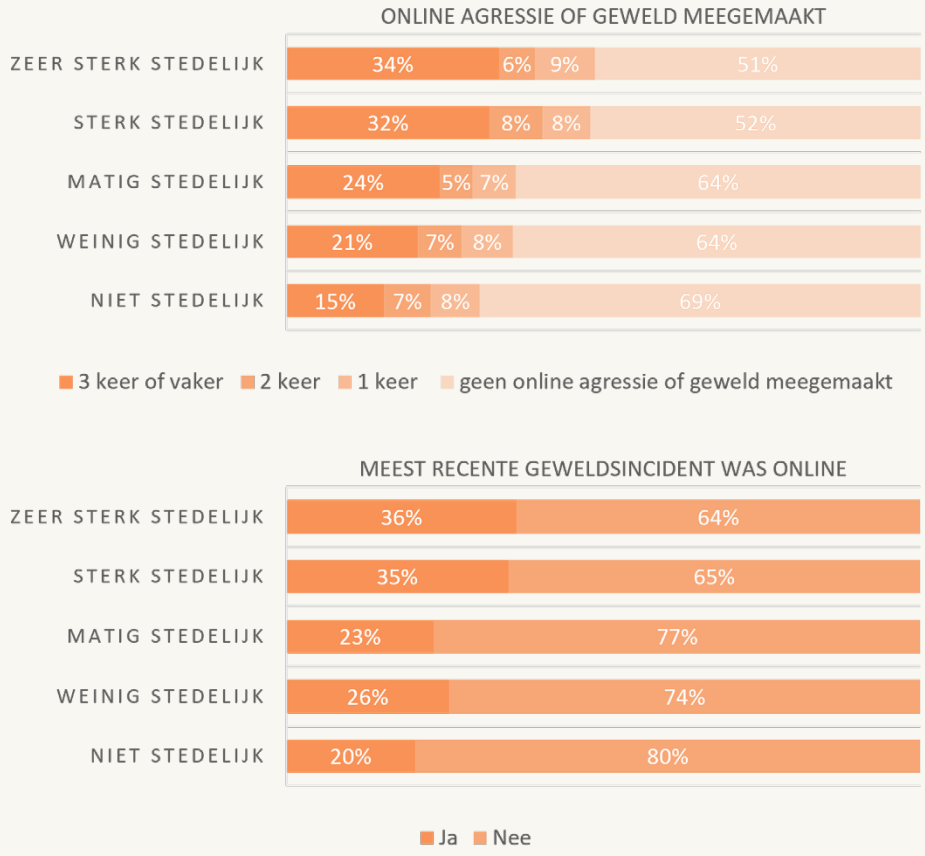

Toelichting bij figuur: Percentage politici in de gemeentelijke politiek dat aangeeft in de afgelopen 12 maanden X keer online verbale agressie of online bedreiging en intimidatie te hebben meegemaakt (boven) en percentage politici in de gemeentelijke politiek dat aangeeft dat het meest recente incident van agressie of geweld online werd geuit (onder) van alle ondervraagde politici in de gemeentelijke politiek (n=2.674), uitgesplitst naar stedelijkheid. Gewogen data. *Bron: MIV 2022 (Klein Kranenburg et al., 2022).*

Figuur 4 toont in hoeverre gemeentelijke politici in meer of minder stedelijke gemeenten te maken hebben met online agressie en geweld, en of het laatste geweldsincident dat zij meemaakten online was. Bijna de helft van de politici in sterk stedelijke (48%) en zeer sterk stedelijke (49%) gemeenten heeft wel eens online agressie en geweld meegemaakt, aanzienlijk vaker dan gemeentelijke politici in minder stedelijke gemeenten. Dit verschil is significant, ook wanneer voor andere kenmerken van de politici wordt gecontroleerd, en is dus niet het resultaat van toeval of van een andere samenstelling van gemeenteraden.
We hebben ook onderzocht of stedelijkheid een rol speelt bij de eerder beschreven verschillen in het ervaren van online agressie en geweld tussen mannelijke en vrouwelijke politici. Het zou bijvoorbeeld zo kunnen zijn dat vrouwelijke politici relatief vaker actief zijn in stedelijke gemeenten dan mannelijke politici, en dat dit verklaart waarom we vinden dat vrouwelijke politici vaker online agressie en geweld ontvangen dan mannelijke politici. Hier vinden wij echter geen aanwijzingen voor: in de MIV is er nauwelijks een verschil tussen mannen en vrouwen in de mate

van stedelijkheid van hun gemeente (zie Bijlage I). Ook wanneer wij alleen naar gemeentelijke politici kijken, en rekening houden met eventuele verschillen in stedelijkheid, hebben vrouwelijke politici meer kans om online agressie en geweld te ervaren dan mannelijke politici. Dit geldt zowel voor de 'smalle' als 'brede' definitie.

Progressieve politici maken vaker online haat en agressie mee; mannelijke conservatieve politici het minst.

Om te onderzoeken of de verklarende factoren (zie Figuur 3) voor het ervaren van online agressie en geweld tussen mannelijke en vrouwelijke politici verschillen, hebben we de analyses ook uitgesplitst voor mannen en vrouwen. Zo beschreven we in paragraaf 3.2.1 dat de politieke partij waartoe een politicus behoort het verschil tussen mannen en vrouwen in het meemaken van online agressie en geweld mogelijk kan beïnvloeden. In Figuur 3 zagen we dat politici van D66 significant vaker online agressie en geweld meemaken dan politici van lokale partijen en SGP-politici. De vraag is dan of en hoe dit verschilt voor mannelijke en vrouwelijke politici.

Om hier inzicht in te krijgen, hebben wij de verschillen tussen politieke partijen in het ervaren van online haat en agressie apart bekeken voor mannelijke en vrouwelijke politici. Hieruit blijkt dat mannelijke D66-politici *niet* significant *vaker* online agressie of geweld meemaken dan mannelijke politici van andere partijen, terwijl vrouwelijke D66-politici *wel* vaker online agressie of geweld meemaken dan vrouwelijke politici van andere partijen. Bij SGP-politici geldt voor mannelijke politici juist dat zij wel significant *minder vaak* online haat en agressie meemaken dan mannelijke politici van andere partijen, terwijl we voor vrouwelijke SGP-politici *geen verschil* vinden ten opzichte van andere vrouwelijke politici. Dit laatste kan ook het gevolg zijn van een ondervertegenwoordiging van vrouwelijke SGP-politici in de steekproef (n = 5), of in de populatie in het algemeen, waar het aandeel vrouwelijke SGP-politici sowieso beperkt is.

Omdat het aantal respondenten per politieke partij te klein is om betrouwbare uitspraken te kunnen doen, voeren we de bovenstaande analyse nogmaals uit maar verdelen wij de partijen onder in conservatieve partijen, progressieve partijen, en lokale/overige partijen. Dit doen we aan de hand van de indeling die is gemaakt door het Kieskompas (zie Bijlage I). Deze analyse laat zien dat het behoren tot een progressieve partij in het algemeen significant samenhangt met een grotere kans op het meemaken van online agressie en geweld ten opzichte van conservatieve partijen. Wanneer we hierin onderscheid maken tussen mannen en vrouwen, dan zien we dat dit met name geldt voor mannelijke politici: mannelijke politici van conservatieve partijen maken significant minder online agressie en geweld mee dan mannelijke politici van progressieve partijen. Bij vrouwelijke politici is dit verschil tussen politici van progressieve versus conservatieve partijen niet significant. Daarnaast zien we dat zowel mannelijke als vrouwelijke politici van progressieve partijen een grotere kans hebben om met online agressie en geweld te maken krijgen dan politici van lokale en overige partijen en hierin verschillen mannen en vrouwen niet significant van elkaar (getoetst met een interactieterm).
Voor de overige verklarende factoren vinden we weinig systematische verschillen tussen mannen en vrouwen in de mate waarin deze factoren het meemaken van online agressie of geweld kunnen voorspellen. Of in andere woorden: de kans op het ervaren van online agressie en geweld van vrouwelijke politici ten opzichte van mannelijke politici hangt niet af van andere relevante factoren.

4.3 Verschillen in het richtpunt van online agressie en geweld

Los van de prevalentie is in de onderzoeksvraag ook opgenomen of de aard van de online agressie en geweld verschilt tussen mannen en vrouwen. Ons literatuuroverzicht laat zien dat er reden is om aan te nemen dat online agressie en geweld tegen vrouwelijke politici zich meer richt op hun vrouw-zijn, en minder op de inhoud dan bij mannelijke politici. In de MIV is gevraagd naar het richtpunt van de agressie in het meest recente geweldsincident dat politici hebben meegemaakt. Respondenten konden aangeven dat de agressie gericht was tegen hen persoonlijk of familie/vrienden, tegen hen als vertegenwoordiger/onderdeel van het gremium waarin zij actief zijn, op hen als vertegenwoordiger/onderdeel van een specifieke groep (bijvoorbeeld op basis van geslacht, politieke partij, etniciteit, seksuele voorkeur), of anders. Respondenten konden meerdere van deze opties aanvinken. Op basis van de literatuur verwachten wij dat bij vrouwelijke politici de agressie vaker gericht is tegen hen als vertegenwoordiger van een specifieke groep dan bij mannelijke politici.

Figuur 5
Agressie van laatste incident is bij vrouwelijke politici vaker gericht op hen als vertegenwoordiger van een specifieke groep

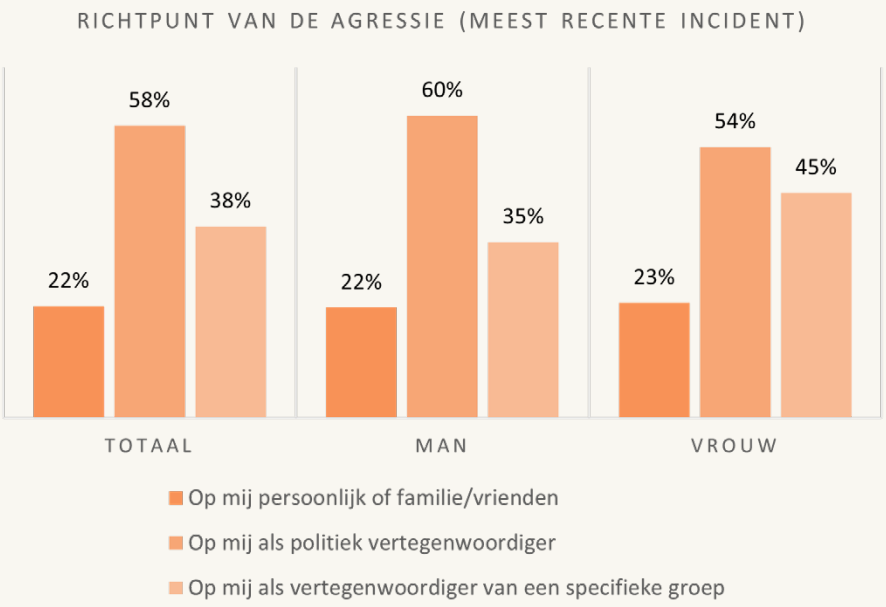

Toelichting bij figuur: Verdeling van de antwoorden van politici op de vraag op wie of wat de agressie van het meest recente incident gericht was van alle politici die zelf een incident van agressie of geweld hebben meegemaakt (n=1.345), uitgesplitst naar geslacht. Gewogen data.
Bron: MIV 2022 (Klein Kranenburg et al., 2022).

Agressie is bij vrouwelijke politici vaker gericht op hen als vertegenwoordiger van een specifieke groep

Zoals Figuur 5 laat zien, geeft bijna een op de vier politici (22%) aan dat de agressie van het meest recente geweldsincident gericht was tegen de politicus persoonlijk of familie/vrienden, meer dan de helft (58%) geeft aan dat de agressie gericht was op de politicus als politiek vertegenwoordiger, en ruim een op de drie (38%) geeft aan dat de agressie gericht was op de politicus als vertegenwoordiger van een specifieke groep. Bij die laatste twee antwoorden is een verschil zichtbaar tussen mannelijke en vrouwelijke politici. Mannelijke politici geven vaker aan dat de agressie zich richtte op hen als politiek vertegenwoordiger (60%) dan vrouwelijke politici (54%). 45 procent van de vrouwelijke politici geeft aan dat het meest recente incident zich op hen als vertegenwoordiger van een specifieke groep richtte, tegenover 35 procent van de mannelijke politici, een verschil van bijna 10 procentpunten. Vrouwen geven daarnaast iets vaker dan mannen aan dat de agressie zich op de persoon of familie/vrienden richtte, maar dit verschil (23% om 22%) is erg klein en niet significant.[8]

Deze verschillen hebben wij opnieuw getoetst in een multivariate analyse met andere verklarende factoren, om te kijken of deze al dan niet door andere factoren dan geslacht worden verklaard. Uit deze analyse blijkt dat de agressie zich bij vrouwelijke politici significant vaker richt op hen als vertegenwoordiger van een specifieke groep dan bij mannelijke politici: bij vrouwelijke politici is de relatieve kans hierop 1,7 keer groter dan bij mannen ($p < ,01$). Dit betekent dat de kans dat de agressie bij het laatst meegemaakte geweldsincident van een vrouwelijke politicus zich op haar als vertegenwoordiger van een specifieke groep richtte ten opzichte van de kans dat dit niet zo was, 1,7 keer zo groot is als bij een mannelijke politicus. Ook de grotere kans voor mannen dat de agressie zich op hen als politiek vertegenwoordiger richt is significant ($p < ,05$). De relatieve kans hierop is 1,4 keer groter bij mannelijke dan bij vrouwelijke politici, ongeacht verschillen in bestuurslaag, functie, senioriteit, regio en politieke kleur.

Ook bij volksvertegenwoordigers en politici van GroenLinks en D66 is de agressie vaker gericht op hen als vertegenwoordiger van een specifieke groep

Het is aannemelijk dat wanneer vrouwelijke politici vaker dan mannen worden aangesproken als vertegenwoordiger van een specifieke groep, dit te maken heeft met hun vrouw-zijn. Zij worden aangesproken als vertegenwoordiger van vrouwen. Ook andere groepen geven vaker aan dat dit bij hen het geval is. Zo geven volksvertegenwoordigers significant vaker aan dat de agressie in het laatste incident zicht richtte op hen als vertegenwoordiger van een specifieke groep dan voorzitters (burgemeesters, commissarissen van de Koning en dijk-/watergraven) en hun medebestuurders (wethouders, gedeputeerden en leden dagelijks bestuur waterschap). Ook bij politici van GroenLinks en D66 is dit significant vaker het geval. Dat de agressie zich richt op een politicus als vertegenwoordiger van een bepaalde groep, hoeft dus niet per se op diens achtergrondkenmerken (zoals diens gender) te slaan. Het kan bijvoorbeeld ook gericht zijn op de persoon als vertegenwoordiger van een politieke partij.

8 Getoetst met een post-hoc Bonferroni toets voor significantie van verschillen tussen groepen, met een alfa van 0,05 (95 procent betrouwbaarheid).

5 Gevolgen van online agressie en geweld

We bespreken in dit hoofdstuk de gevolgen die het meemaken van online agressie en geweld voor politici heeft. Daarbij focussen we opnieuw op de verschillen tussen mannelijke en vrouwelijke politici, en onderzoeken we de rol van andere factoren. De volgende onderzoeksvragen staan in dit hoofdstuk centraal:

2a) *In hoeverre heeft online agressie en geweld nadelige gevolgen voor het socialemediagedrag van politici (rekening houdend met andere factoren die mogelijk samenhangen met socialemediagedrag)?*
2b) *En in hoeverre verschilt dat tussen mannen en vrouwen?*

5.1 Verschillen in de gevolgen van online agressie en geweld

Op basis van de literatuur verwachten we dat vrouwelijke politici een sterker negatief effect ondervinden van online agressie op hun socialemediagedrag dan mannelijke politici. We analyseerden hiervoor de volgende gegevens die in de MIV zijn verzameld:

- *Het aantal negatieve gevolgen van het meest recente geweldsincident in het algemeen;*
- *De mate waarin het meest recente geweldsincident het socialemediagebruik van de ondervraagde politici beïnvloed;*
- *Het aantal negatieve gevolgen van het meest recente geweldsincident op het socialemediagebruik van de ondervraagde politici;*
- *De mate waarin het risico op agressie en geweld het socialemediagebruik van de ondervraagde politici beïnvloed;*
- *Het aantal politici dat wel eens heeft overwogen te stoppen als politieke ambtsdrager door agressie en geweld.*

In deze paragraaf bespreken we voor elk van deze factoren in hoeverre deze voor de mannelijke en vrouwelijke politici in de MIV verschillen.

Figuur 6
Vrouwelijke politici ervaren vaker negatieve gevolgen van agressie dan mannelijke politici

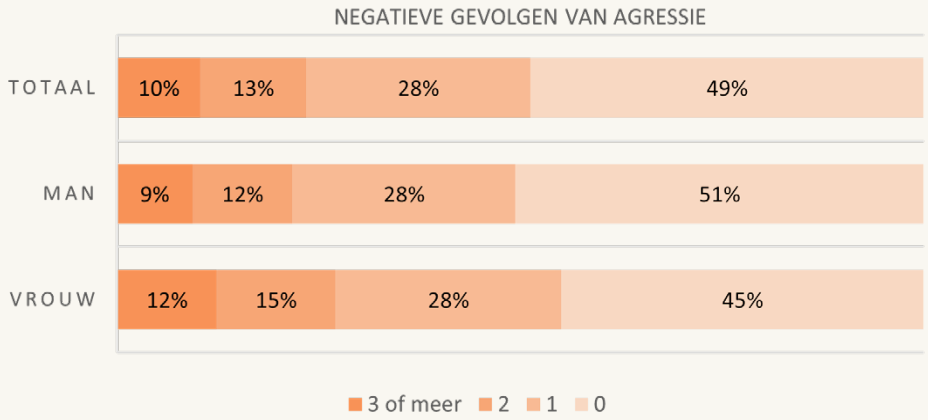

Toelichting bij figuur: Percentage politici dat X aantal negatieve gevolgen van het meest recente incident van agressie en geweld ervaart van alle politici die zelf een incident van agressie of geweld hebben meegemaakt (n=1.338), uitgesplitst naar geslacht. Gewogen data.
Bron: MIV 2022 (Klein Kranenburg et al., 2022).

Het meemaken van agressie en geweld heeft meer gevolgen voor vrouwelijke politici
Figuur 6 toont, voor politici die minstens één (online of offline) geweldsincident hebben meegemaakt, of en hoeveel negatieve gevolgen het meest recente geweldsincident dat ze hebben meegemaakt op hen heeft gehad. Deze gevolgen zijn bijvoorbeeld effecten op de lichamelijke gezondheid van politici, effecten op geestelijke gezondheid, of effecten op socialemediagebruik. Ongeveer de helft (51%) van de politici geeft aan dat diegene negatieve gevolgen heeft ondervonden van dit incident. Voor 28 procent gaat het om één gevolg, voor 13 procent om twee gevolgen en een op de tien (10%) ervaart drie of meer gevolgen. 55 procent van de vrouwelijke politici zegt negatieve gevolgen te hebben ervaren tegenover 49 procent van de mannelijke politici. Vrouwelijke politici ondervinden daarbij vaker twee (15%), of drie of meer (12%) gevolgen dan mannelijke politici (respectievelijk 12% en 9%). Mannelijke politici ondervinden juist vaker geen gevolgen van het meemaken van agressie of geweld vergelijken met vrouwelijke politici (51% om 45%). Dit beeld is hetzelfde als we alleen naar online agressie of geweld kijken.

Uit een multivariate statistische analyse waarin we rekening houden met andere verklarende factoren blijkt dat deze verschillen blijven bestaan. De relatieve kans om twee of meer negatieve gevolgen te ondervinden van het laatst meegemaakte geweldsincident (ten opzichte van géén gevolgen) is 1,4 keer groter voor vrouwelijke politici dan voor mannelijke politici. Dit verschil is statistisch significant ($p < ,05$). Voor één gevolg is geen significant verschil tussen mannen en vrouwen te zien. Vrouwelijke politici ervaren dus vaker méér gevolgen van het meemaken van agressie of geweld dan mannelijke politici. En dat geldt ook wanneer er rekening wordt gehouden met de bevinding dat vrouwelijke politici vaker online agressie of geweld meemaken.

Figuur 7

Vrouwelijke politici geven vaker aan dat het meest recente geweldsincident hun socialemediagebruik beïnvloedt

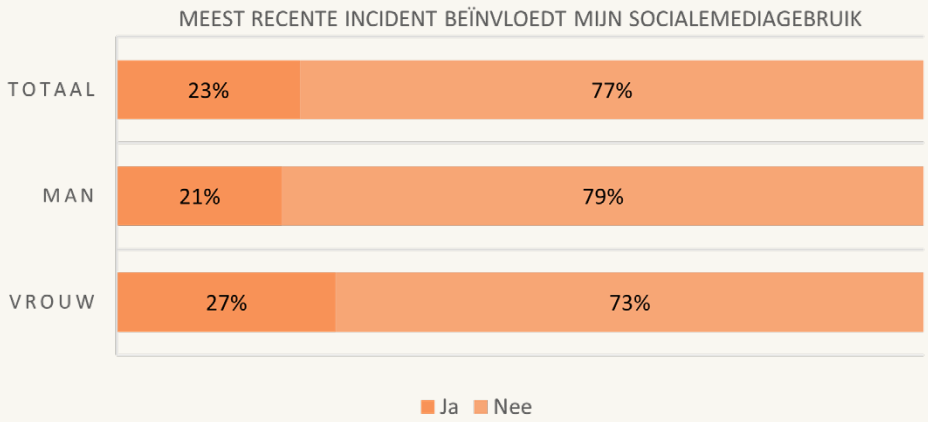

Toelichting bij figuur: Percentage politici dat aangeeft dat het meest recente incident van agressie en geweld het socialemediagebruik beïnvloedt van alle politici die zelf een incident van agressie of geweld hebben meegemaakt (n=1.338), uitgesplitst naar geslacht. Gewogen data.
Bron: MIV 2022 (Klein Kranenburg et al., 2022).

Vrouwelijke politici ervaren ook vaker een impact op hun socialemediagebruik

Een van de gevolgen van het meest recente incident die politici konden aangeven is het effect op hun socialemediagebruik. Wanneer politici te maken krijgen met online agressie en geweld, dan kan dit ervoor zorgen dat zij hun mediagebruik gaan aanpassen. Figuur 7 toont in hoeverre het meest recente geweldsincident (zowel online als offline) dat politici hebben meegemaakt hun socialemediagebruik beïnvloedt. Bijna een kwart van de ondervraagde politici (23%) geeft aan dat dit voor hen het geval is. Ook hier zien we een verschil tussen mannen en vrouwen, waarbij vrouwelijke politici vaker aangeven dat het meest recente incident hun socialemediagebruik beïnvloedt (27%) dan mannelijke politici (21%). De impact van incidenten van *online* agressie of geweld op het socialemediagebruik van met name vrouwelijke politici is nog wat sterker: 35 procent van de vrouwelijke politici bij wie het meest recente incident online plaatsvond geeft aan dat het hun socialemediagebruik beïnvloedt, bij mannelijke politici is dat 27 procent.

In een multivariate statistische analyse, waarin rekening wordt gehouden met andere factoren, blijft het verschil tussen mannen en vrouwen significant ($p < ,01$). In deze analyse is ook rekening gehouden met de vraag of het meest recente incident online was (in plaats van offline). Dat het meest recente incident het socialemediagebruik van vrouwelijke politici vaker beïnvloedt dan dat van mannelijke politici, komt dus niet doordat het meest recente incident bij hen vaker online plaatsvond. Dit betekent dat vrouwelijke politici vaker hun socialemediagebruik aanpassen na het meemaken van een incident dan mannelijke politici, ongeacht of dat incident online of offline plaatsvond.

Figuur 8

Vrouwelijke politici ervaren vaker meer negatieve gevolgen van agressie en geweld op hun socialemediagebruik dan mannelijke politici

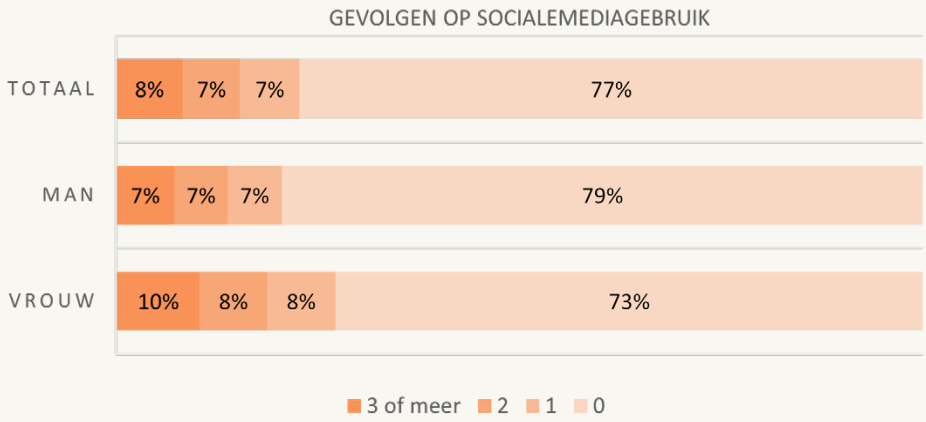

Toelichting bij figuur: Percentage politici dat aangeeft dat het meest recente incident van agressie en geweld X aantal gevolgen heeft op hun socialemediagebruik van alle politici die zelf een incident van agressie of geweld hebben meegemaakt (n=1.338), uitgesplitst naar geslacht. Gewogen data.
Bron: MIV 2022 (Klein Kranenburg et al., 2022).

Aan politici die bij de vraag naar gevolgen van het laatste geweldsincident aangaven dat dit effect had op hun socialemediagebruik, is vervolgens gevraagd welke effecten dat waren. Hierbij konden politici antwoorden kiezen als “Ik ben gestopt met gebruik van een of meerdere sociale media platformen” en “Ik ben voorzichtiger met het plaatsen van berichten die gaan over de inhoud van mijn werk”. Figuur 8 toont, voor politici die minstens één geweldsincident hebben meegemaakt, hoeveel effecten het laatst meegemaakte geweldsincident op hun socialemediagebruik had. In totaal rapporteerden ruim drie op de vier (77%) van hen geen gevolgen op hun socialemediagebruik. Zeven procent rapporteerde één gevolg, 7 procent rapporteerde twee gevolgen en 8 procent drie of meer gevolgen. Vrouwelijke politici rapporteren vaker zowel één, twee, als drie of meer gevolgen (respectievelijk 8%, 8% en 10%) dan mannelijke politici (7%), maar deze verschillen zijn niet significant.[9] Uit onze multivariate statistische analyse blijkt dat vrouwelijke politici wel significant vaker twee of meer gevolgen op hun socialemediagedrag ondervinden van het meest recente geweldsincident ($p < ,05$) vergeleken met mannelijke politici, ook wanneer andere verklarende factoren (waaronder of het incident online of offline plaatsvond) worden meegewogen. Vrouwelijke politici ondervinden dus vaker negatieve gevolgen op hun socialemediagedrag door het laatst meegemaakte geweldsincident dan mannelijke politici.

9 Getoetst met een post-hoc Bonferroni toets voor significantie van verschillen tussen groepen, met een alfa van 0,05 (95 procent betrouwbaarheid).

Figuur 9
Vrouwelijke politici rapporteren vaker dat het risico op agressie en geweld hun socialemediagebruik beïnvloedt

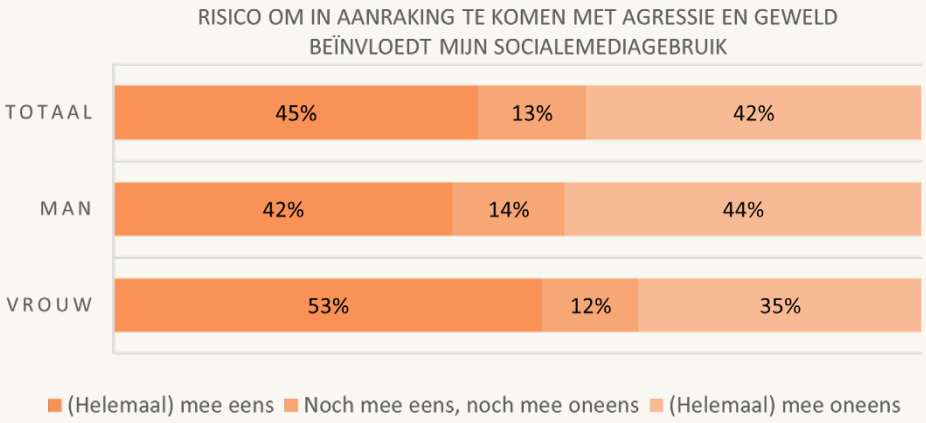

Toelichting bij figuur: Percentage politici dat aangeeft het (helemaal) eens – (helemaal) oneens te zijn met de stelling 'Het risico om in aanraking te komen met agressie en geweld op het werk beïnvloedt mijn sociale media gebruik' van alle ondervraagde politici (n=2.854), uitgesplitst naar geslacht. Gewogen data. *Bron: MIV 2022 (Klein Kranenburg et al., 2022).*

Het risico op agressie en geweld beïnvloedt het socialemediagebruik in grotere mate voor vrouwelijke politici

Figuur 9 toont de mate waarin politici aangeven dat het risico om in aanraking te komen met agressie en geweld hun socialemediagedrag beïnvloedt. Het gaat hierbij om alle politici in de MIV, dus niet alleen degenen die (online) agressie en geweld hebben meegemaakt. In totaal geeft 45 procent van de politici aan het (helemaal) eens te zijn met deze stelling. 13 procent is het noch eens, noch oneens, en 42 procent van de politici is het (helemaal) oneens met de stelling dat het risico op agressie en geweld hun socialemediagebruik beïnvloedt. Vrouwelijke politici geven vaker aan dat het risico op agressie en geweld hun socialemediagebruik beïnvloedt dan mannelijke politici: 53 procent van de vrouwelijke politici is het (helemaal) eens met de stelling, tegenover 42 procent van de mannen. Ook zijn minder vrouwen het expliciet (helemaal) oneens met de stelling (35%) dan mannen (44%).

Het kan zo zijn dat andere factoren verklaren waarom vrouwen vaker rapporteren dat het risico op agressie en geweld hun socialemediagebruik beïnvloedt. Zo zagen we in paragraaf 4.1 dat vrouwelijke politici significant vaker online agressie en geweld meemaken dan mannelijke politici, en in paragraaf 5.1 dat het meemaken van agressie en geweld een impact heeft op hun socialemediagebruik. Om te controleren voor deze en andere factoren hebben wij het verschil tussen mannen en vrouwen in de invloed van agressie en geweld op socialemediagebruik getoetst in een multivariaat statistisch model waarin ook andere mogelijke voorspellers zijn meegenomen, zoals het hebben meegemaakt van online agressie en geweld, bestuurslaag, aantal jaar in functie, regio en politieke partij (zie bijlage I). In dit model blijft er een significant verschil tussen mannen en vrouwen bestaan ($p < ,001$). De relatieve kans dat het risico op agressie en geweld het socialemediagebruik van een vrouwelijke politici beïnvloedt is 1,4 ten

opzichte van de relatieve kans bij mannen. Dit betekent dat, ongeacht andere relevante factoren, de kans dat een vrouwelijke politicus haar socialemediagebruik aanpast vanwege het risico op agressie en geweld ten opzichte van de kans dat zij dit niet doet, 1,4 keer groter is dan bij een mannelijke politicus. De kans dat het socialemediagebruik wordt beïnvloedt door online agressie en geweld is dus groter voor vrouwelijke politici dan voor mannelijke politici, ongeacht of zij wel of niet online agressie en geweld mee hebben gemaakt, en ongeacht andere kenmerken. Dit geeft aan dat ook de dreiging van het meemaken van (online) agressie en geweld, of het zien daarvan bij anderen, een grotere impact heeft voor vrouwelijke politici dan voor mannelijke politici. Daarnaast blijkt uit een extra analyse met een interactieterm tussen geslacht en hebben meegemaakt van online agressie of geweld, dat het daadwerkelijk hebben meegemaakt van online agressie of geweld voor vrouwelijke politici een sterker effect heeft op de mate waarin het risico op agressie en geweld hun socialemediagebruik beïnvloedt dan voor mannelijke politici.

Figuur 10
Vrouwelijke politici geven vaker aan te overwegen om te stoppen als politicus door agressie en geweld

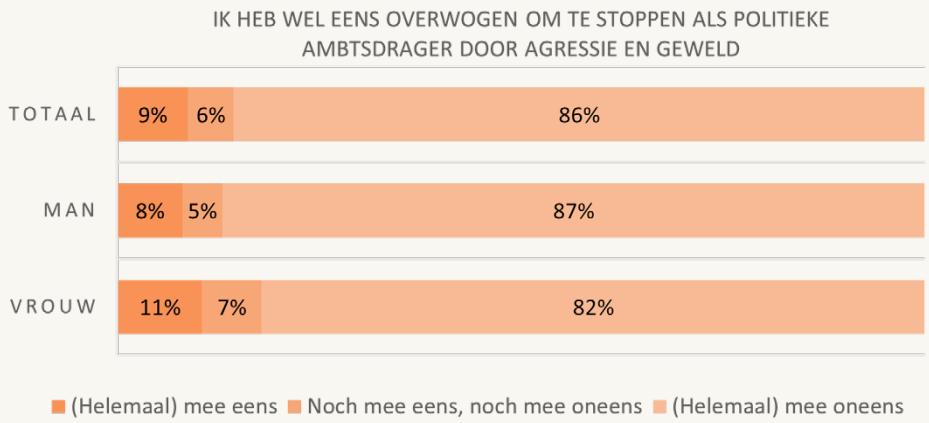

Toelichting bij figuur: Percentage politici dat aangeeft het (helemaal) eens – (helemaal) oneens te zijn met de stelling 'Ik heb wel eens overwogen om te stoppen als politieke ambtsdrager doordat ik te maken had met agressie en geweld' van alle ondervraagde politici (n=2.867), uitgesplitst naar geslacht. Gewogen data. *Bron: MIV 2022 (Klein Kranenburg et al., 2022).*

Vrouwelijke politici overwegen vaker te stoppen als politiek ambtsdrager door agressie en geweld

Tot slot bekijken we in hoeverre politici wel eens hebben overwogen om te stoppen als politieke ambtsdrager door het meemaken van agressie en geweld. Figuur 10 laat zien dat een grote meerderheid (86%) aangeeft het (helemaal) oneens te zijn met de stelling 'Ik heb wel eens overwogen om te stoppen als politieke ambtsdrager doordat ik te maken had met agressie en geweld'. Dit kan betekenen dat zij geen agressie en geweld hebben meegemaakt (deze stelling is aan alle politici in de MIV voorgelegd, ongeacht of zij wel of geen incident hebben meegemaakt) of dat zij zich hierdoor (vooralsnog) niet hebben laten weerhouden om hun politieke carrière voort te zetten. Een kleine negen procent geeft aan wel eens overwogen te hebben om te

stoppen door agressie en geweld. Vrouwelijke politici geven vaker dan mannelijke politici (11% versus 8%) aan overwogen te hebben om hun ambt neer te leggen als gevolg van agressie en geweld, en minder vaak dat zij dat niet overwogen hebben (82% versus 87%). Deze verschillen zijn significant. Kijken we alleen naar de groep politici bij wie het meest recente incident online plaatsvond, dan geeft 18 procent van de vrouwelijke politici en 16 procent van de mannelijke politici aan wel eens overwogen te hebben om te stoppen door agressie en geweld.

Samenvattend geven bovenstaande analyses weer dat vrouwelijke politici op vrijwel elk kenmerk meer gevolgen ondervinden van het meemaken van agressie en geweld dan mannelijke politici. Dit geldt zowel voor algemene gevolgen, gevolgen voor hun socialemediagedrag, als de overweging om te stoppen als politicus. En niet alleen het zelf meemaken van online agressie of geweld, maar ook de dreiging daarvan heeft een grotere impact op vrouwelijke politici dan op mannelijke politici.

6 Omgang met (online) agressie en geweld

In dit hoofdstuk bekijken we in hoeverre vrouwelijke politici verschillen van mannelijke politici als het gaat om het melden en bespreken van incidenten van (online) agressie en geweld en in tevredenheid over hoe de organisatie hiermee omgaat. De volgende onderzoeksvragen staan hier centraal:

3a) In hoeverre zijn er verschillen in het melden en bespreken van incidenten van online agressie en geweld tussen mannen en vrouwen en hoe hangt dat samen met andere factoren?

3b) In hoeverre verschillen de verklarende factoren voor het melden of bespreken van incidenten tussen mannen en vrouwen?

6.1 Verschillen in het melden en bespreken van online agressie en geweld

Geen verschillen in het bespreken of melden van het incident

Figuur 11 laat zien dat zeven op de tien politici die te maken kregen met agressie of geweld aangeven dat zij het laatste incident gemeld hebben of met iemand besproken hebben. Dat geldt iets vaker voor mannen (72%) dan voor vrouwen (70%), maar dit verschil is zeer klein en niet significant.[10] Als we alleen naar de politici kijken bij wie het laatste incident online plaatsvond, dan zien we dat 69 procent van de mannelijke politici en 64 procent van de vrouwelijke politici het incident wel heeft gemeld of besproken.

10 Getoetst met een post-hoc Bonferroni toets voor significantie van verschillen tussen groepen, met een alfa van 0,05 (95 procent betrouwbaarheid).

Figuur 11

Vrouwelijke politici bespreken of melden agressie en geweld even vaak als mannelijke politici

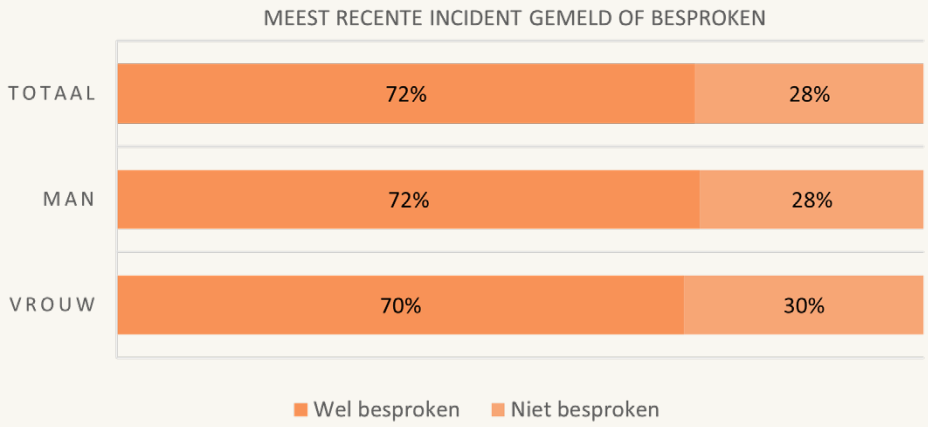

Toelichting bij figuur: Percentage politici dat aangeeft dat zij het meest recente incident gemeld of besproken hebben van alle politici die zelf een incident van agressie of geweld hebben meegemaakt (n=1.336), uitgesplitst naar geslacht. Gewogen data. *Bron: MIV 2022 (Klein Kranenburg et al., 2022).*

Hoewel we geen significante verschillen vinden tussen mannelijke en vrouwelijke politici in de mate waarin zij het meest recente incident gemeld of besproken hebben, laten regressieanalyses waarin ook andere kenmerken van de politici zijn opgenomen, uitgesplitst naar mannen en vrouwen zien dat er wel verschillen zijn tussen mannen en vrouwen wat betreft andere voorspellers van meldingsbereidheid. Zo maken provinciale politici significant minder vaak melding van een incident dan gemeentelijke politici, maar dat geldt alleen voor mannelijke politici. Voor vrouwelijke politici maakt de bestuurslaag niet uit voor hun meldingsbereidheid. Andersom zien we dat voorzitters van het dagelijks bestuur een significant grotere kans hebben om melding van een incident te maken dan volksvertegenwoordigers, maar dat geldt alleen voor vrouwelijke politici. Voor mannelijke politici maakt het niet uit welke politieke functie zij bekleden. Verder hebben mannelijke politici een kleinere kans om melding te maken van een incident wanneer het gaat om een uiting van ongenoegen dan wanneer het gaat om andere incidenten. Vrouwelijke politici hebben een grotere kans hebben om melding te maken van een incident wanneer zij het idee hebben dat er bewust agressie of geweld is gebruikt om een bepaald doel te bereiken dan van andere incidenten. Tot slot geldt voor zowel mannelijke als vrouwelijke politici dat hun meldingsbereidheid samenhangt met de ernst van het incident: hoe ernstiger het incident, hoe groter de kans dat zij dit melden of met iemand bespreken. Dit verschilt niet significant tussen mannen en vrouwen.

Vrouwelijke politici minder tevreden met wijze van bespreken

Tachtig procent van de politici die het meest recente incident heeft besproken of gemeld is (zeer) tevreden over de manier waarop ze het incident met anderen hebben kunnen bespreken, zie Figuur 12. Dat geldt echter in wat mindere mate voor vrouwen: zij zijn significant minder vaak (zeer) tevreden ($p < ,05$) en wat vaker neutraal of (zeer) ontevreden over de wijze van bespreken dan hun mannelijke collega's. Van de mannelijke politici is 83 procent (zeer) tevreden over de wijze van bespreken en driekwart van de vrouwelijke politici (75%). 13 procent van de

mannelijke politici is niet tevreden maar ook niet ontevreden en dat geldt voor 18 procent van de vrouwelijke politici. En 4 procent van de mannelijke politici is (zeer) ontevreden over de wijze van bespreken, bij vrouwelijke politici is dat het dubbele. Deze cijfers zijn vergelijkbaar als we alleen kijken naar de politici bij wie het meest recente incident online plaatsvond.

Figuur 12
Vrouwelijke politici zijn minder tevreden met de wijze waarop zij het incident met anderen hebben kunnen bespreken

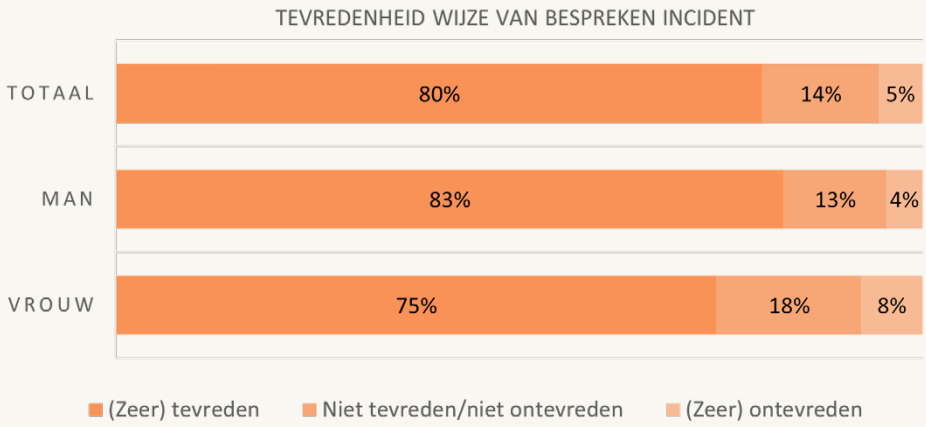

Toelichting bij figuur: Toelichting bij figuur: Percentage politici dat aangeeft dat zij (zeer) tevreden – (zeer) ontevreden zijn met de wijze waarop zij het meest recente incident met anderen hebben kunnen bespreken van alle politici die het meest recente incident hebben gemeld of besproken (n=936), uitgesplitst naar geslacht. Gewogen data. *Bron: MIV 2022 (Klein Kranenburg et al., 2022).*

Aangiftebereidheid is laag en verschilt niet tussen mannen en vrouwen in de politiek
Figuur 13 toont in hoeverre er aangifte is gedaan van het meest recente incident van agressie en geweld bij de politie. In een kleine 7 procent van de gevallen is aangifte gedaan: in 5 procent van de gevallen door de ambtsdrager zelf en in 2 procent van de gevallen door de organisatie. Er is nauwelijks een verschil in de mate waarin mannelijke en vrouwelijke politici zelf aangifte hebben gedaan van het meest recente incident. Mannen geven echter vaker dan vrouwen aan dat de organisatie aangifte heeft gedaan (2% versus 1%), maar dit verschil is niet significant ($p > ,05$). Voor politici die recentelijk online agressie of geweld hebben meegemaakt, geldt dat het percentage dat hiervan zelf aangifte heeft gedaan nog iets later ligt, namelijk op 3 procent. We vinden hierin geen verschil tussen mannelijke en vrouwelijke politici.

Figuur 13

Aangiftebereidheid is laag en verschilt niet tussen mannelijke en vrouwelijke politici

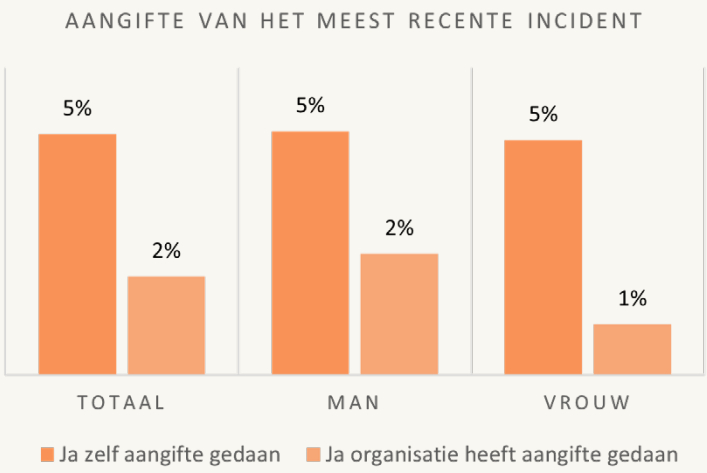

Toelichting bij figuur: Percentage politici dat aangeeft dat zij zelf of hun organisatie van het meest recente incident aangifte hebben gedaan bij de politie van alle politici die zelf een incident van agressie of geweld hebben meegemaakt (n=1.333), uitgesplitst naar geslacht. Gewogen data.
Bron: MIV 2022 (Klein Kranenburg et al., 2022).

Weinig registratie door de organisatie

Voor het monitoren van (verschillen in) het meemaken van agressie en geweld is goede registratie belangrijk. Van de ondervraagde politici geeft een op de tien aan dat de organisatie het meest recente incident heeft geregistreerd (11%), zo blijkt uit Figuur 14. Bij mannelijke politici is dat iets vaker het geval dan bij vrouwelijke politici (12% versus 10%), maar dit verschil is niet significant (p > ,05). Online incidenten van agressie en geweld worden nog wat minder vaak geregistreerd: 69 procent van de politici geeft aan dat de organisatie het laatste online incident niet heeft geregistreerd en dat verschilt niet significant tussen mannen en vrouwen.

Figuur 14

Geen verschillen in registratie van het incident door de organisatie

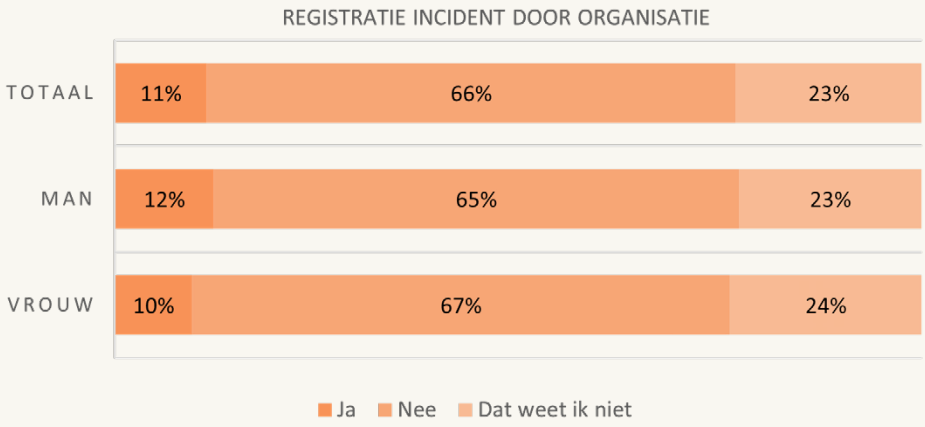

Toelichting bij figuur: Percentage politici dat aangeeft dat het meest recente incident door de organisatie is geregistreerd van alle politici die zelf een incident van agressie of geweld hebben meegemaakt (n=1.332), uitgesplitst naar geslacht. Gewogen data. *Bron: MIV 2022 (Klein Kranenburg et al., 2022).*

6.2 Verschillen in de omgang met agressie en geweld door de organisatie

Vrouwelijke politici minder tevreden over het oppakken van de melding door de organisatie

Figuur 15 laat zien dat iets meer dan de helft (52%) van de ondervraagde politici (zeer) tevreden is met de manier waarop de organisatie hun melding van agressie of geweld heeft opgepakt. Vrouwelijke politici zijn echter significant minder vaak (zeer) tevreden (46%) over de omgang met de melding door de organisatie dan mannelijke politici (55%) en wat vaker neutraal of (zeer) ontevreden. Een vergelijkbaar patroon zien we als we alleen kijken naar de politici bij wie het meest recente incident online plaatsvond.

Figuur 15
Vrouwelijke politici minder tevreden over de wijze waarop de organisatie hun melding heeft opgepakt

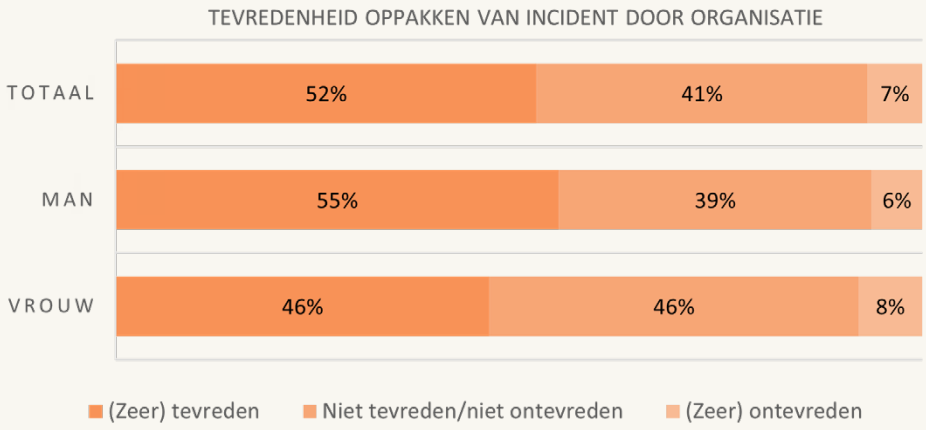

Toelichting bij figuur: Percentage politici dat aangeeft dat zij (zeer) tevreden – (zeer) ontevreden zijn met de wijze waarop de organisatie hun melding van agressie of geweld heeft opgepakt van alle politici die het meest recente incident hebben gemeld of besproken (n=958), uitgesplitst naar geslacht. Gewogen data.
Bron: MIV 2022 (Klein Kranenburg et al., 2022).

Geen verschillen in nazorg door de organisatie

Figuur 16 toont in hoeverre politici nazorg of begeleiding hebben ontvangen na het meemaken van een incident van agressie of geweld. Een meerderheid van de politici geeft aan geen nazorg te hebben gehad, maar dat dit ook niet nodig was. Bijna een op de vijf politici geeft aan dat er wel begeleiding was en dat dit ook voldoende was en 2 procent geeft aan dat er wel begeleiding was, maar dat die onvoldoende was. Een tiende van de politici geeft aan dat er niet of nauwelijks is gereageerd op het incident. Dat laatste geldt iets vaker voor vrouwelijke politici (12%) dan voor mannelijke politici (9%). Dit patroon zien we ook terug als we alleen naar online incidenten van agressie en geweld kijken. Al met al geven vrouwelijke politici wat vaker aan dat ze geen nazorg hebben gehad dan mannelijke politici, maar de verschillen zijn niet significant.

Figuur 16
Geen significante verschillen tussen mannelijke en vrouwelijke politici in nazorg na een incident

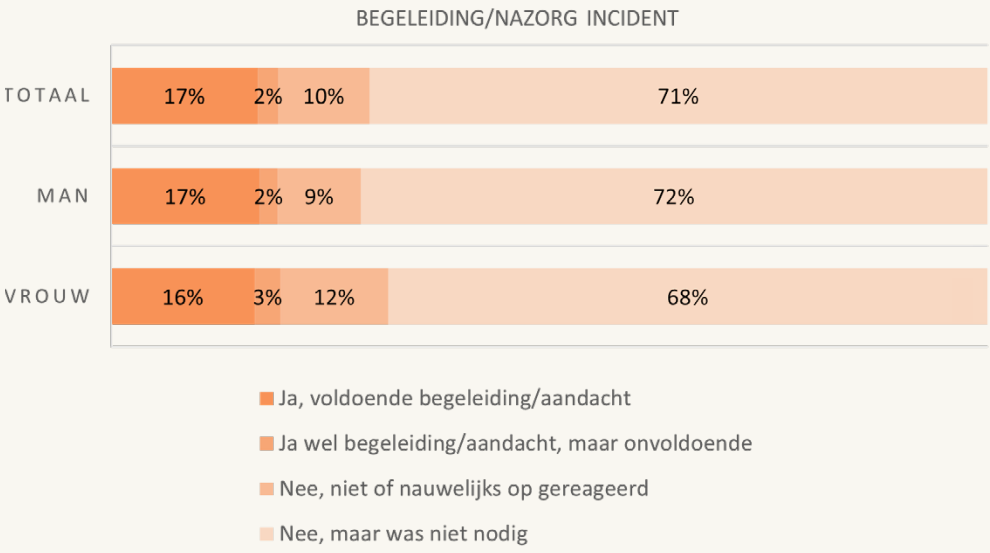

Toelichting bij figuur: Percentage politici dat aangeeft in hoeverre zij begeleiding of nazorg hebben ontvangen van alle politici die zelf een incident van agressie of geweld hebben meegemaakt (n=1.329), uitgesplitst naar geslacht. Gewogen data. *Bron: MIV 2022 (Klein Kranenburg et al., 2022).*

Vrouwelijke politici minder tevreden met de omgang met agressie en geweld door de organisatie

Aan de deelnemende politici in de monitor is ook gevraagd hoe zij aankijken tegen de omgang van hun organisatie met agressie en geweld, ongeacht of zij zelf een incident hebben meegemaakt. Hiervoor is de respondenten een aantal stellingen voorgelegd.

Figuur 17 geeft het percentage politici weer dat het (helemaal) eens is met deze stellingen, uitgesplitst voor mannen en vrouwen. Uit de figuur blijkt dat het merendeel van de politici vindt dat de organisatie voldoende doet om agressie en geweld door burgers te voorkomen (67%) en dat de organisatie adequaat reageert op incidenten (74%). Een kleine meerderheid (57%) geeft aan dat de nazorg door de organisatie goed geregeld is. Een derde van de politici zegt voldoende voorlichting of training te hebben gehad over hoe om te gaan met agressie en geweld. Wat opvalt in de figuur is dat vrouwelijke politici het op alle stellingen minder vaak (helemaal) eens zijn dan mannelijke politici. Deze verschillen zijn significant ($p < 0,05$). Vrouwelijke politici zijn dus minder vaak tevreden over de omgang met agressie en geweld door de organisatie.
Deze stellingen gaan over de omgang met agressie en geweld in het algemeen. Over de omgang van de organisatie met online agressie en geweld in het bijzonder kunnen we geen uitspraken doen. Wel hebben we de antwoorden op deze stellingen bekeken onder de groep politici bij wie het meest recente incident online plaatsvond. Onder deze groep ligt het percentage dat het (helemaal) eens is met de stellingen zo'n 5 procentpunten lager dan onder de totale groep politici. Politici die online agressie en geweld hebben meegemaakt, zijn gemiddeld wat minder tevreden over de omgang met agressie en geweld door de organisatie dan politici die geen online agressie of geweld hebben meegemaakt. En ook hier zien we dat dit in meerdere mate geldt voor vrouwelijke politici.

Figuur 17
Vrouwelijke politici zijn minder tevreden over de omgang met agressie en geweld door de organisatie

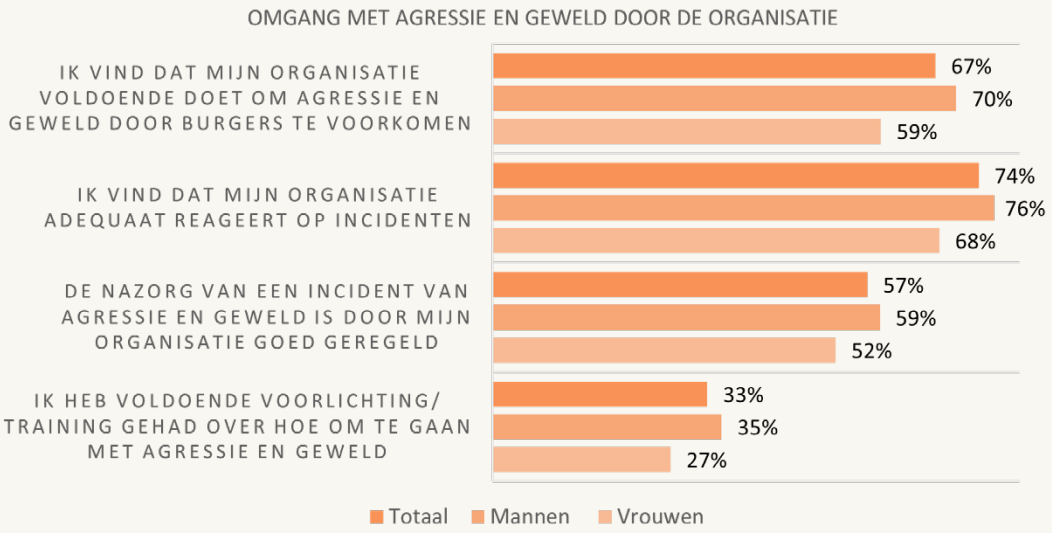

Toelichting bij figuur: Percentage politici dat aangeeft in hoeverre zij begeleiding of nazorg hebben ontvangen van alle politici die zelf een incident van agressie of geweld hebben meegemaakt (n=1.329), uitgesplitst naar geslacht. Gewogen data. *Bron: MIV 2022 (Klein Kranenburg et al., 2022).*

7 Conclusie en discussie

Dit rapport onderzoekt verschillen tussen mannen en vrouwen in de (decentrale) politiek als het gaat om de aard en omvang van online agressie en geweld, de eventuele gevolgen en de wijze waarop zij hiermee omgaan. Hiermee levert dit rapport een bijdrage aan bestaande kennis over mogelijke oorzaken van ongelijke representatie tussen mannen en vrouwen in de politiek. Die kennis was tot nu toe versnipperd. In Nederland zijn verschillende verkennende en kwalitatieve studies gedaan naar de prevalentie en impact van online agressie en geweld tegen vrouwelijke politici (Saris & Van de Ven, 2021; Stichting DeGoedeZaak et al., 2023; Wijnhoven & Steijaert, 2022). Grootschalig onderzoek naar de prevalentie van online agressie en geweld, en hoe dit verschilt tussen mannen en vrouwen, ontbrak echter, evenals inzicht in de gevolgen van online agressie en geweld op socialemediagebruik en het melden en bespreken van incidenten. Door gebruik te maken van bestaande data uit de Monitor Integriteit en Veiligheid onder politieke ambtsdragers in Nederland, draagt dit rapport bij aan het dichten van deze lacunes.
Hieronder gaan wij in op de antwoorden op de bij dit onderzoek gestelde onderzoeksvragen.

7.1 Prevalentie en aard van online agressie en geweld

Vrouwelijke (decentrale) politici in Nederland zijn vaker slachtoffer van online agressie en geweld

Uit de resultaten blijkt dat vrouwelijke politici over het algemeen meer online agressie en geweld meemaken dan mannelijke politici, ongeacht andere verklarende factoren voor het meemaken van online agressie en geweld. 47 procent van de vrouwen in de MIV heeft in 2022 online agressie of geweld meegemaakt, tegenover 36 procent van de mannen, een statistisch significant verschil. Daarnaast geeft 32 procent van de vrouwelijke politici aan dat het meest recente geweldsincident online plaatsvond, ten opzichte van 26 procent bij de mannen. Daarmee laat dit onderzoek voor het eerst zien dat vrouwelijke (decentrale) politici in Nederland vaker slachtoffer zijn van online agressie en geweld dan mannelijke politici. Hiermee sluit dit onderzoek aan bij vergelijkbare internationale onderzoeken (Gorrell et al., 2020; Håkansson, 2021; Herrick et al., 2021a), die eveneens constateren dat vrouwelijke politici vaker dan mannelijke politici het slachtoffer zijn van online agressie en geweld.

Richtpunt van agressie bij vrouwelijke politici vaker niet inhoudelijk

Daarnaast laten de resultaten zien dat de aard van online agressie en geweld verschilt tussen mannen en vrouwen. Vrouwelijke politici geven vaker aan dat de agressie in het laatst meegemaakte geweldsincident gericht was tegen hen als vertegenwoordiger van een specifieke groep (bijvoorbeeld op basis van geslacht, politieke partij, etniciteit of seksuele voorkeur). Bij mannen is de agressie juist vaker tegen hen als politiek vertegenwoordiger gericht. Hoewel we niet met zekerheid kunnen zeggen of de agressie zich op hun vrouw-zijn richt omdat dit niet zo specifiek is uitgevraagd, suggereert deze bevinding dat agressie en geweld bij vrouwen vaker gericht is op kenmerken die minder relevant zijn voor het uitoefenen van de functie en bij mannen vaker op de inhoud. Dit zien we ook terug in andere onderzoeken die stellen dat de agressie waarmee vrouwelijke politici worden geconfronteerd fundamenteel

anders van aard is dan bij mannelijke politici (zie bijvoorbeeld Saris & Van de Ven, 2021). Zoals Wijnhoven en Steijaert (2022) beschrijven, ontvangen vrouwelijke raadsleden regelmatig online misogyne berichten die expliciet benadrukken dat zij afwijken van de (masculiene) norm in de politiek:

> *'... in veel gevallen is de online misogynie die de (kandidaat-)raadsleden ontvangen gericht op het afwijken van deze masculiene norm. Dit uit zich bijvoorbeeld in genderstereotiepe reacties die de boodschap uitdragen dat een vrouw niet thuishoort in de politiek: "Af en toe op Facebook dat iemand dan antwoordt of zegt: trut. Of: ga aardappelen schillen of zoiets." (Geïnterviewde 1). Door te benoemen dat een vrouw aardappelen moet gaan schillen, worden traditionele genderrollen gereproduceerd. Hiermee wordt het genderstereotiepe idee dat vrouwen niet geschikt zijn voor de politiek benadrukt.' (Wijnhoven & Steijaert, 2022, p. 24).*

Dat de online agressie en geweld tegen vrouwelijke politici vaker gericht is tegen hen als vertegenwoordiger van een groep, is relevant in het licht van de bredere discussie rond uitsluitingsmechanismes van vrouwen in de politiek – en in de maatschappij als geheel. Zoals enkele van de voor dit onderzoek geraadpleegde experts aangaven, staat agressie tegen vrouwen in de politiek in een lange traditie van meer of minder subtiele agressie tegen vrouwen die de maatschappelijke ladder beklimmen (en daarmee niet voldoen aan het stereotiepe beeld dat aan vrouwen wordt toegekend). Het gaat dan bijvoorbeeld om micro-agressies tegen vrouwelijke politici door collega's, of online gendergerelateerd geweld tegen vrouwen die zich uitspreken. Dit zien we ook terug in de beeldvorming van vrouwelijke politici in de (traditionele) media, waar zij minder vaak in termen van hun leiderschapskwaliteiten worden besproken dan mannelijke politici (Aaldering & Van der Pas, 2020) en vaker aangesproken op privézaken of in informele of kleinerende termen (Saris & Van de Ven, 2021).

Bestuurders en provinciale politici ervaren vaker online agressie en geweld, maar dit verklaart de verschillen tussen mannelijke en vrouwelijke politici niet

In onze resultaten vinden we naast het geslacht nog andere factoren die van invloed zijn op de mate van online agressie en geweld die een politicus meemaakt. Zo maken politici in de provinciale politiek het vaakst online agressie en geweld mee, politici in gemeentes minder vaak, en politici in waterschappen het minst vaak. Verschillende verklaringen zouden hieraan ten grondslag kunnen liggen. Zo kan de specifieke periode waarin de MIV is afgenomen een rol spelen. Rond de voorgaande meting van de MIV (begin 2020) en de in dit rapport besproken meting (begin 2022) was vrijwel continu aandacht in de politiek en de media voor de stikstofcrisis. De provinciale politiek was nauw betrokken bij de afwikkeling van deze crisis[11], en er zijn verschillende voorbeelden te vinden waarbij dit debat aanleiding was voor agressie en geweld.[12] Uit de expertgesprekken kan worden opgemaakt dat provinciale politici meer op afstand staan van de burger dan gemeenteraadsleden, wat de kans op het online uiten van frustraties mogelijk vergroot. Over de exacte verklaring kunnen wij op basis van dit onderzoek geen uitspraken doen. Vervolgonderzoek zou zich kunnen richten op de verklarende factoren voor online agressie en geweld tegen vertegenwoordigers in verschillende bestuurslagen.

11 Bron: https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/het-stikstofplan-uitvoeren-is-aan-de-provincies-maar-wat-als-zij-dwarsliggen~b8de4942/

12 Bron: https://www.ioresearch.nl/actueel/toename-agressie-via-sociale-media-tegen-politieke-ambtsdragers/

Uit de resultaten blijkt ook dat (mede)bestuurders (burgemeesters, wethouders, commissarissen van de Koning, gedeputeerden, dijk-/watergraven en leden dagelijks bestuur waterschap) vaker online agressie en geweld meemaken dan volksvertegenwoordigers. De verklaringen hiervoor zijn niet duidelijk. Mogelijk worden bestuurders meer dan volksvertegenwoordigers verantwoordelijk gehouden voor beleid waar burgers het niet mee eens zijn, waardoor zij vaker als doelwit dienen voor de online agressie en geweld die hieruit ontstaat. Het is noemenswaardig dat bestuurders doorgaans betere ondersteuning krijgen bij het omgaan met agressie en geweld dan volksvertegenwoordigers. Zo hebben bestuurders meer toegang tot beveiligingsmaatregelen dan volksvertegenwoordigers.[13] Het is niet ondenkbaar dat bestuurders dankzij deze ondersteuning zich meer bewust zijn van het gevaar van agressie en geweld, deze sneller als zodanig herkennen, en het daardoor vaker rapporteren in de MIV. Meer onderzoek naar de verschillen in het meemaken van agressie en geweld tussen bestuurders en volksvertegenwoordigers is nodig om hier een definitief oordeel over te vellen.

De verschillen tussen mannelijke en vrouwelijke politici in de mate waarin zij met online agressie en geweld te maken krijgen, blijven nagenoeg gelijk wanneer we rekening houden met verschillen in bestuurslaag en functie. Dit is opvallend, aangezien vrouwen over het algemeen ondervertegenwoordigd zijn in de bestuurslagen en functies die meer te maken krijgen met online agressie en geweld. Het geeft daarmee een indruk van hoe systematisch het verschil is tussen vrouwelijke en mannelijke politici in de mate waarin zij online agressie en geweld ervaren.

Politici van progressieve partijen ervaren meer online agressie en geweld, in het bijzonder vrouwelijke politici van D66

Een andere noemenswaardige bevinding is dat progressieve politici het meeste online agressie en geweld ervaren. Conservatieve politici maken minder online agressie en geweld mee, en politici van lokale/overige partijen het minste. We constateren echter dat dit geen verklaring biedt voor het verschil in online agressie en geweld tussen mannen en vrouwen. Het is dus niet zo dat vrouwelijke politici vaker online agressie en geweld meemaken *omdat* zij vaker progressief zijn. Evenmin is het zo dat progressieve politici vaker online agressie en geweld meemaken *omdat* zij vaker vrouw zijn. Wel zien wij dat, waar mannelijke D66-politici *niet* significant vaker online agressie of geweld meemaken dan mannelijke politici van andere partijen, dit voor vrouwelijke D66-politici *wel* het geval is. De vraag is waarom dit effect wel bij D66 te zien is, en niet bij andere progressieve partijen. Een mogelijke verklaring is de haat die toenmalig D66-partijleider Sigrid Kaag gedurende lange tijd ontving. Kaag ontving in de jaren voorafgaand aan de MIV meer online haat dan andere vrouwelijke politici (Saris & Van de Ven, 2021), en sprak zich hier in de media geregeld over uit.[14] Dat zou op twee manieren samen kunnen hangen met het verband tussen D66 en agressie en geweld bij vrouwelijke politici. Enerzijds zijn plegers mogelijk sneller geneigd vrouwelijke D66-politici agressief te bejegenen, vanwege de associatie die zij oproepen met Kaag. Anderzijds herkennen vrouwelijke D66-politici agressie en geweld mogelijk sneller als zodanig, omdat zij zich meer

13 Bron: https://www.statenlidnu.nl/nieuws/1562987_belofte-minister-betere-beveiligingsmaatregelen-ook-voor-statenleden

14 Bron: https://www.rtlnieuws.nl/nieuws/politiek/artikel/5218246/sigrid-kaag-online-haatreacties-twitter-vrouw-gelijkheid

bewust zijn van online agressie en geweld en/of omdat hun partijleider hen expliciet oproept tegen agressie en geweld in actie te komen en het te melden, waardoor ze het mogelijk ook vaker in de MIV rapporteren. Hoe dan ook zou de online haat en agressie jegens Kaag een geschikte casus zijn om in een casestudie gedetailleerder onder de loep te nemen.

7.2 Gevolgen van (online) agressie en geweld

Gevolgen groter voor vrouwelijke politici dan voor mannen, ongeacht andere kenmerken en ongeacht of zij (online) agressie of geweld hebben meegemaakt

Onze resultaten laten zien dat vrouwelijke politici vaker en meer negatieve gevolgen rapporteren van het meemaken van online agressie en geweld dan mannelijke politici. Ook rapporteren zij vaker dat het meest recente geweldsincident effecten heeft gehad op hun socialemediagebruik, en ze rapporteren *meer verschillende* gevolgen voor hun socialemediagebruik. Vrouwelijke politici overwegen ook iets vaker te stoppen door het meemaken van agressie en geweld dan mannelijke politici. Daarmee sluiten onze resultaten aan bij eerder onderzoek dat laat zien dat het ervaren van online agressie en geweld ertoe leidt dat vrouwen zich minder stellig en expliciet uitlaten op sociale media of dat zij hun socialemediagebruik beperken of zelfs helemaal stoppen (Bruijn & Bouwmeester, 2022; Park et al., 2023; Wijnhoven & Steijaert, 2022).

Online agressie en geweld kan dus reële gevolgen hebben voor de politieke representatie van vrouwen. Politici maken een kosten-batenanalyse waarbij zij afwegen of de nadelige gevolgen van hun politieke werk opwegen tegen het belang ervan (Runderkamp, 2023). Door online agressie en geweld kan die afweging bij vrouwelijke politici vaker dan bij mannen negatief uitpakken en leiden tot uitval. Ook als vrouwen de politiek niet verlaten maar alleen hun socialemediagebruik beperken, heeft dat consequenties voor hun politieke functioneren. Het internet, en sociale media in het bijzonder, zijn een belangrijk middel voor politici voor hun zichtbaarheid, het leggen of onderhouden van contact met burgers, het zich informeren en om politieke steun te verwerven. Wanneer vrouwen onder invloed van online agressie en geweld vaker dan mannen hun socialemediagebruik beperken, schaadt dat de effectiviteit waarmee vrouwen politiek vertegenwoordigd worden en hun vrijheid om zich publiekelijk te uiten.

Ook het risico om in aanraking te komen met agressie en geweld heeft ongelijke gevolgen

De negatieve gevolgen van online agressie en geweld beperken zich niet tot politici die er zelf mee te maken hebben gehad. Ook het risico om in aanraking te komen met agressie en geweld beïnvloedt het socialemediagebruik van vrouwelijke politici vaker dan van mannelijke politici. Wijnhoven & Steijaert (2022) concludeerden op basis van interviews met vrouwelijke gemeenteraadsleden dat online agressie en geweld ook indirect effecten op hun functioneren kan hebben. Recent onderzoek onder jonge vrouwen met politieke ambities bevestigt dit (Runderkamp, De Jong & Van der Poel, 2023). Vrouwelijke (aspirant) politici zien in de media of in hun politieke omgeving hoe hun vrouwelijke collega's slachtoffer zijn van online misogynie. Deze indirecte ervaringen wegen zij ook mee bij de eerder genoemde kosten-batenanalyse.

7.3 Omgang met (online) agressie en geweld

Geen verschillen tussen mannelijke en vrouwelijke politici in het melden of bespreken van een incident

Wij vinden in dit onderzoek geen verschillen tussen mannelijke en vrouwelijke politici in het melden of bespreken van incidenten van online agressie en geweld. De aangiftebereidheid onder politici is laag, dit geldt zowel voor mannelijke als vrouwelijke politici. Uit het literatuuroverzicht bleek dat vrouwelijke politici minder toegang hebben tot informatie en netwerken en daarmee mogelijk ook minder goed op de hoogte zijn van en toegang hebben tot meldpunten. In dit onderzoek vinden we echter geen directe aanwijzingen voor een dergelijk verschil.

Bij vrouwelijke politici zien we wel een opvallend verschil in meldingsbereidheid tussen volksvertegenwoordigers en voorzitters van het dagelijks bestuur. Laatstgenoemden maken significant vaker melding van een incident. Hier speelt mogelijk mee dat bestuurders momenteel meer ondersteuning krijgen dan volksvertegenwoordigers of dat vooral vrouwelijke volksvertegenwoordigers beperktere toegang tot informatie en netwerken hebben. Om de meldingsbereidheid omhoog te brengen kan het van belang zijn de ondersteuning bij met name volksvertegenwoordigers te vergroten. Zo geven maar weinig politici aan dat hun organisatie incidenten van agressie en geweld registreert, hoewel dit een belangrijke stap kan zijn in de aanpak van agressie en geweld.

Vrouwelijke politici minder tevreden over de omgang met agressie en geweld door de organisatie

Terwijl wij geen verschillen tussen mannelijke en vrouwelijke politici zien in de meldingsbereidheid, is dat wel het geval in de tevredenheid met de omgang van de organisatie met agressie en geweld en de wijze waarop zij incidenten hebben kunnen bespreken. Ongeacht of zij zelf een geweldsincident hebben meegemaakt, zijn vrouwelijke politici minder tevreden met de omgang met agressie en geweld door hun organisatie dan mannelijke politici. Een groter vertrouwen in hoe de organisatie omgaat met incidenten zou bij vrouwelijke politici ook de meldingsbereidheid kunnen doen vergroten. Mogelijk hebben vrouwelijke politici hierin andere behoeftes dan mannen. Vervolgonderzoek naar de redenen waarom vrouwelijke politici minder tevreden zijn over de omgang van hun organisatie met agressie en geweld is van belang om hier meer inzicht in te krijgen.

8 Slotbeschouwing en implicaties

Vrouwen zijn nog steeds ondervertegenwoordigd in de Nederlandse politiek. Het internet is een cruciaal platform voor groepen die ondervertegenwoordigd zijn. Zo kunnen sociale media een middel zijn voor vrouwen met politieke ambities om zich te profileren, en daarmee stemmen binnen te halen waarmee zij de politieke vertegenwoordiging van vrouwen kunnen versterken. Die positieve invloed van het internet is in de afgelopen jaren al zichtbaar geweest. Zo roept Stem op een Vrouw, een organisatie die zich online sterk profileert, kiezers op om strategisch te stemmen op vrouwen op de kieslijst en daarmee via voorkeursstemmen het aantal vrouwen in de politiek te vergroten. Deze strategie heeft al bij meerdere verkiezingen effectief het aantal verkozen vrouwen vergroot.[15] Tegelijkertijd zijn in de afgelopen jaren de zorgen over online vrouwenhaat toegenomen.[16] De resultaten van dit onderzoek impliceren dat die zorg niet onterecht is. Vrouwelijke decentrale politici zijn significant vaker slachtoffer van online agressie en geweld dan hun mannelijke collega's. Deze online agressie en geweld heeft reële gevolgen voor hun gedrag en functioneren en op hun socialemediagebruik in het bijzonder. Tot slot lijkt ook de omgang met (online) agressie en geweld door de omgeving minder goed aan te sluiten bij de behoeften van vrouwelijke politici.

Dit onderzoek laat zien dat online agressie en geweld tegen politici gevolgen kan hebben voor de representatie van vrouwen in de politiek. Vrouwelijke politici krijgen niet alleen vaker te maken met online agressie en geweld, maar ondervinden daar ook meer gevolgen van. Online haat heeft een afschrikkende werking: ook politici die er niet zelf mee in aanraking zijn gekomen, geven aan dat het hun (socialemedia)gedrag beïnvloedt, en dat geldt vaker voor vrouwen. Dit kan leiden tot '*spirals of silence*' (Noelle-Neumann, 1974), waarbij de stemmen van (toch al ondervertegenwoordigde) groepen in de politiek steeds meer naar de achtergrond worden gedrukt. Een ander mogelijk gevolg is dat steeds minder vrouwen een politieke carrière ambiëren. Minder vrouwen in de politiek betekent niet noodzakelijk dat de belangen van vrouwen minder vertegenwoordigd worden (inhoudelijke representatie), ook mannen kunnen deze belangen immers behartigen. In de praktijk blijkt echter dat veel beleid nog geen rekening houdt met verschillende posities en behoeften van vrouwen (zo wordt Nederland veelvuldig bekritiseerd om zijn 'genderneutrale' aanpak van gendergerelateerd geweld, zie bijvoorbeeld Korf et al., 2023). De aanwezigheid van vrouwen in de politiek is ook van belang voor beschrijvende en symbolische representatie (Pitkin, 1967). De politiek heeft een voorbeeldfunctie: als meer mensen zich herkennen in de politiek en het bestuur en zich als groep

15 Bronnen: https://www.bnnvara.nl/joop/artikelen/initiatief-stem-op-een-vrouw-succesvol-aantal-vrouwen-in-bestuur-stijgt https://www.bnnvara.nl/joop/artikelen/stem-op-een-vrouw-weer-succesvol-met-dank-aan-linkse-kiezers

16 Bron: https://nos.nl/collectie/13923/artikel/2466643-aantal-vrouwelijke-politici-kan-stagneren-door-vrouwenhaat

vertegenwoordigd en geaccepteerd voelen, dan is dat goed voor het vertrouwen in de politiek en het draagvlak voor beleid (Phillips, 1995; Williams, 2021). Ten slotte moet iedereen, ongeacht gender, zich op een veilige manier vrijelijk in het (online) publieke debat kunnen uitspreken.

Online agressie en geweld tegen vrouwelijke politici schaadt de gezondheid van de parlementaire democratie. Het beperkt vrouwelijke politici in hun functioneren, en schaadt politieke vertegenwoordiging van groepen die sowieso al een gemarginaliseerde positie in de samenleving innemen. De urgentie van het probleem wordt echter niet altijd erkend. Ook wordt lang niet altijd de meerwaarde van het genderperspectief in het algemene probleem van (online) agressie en geweld onderkend. Onze studie laat echter zien dat vrouwelijke politici vaker en harder worden getroffen door online agressie en geweld, en dat dit probleem zich niet beperkt tot alleen grote steden of de landelijke politiek. Online agressie en geweld komt overal voor, in alle regio's en bestuurslagen, en treft vrouwelijke politici overal in grotere mate.

Een belangrijke kanttekening bij dit onderzoek is dat de conclusies gebaseerd zijn op een cross-sectionele analyse van één meting. Het kan zijn dat de resultaten vertekend zijn door het moment van afname van de MIV, begin 2022. Het is daarom van belang dat toekomstige monitoren de bevindingen uit dit onderzoek repliceren. Zo kan de mogelijke invloed van specifieke tijdsafhankelijke factoren worden bestudeerd.

Replicatie is ook van belang om de effectiviteit van maatregelen sinds begin 2022 te staven. Sinds de dataverzameling voor de MIV (begin 2022) zijn er vanuit de overheid diverse maatregelen genomen. Vanuit het Ondersteuningsteam Weerbaar Bestuur (onderdeel van BZK) is in de zomer van 2022 een tour gestart langs alle gemeenteraden en Provinciale Staten om in gesprek te gaan over ervaringen met (online) agressie en geweld. Van daaruit worden afspraken gemaakt bij wie men terecht kan en welke ondersteuning er is. Om te zorgen dat ook volksvertegenwoordigers zich veilig blijven voelen in situaties van verhoogde risico's, gaat het programma weerbaar bestuur vanuit BZK met politie en Openbaar Ministerie (OM) op zoek naar manieren om hun veiligheid nog verder te verbeteren. Ook is in 2021 vanuit de ministeries van Binnenlandse Zaken en Justitie & Veiligheid en het Nederlands Genootschap van Burgemeesters een collectieve norm tegen agressie en intimidatie gelanceerd. Deze norm biedt handvatten aan decentrale politieke ambtsdragers en ondersteuners om de weerbaarheid van decentrale politici te vergroten, de meldingsbereidheid te verhogen, en daders aan te pakken.[17] In februari 2023 hebben vijf ministeries (OCW, VWS, J&V, SZW en BZK) de gezamenlijke ambitie uitgesproken om de aanpak van online discriminatie, racisme en *hate speech* te intensiveren.[18] In 2024 wordt een actieplan voor deze intensivering van de aanpak verwacht.

17 Bron: https://weerbaarbestuur.nl/producten-en-diensten/collectieve-norm-tegen-agressie-en-intimidatie
18 Bron: https://open.overheid.nl/documenten/ronl-38bd5d91a48d73ab0dfe667e0c245dbd9f83ba11/pdf

De bevindingen van dit onderzoek laten zien dat het van groot belang is om het huidige en toekomstige beleid in de aanpak van online agressie en geweld te toetsen op *gendersensitiviteit*. Een gendersensitieve aanpak van online agressie en geweld houdt, zowel bij de ontwikkeling, uitvoering als toetsing van beleid en interventies, rekening met de systematische verschillen in prevalentie, aard en gevolgen van online agressie en geweld tussen mannen en vrouwen en daaruit voortkomende verschillen in (ondersteunings)behoeften. De theorie en empirie wijzen erop dat dergelijke verschillen te verklaren zijn vanuit de verschillende (stereotiepe) rolpatronen die de maatschappij aan mannen en vrouwen toebedeelt en het idee van de politiek als het domein van mannen, waar vrouwen (en anderen die van die norm afwijken) niet thuishoren. Een gendersensitieve aanpak van online agressie en geweld houdt rekening met deze genderstereotiepe denkbeelden en machtsongelijkheden (gendersensitief) en poogt deze waar mogelijk te doorbreken (gendertransformatief). Zo kan in de omschrijving van een collectieve norm tegen agressie en geweld bijvoorbeeld expliciet opgenomen worden dat het beledigen van politici op basis van achtergrondkenmerken als geslacht, huidskleur of seksuele oriëntatie wordt veroordeeld, en hiertegen hard dient te worden opgetreden. Wanneer in de aanpak geen rekening gehouden wordt met de invloed van gender, wordt voorbij gegaan aan een deel van de verklarende mechanismes voor de prevalentie en impact van online agressie en geweld. De aanpak zal daarmee minder effectief zijn in het bestrijden van die mechanismes, en mogelijk zelfs tot ongewenste neveneffecten leiden en/of bestaande ongelijkheden vergroten.

Hoewel we in dit onderzoek geen intersectionele verschillen hebben kunnen toetsen, zijn er diverse aanwijzingen om ook rekening te houden met andere kenmerken die maken dat vrouwelijke politici nog meer van de (masculiene) norm in de politiek afwijken, zoals etniciteit, seksuele oriëntatie, sociale klasse, fysieke beperkingen, enzovoorts. In de literatuurstudie zagen we dat deze groepen ook vaker met (online) agressie en geweld te maken krijgen. Specifieke combinaties van persoonskenmerken kunnen de kans op online agressie en geweld vergroten. Het is aannemelijk dat de in dit rapport gevonden verschillen tussen mannelijke en vrouwelijke politici in nog sterkere mate gelden voor vrouwelijke politici van kleur, met een fysieke beperking, die zich identificeren als LBTI+, jonge vrouwen, enzovoorts. Voor optimale effectiviteit dient de aanpak van online agressie en geweld rekening te houden met systematische verschillen in en unieke ervaringen van discriminatie en uitsluiting tussen en binnen groepen. Het blijvend en sterker ondersteunen van huidige initiatieven die politici met intersecties van achtergronden weerbaarder maken, zoals het Intersectioneel Partij-overstijgend Netwerk Kandidaat Statenleden, zou hieraan kunnen bijdragen.

Zoals hierboven is beschreven, gebeurt er al het nodige om politieke ambtsdragers weerbaarder te maken tegen online agressie en geweld. Het is echter nog niet bekend wat de meest effectieve methoden zijn om specifiek politici die op basis van achtergrondkenmerken worden aangevallen te ondersteunen. Op basis van onze analyse kunnen wij hier geen uitspraken over doen. Een overzicht van handelingsperspectieven en werkzame elementen voor het ondersteunen van deze politici ontbreekt vooralsnog. Vervolgonderzoek naar internationale voorbeelden van effectieve aanpakken kan zicht geven op werkzame elementen voor een succesvolle Nederlandse aanpak.

Dit onderzoek laat het belang zien van uitgesplitste analyses voor een beter inzicht in online agressie en geweld. Helaas was het niet mogelijk om meer intersectionele analyses uit te

voeren naar de prevalentie van online agressie en geweld onder verschillende groepen, noch om vergelijkingen te maken over een langere periode vanwege een gebrek aan gegevens. Dergelijke gegevens zijn van belang voor het monitoren van ontwikkelingen en het evalueren van de effectiviteit van beleid. Toekomstige edities van de MIV kunnen hierbij een belangrijke rol spelen. Daarbij kan in overweging genomen worden om in toekomstige monitoren de volgende aanvullende gegevens uit te vragen bij respondenten.

- → **Persoonskenmerken.** Intersectionele analyses van de prevalentie, aard en omvang van (online) agressie en geweld tegen politieke ambtsdragers zijn alleen mogelijk als relevante persoonskenmerken bekend zijn. Dit kan inzicht bieden in welke groepen extra risico lopen op het meemaken van online agressie en geweld en daarmee extra bescherming of ondersteuning behoeven. Gedacht kan worden aan kenmerken als leeftijd, etnische achtergrond, seksuele oriëntatie, opleidingsniveau, en het hebben van een fysieke beperking. Ook zouden politici zelf gevraagd kunnen worden naar hun genderidentiteit. Het geslacht is in de MIV nu namelijk gebaseerd op het geregistreerde geslacht op basis van openbare bronnen, maar politici kunnen hun genderidentiteit zelf anders opvatten dan in deze openbare bronnen is vermeld. Het analyseren van verschillen in online agressie en geweld tussen combinaties (intersecties) van bovengenoemde persoonskenmerken kan meer inzicht geven in welke groepen het meeste risico lopen op (de gevolgen van) online agressie en geweld en waar ondersteuning het hardst nodig is.
- → **Welke invloed hebben (online) incidenten op politieke ambities en gedrag?** In de MIV worden enkele vragen gesteld over de gevolgen van online agressie en geweld. In dit onderzoek hebben we gekeken naar de gevolgen op socialemediagebruik en de overweging om te stoppen als politiek ambtsdrager. Ook in de literatuur (o.a. Wijnhoven & Steijaert, 2022) komt naar voren dat vrouwelijke politici hun ambities bijstellen na het meemaken van online agressie en geweld, of nadat ze online agressie en geweld bij andere vrouwelijke politici zien. Het zou waardevol zijn om in de MIV uitgebreider te vragen naar de diverse consequenties van online agressie en geweld op de politieke ambities en het gedrag van de politicus.
- → **Waarop richt de agressie zich?** Uit onze analyse blijkt dat online agressie en geweld zich bij vrouwelijke politici vaker op hen richt als vertegenwoordiger van een specifieke groep. Bij mannen richt de agressie zich vaker op hen als vertegenwoordiger van een partij of ideologie. Deze uitkomst suggereert dat vrouwelijke politici vaker online agressie en geweld meemaken die zich richt op hun vrouw-zijn, dan dat mannelijke politici online agressie en geweld ontvangen die zich richt op hun man-zijn. Een meer uitgesplitste vraag naar de aard van de meegemaakte incidenten zou hier nog meer inzicht in geven, bijvoorbeeld het apart uitvragen van agressie of geweld gericht op sekse, genderidentiteit, kleur, etnische achtergrond, fysieke kenmerken, leeftijd enzovoorts.
- → **Op welk platform speelt het incident zich af?** Zoals blijkt uit de expertgesprekken, kan de architectuur van verschillende platforms van grote invloed zijn op de prevalentie en aard van online agressie en geweld. Het zou waardevol zijn om meer zicht te krijgen op de vraag op welke platforms (vrouwelijke) politici met name worden aangevallen. Een vraag toevoegen over het platform waarop het laatst meegemaakte incident zich afspeelde, of

op welke platforms de respondent überhaupt incidenten heeft meegemaakt, kan hier inzicht in bieden.

→ **Welke ondersteuningsbehoeften heeft de respondent?** Uit onze analyse blijkt dat vrouwelijke politici minder tevreden zijn over de omgang van hun organisatie met klachten dan mannelijke politici. Wat hieraan precies ten grondslag ligt, kunnen wij met de huidige gegevens niet zeggen. Een vraag waarin respondenten kunnen aangeven waarom zij minder tevreden zijn en welke specifieke ondersteuningsbehoeften zij hebben, kan hier inzicht in bieden.

In onderstaande tabel vatten wij in het kort de implicaties van onze analyse samen.

Beleid	**Toets huidig en toekomstig beleid in de aanpak van online agressie en geweld op gendersensitiviteit.** Houd in de ontwikkeling, uitvoering en monitoring van beleid rekening met de verschillende posities van mannen en vrouwen in de samenleving, en in het bijzonder in de politiek. **Heb oog voor verschillende uitkomsten en effecten bij verschillende (intersecties van) achtergrondkenmerken**. Voor optimale effectiviteit dient de aanpak van online agressie en geweld rekening te houden met unieke posities en ervaringen van discriminatie en uitsluiting, dan wel privilege en macht op basis van combinaties van achtergrondkenmerken (intersectionaliteit).
Monitoring en onderzoek	**Replicatie en herhaalde metingen.** Het is van groot belang dat toekomstige monitoren de bevindingen uit dit onderzoek repliceren. Zo kan de mogelijke invloed van specifieke tijdsafhankelijke factoren worden bestudeerd. Vergelijkend onderzoek met herhaalde metingen is ook van belang om de effectiviteit van maatregelen sinds begin 2022 te staven. **Intersectionele data verzamelen en analyseren.** Intersectionele analyses van de prevalentie, aard en omvang van (online) agressie en geweld tegen politieke ambtsdragers zijn alleen mogelijk als relevante persoonskenmerken bekend zijn. Dit kan inzicht bieden in welke groepen extra risico lopen op het meemaken van online agressie en geweld en verschillen in ondersteuning(sbehoeften) te identificeren.
Aanvullende vragen voor toekomstige edities MIV	**Persoonskenmerken**, zoals genderidentiteit, leeftijd, etnische achtergrond, seksuele oriëntatie, opleidingsniveau, en het hebben van een fysieke beperking, om een intersectionele analyse mogelijk te maken. **Welke invloed hebben incidenten op politieke ambities en gedrag?** Om meer inzicht te krijgen in de gevolgen van online agressie en geweld voor politieke representatie van gemarginaliseerde groepen. **Waarop richt de agressie zich?** Om meer inzicht te krijgen in de verschillen in de aard van online agressie en geweld tussen mannen en vrouwen. **Op welk platform speelt het incident zich af?** Om rekening te houden met verschillen tussen platformen, die agressie en geweld in meer of mindere mate kunnen aanwakkeren. **Welke ondersteuningsbehoeften heeft de respondent?** Om inzicht te krijgen in verschillende behoeften van verschillende slachtoffers.

Literatuurlijst

Aaldering, L., & Van der Pas, D. J. (2020). Political Leadership in the Media: Gender Bias in leader stereotypes during campaign and routine times. In *British Journal of Political Science, 50*(3), 911-931. https://doi.org/10.1017/S0007123417000795

Akkermans, M., Arends, J., Derksen, E., & Reep, C. (2023). *Online Veiligheid en Criminaliteit 2022*. Den Haag/Heerlen: CBS.

Akkermans, M., Derksen, E., Kloosterman, R., Moons, E., & Wingen, M. (2023). *Prevalentiemonitor Huiselijk Geweld en Seksueel Grensoverschrijdend gedrag 2022*. Den Haag/Heerlen: CBS.

Berthet, V., & Kantola, J. (2021). Gender, violence, and political institutions: struggles over sexual harassment in the European Parliament. *Social Politics: International Studies in Gender, State & Society, 28*(1), 143-167. https://doi.org/10.1093/sp/jxaa015

Berthet, V. (2022). Mobilization Against Sexual Harassment in the European Parliament: The MeTooEP Campaign. *European Journal of Women's Studies, 29*(2), 331-346. https://doi.org/10.1177/13505068211049286

Bradley-Geist, J. C., Rivera, I., & Geringer, S. D. (2015). The Collateral Damage of Ambient Sexism: Observing Sexism Impacts Bystander Self-Esteem and Career Aspirations. *Sex Roles, 73*(1–2), 29–42. https://doi.org/10.1007/s11199-015-0512-y

Bruijn, S., & Bouwmeester, J. (2022). *Vrouwelijke journalisten en veiligheid*. Amsterdam: I&O Research. Geraadpleegd via https://next.prdn.nl/prodynamic-persveilig-prod/public/Vrouwelijke-journalisten-en-veiligheid-def.pdf

Burgess, D., & Borgida, E. (1999). Who women are, who women should be: Descriptive and Prescriptive Gender Stereotyping in Sex Discrimination. *Psychology, Public Policy, and Law*, 5(3), 665–692. https://doi.org/10.1037/1076-8971.5.3.665

CBS Statline. (2023). Sociale veiligheid; persoonskenmerken. Geraadpleegd via Https://Opendata.Cbs.Nl/Statline/#/CBS/Nl/Dataset/85147NED/Table?Ts=1695978464073.

Celis, K., Childs, S., Kantola, J., & Krook, M. L. (2008). Rethinking Women's Substantive Representation. *Representation*, 44(2), 99-110. https://doi.org/10.1080/00344890802079573

Commissariaat voor de Media (2021). *Representatie van Vrouwen in Nederlandse non-fictie televisieprogramma's in 2019 en 2021*. Geraadpleegd via https://www.mediamonitor.nl/wp-content/uploads/CvdM-rapport-representatie-vrouwen-op-tv-2021-DEF.pdf

Crenshaw, K. (1989). Demarginalizing the intersection of race and sex: A black feminist critique of antidiscrimination doctrine, feminist theory, and antiracist politics. *University of Chicago Legal Forum, 1989(1)*, 39–52. https://doi.org/10.4324/9780429499142-5

De Blank, M., Holla, S., Glijn, r., de Jong, E. (2020). *Genderstereotypen: waarom we ze hebben, wat de gevolgen zijn en hoe ze kunnen worden doorbroken. Een overzichtsstudie naar de keuzevrijheid van mensen in hun lerende, werkende en zorgende leven.* Amsterdam: Atria. Geraadpleegd via https://prod-cdn.atria.nl/wp-content/uploads/2020/07/20165207/Literatuurstudie-genderstereotypering.pdf

Dhrodia, A. (2018). Unsocial media: A toxic place for women. *IPPR Progressive Review, 24*(4), 380–387. https://doi.org/10.1111/newe.12078

Dubois, E., & Blank, G. (2018). The echo chamber is overstated: the moderating effect of political interest and diverse media. *Information, communication & society, 21*(5), 729-745. https://doi.org/10.1080/1369118X.2018.1428656

Eagly, A. H., & Karau, S. J. (2002). Role congruity theory of prejudice toward female leaders. *Psychological Review, 109*(3), 573–598. https://doi.org/10.1037/0033-295X.109.3.573

Ellemers, N. (2018). Gender Stereotypes. *Annual Review of Psychology, 69,* 275–298. https://doi.org/10.1146/annurev-psych-122216-011719

European Agency for Safety and Health at Work (2010). *Workplace violence and harassment: a European picture*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. https://doi.org/10.2802/12198

Free Press Unlimited & WOMEN Inc. (2020). *Wie maakt het nieuws? Global Media Monitoring Project 2020: Nationaal verslag Nederland*. Geraadpleegd via https://www.freepressunlimited.org/sites/default/files/documents/GMMP%20Nationaal%20Rapport%202020.pdf

FRA. (2014). *Violence against women: an EU-wide survey*. Geraadpleegd via https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2014-vaw-survey-main-results-apr14_en.pdf

Glick, P., & Fiske, S. T. (2018). The ambivalent sexism inventory: Differentiating hostile and benevolent sexism. In *Social cognition* (pp. 116-160). Londen: Routledge.

Gorissen, M., el Akehal, J., Weerman, F., van de Weijer, S. (2020). *Het fenomeen online seksueel geweld. Een literatuuronderzoek naar de kennis over omgang, aard en aanpak*. Amsterdam: Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving.

Gorrell, G., Bakir, M. E., Roberts, I., Greenwood, M. A., & Bontcheva, K. (2020). Which politicians receive abuse? Four factors illuminated in the UK general election 2019. *EPJ Data Science, 9*(1). https://doi.org/10.1140/epjds/s13688-020-00236-9

Haim, M., Graefe, A., & Brosius, H. B. (2018). Burst of the filter bubble? Effects of personalization on the diversity of Google News. *Digital journalism*, 6(3), 330-343.

Hair, J. F., Jr., Black, W. C., Babin, B. J., & Anderson, R. E. (2010). *Multivariate Data Analysis - A Global Perspective* (7th ed.). Londen: Pearson.

Håkansson, S. (2021). Do women pay a higher price for power? Gender bias in political violence in Sweden. *Journal of Politics*, 83(2), 515–521. https://doi.org/10.1086/709838

Håkansson, S. (2023). Explaining Citizen Hostility against Women Political Leaders: A Survey Experiment in the United States and Sweden. *Politics & Gender*, 1–28. https://doi.org/10.1017/s1743923x23000144

Haraldsson, A., & Wängnerud, L. (2019). The effect of media sexism on women's political ambition: evidence from a worldwide study. *Feminist Media Studies*, 19(4), 525–541. https://doi.org/10.1080/14680777.2018.1468797

Harmer, E., & Southern, R. (2021). Digital microaggressions and everyday othering: an analysis of tweets sent to women members of Parliament in the UK. *Information Communication and Society*, 24(14), 1998–2015. https://doi.org/10.1080/1369118X.2021.1962941

Heilman, M. E. (2012). Gender stereotypes and workplace bias. *Research in Organizational Behavior*, 32, 113–135. https://doi.org/10.1016/j.riob.2012.11.003

Heres, L., Naezer, M., Swinkels, M., Bertram, I., van den Bos, K., & Sprokholt, B. (2023). *Kracht zonder Tegenkracht*. *Sociale veiligheid in de Tweede Kamer der Staten-Generaal*. Utrecht: Universiteit Utrecht.

Herrick, R., Thomas, S., Franklin, L., L. Godwin, M., Gnabasik, E., & Schroedel, J. R. (2021). Physical violence and psychological abuse against female and male mayors in the United States. *Politics, Groups, and Identities*, 9(4), 681–698. https://doi.org/10.1080/21565503.2019.1629321

IPU. (2016). *Sexism, harassment and violence against women parliamentarians*. Geraadpleegd via https://www.ipu.org/file/2425/download

IPU. (2018). *Sexism, harassment and violence against women in parliaments in Europe Issues Brief*. Geraadpleegd via https://www.ipu.org/file/5472/download

Klein Kranenburg, L., Brookman, S., van Miltenburg, C., Bouwmeester, J., Weijkamp, E., & de Jong, B. (2022). *Monitor Integriteit en Veiligheid 2022*. Amsterdam: I&O Research. Geraadpleegd via https://open.overheid.nl/repository/ronl-90215dba1d2cbd7fac64bdd0bccd712ffea9e520/1/pdf/rapport-monitor-integriteit-en-veiligheid-2022.pdf

Korf, W., Harthoorn, H., & Witvliet, M. (2023). *Digitale dimensie van geweld tegen vrouwen: Opvolging Algemene Aanbeveling nr. 1 GREVIO*. Amsterdam: Regioplan.

Krook, M. L., & Restrepo Sanín, J. (2016). Violence against women in politics. A defense of the concept. *Política y gobierno, 23*(2), 459-490.

Krook, M. L., & Sanín, J. R. (2020). The Cost of Doing Politics? Analyzing Violence and Harassment against Female Politicians. *Perspectives on Politics*, 18(3), 740–755. https://doi.org/10.1017/S1537592719001397

Kuperberg, R. (2018). Intersectional violence against women in politics. *Politics & Gender*, 14(4), 685-690.

Lammers, J., Pelzer, B., Hendrickx, J., & Eisinga, R. (2007). *Categorische Data Analyse met SPSS. Inleiding in loglineaire analysetechnieken*. Assen: Van Gorcum.

Macrae, C. N., Hewstone, M., & Griffiths, R. J. (1993). Processing load and memory for stereotype-based information. *European Journal of Social Psychology*, 23(1), 77-87. https://doi.org/10.1002/ejsp.2420230107

Manne, K. (2017). *Down girl: The logic of misogyny*. Oxford University Press.

Marjanovic, S., Stańczak, K., & Augenstein, I. (2022). Quantifying gender biases towards politicians on Reddit. *PLoS ONE, 17* (10 October). https://doi.org/10.1371/journal.pone.0274317

Mortelmans, D. (2010). *Logistische regressie*. Den Haag: Acco.

Noelle-Neumann, E. (1974). The Spiral of Silence. A Theory of Public Opinion. *Journal of Communication, 24(2),* 43–51. https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.1974.tb00367.

NOS (2023). *Heel veel nieuwe Kamerleden: wie zijn die mensen?* https://nos.nl/collectie/13958/artikel/2498975-heel-veel-nieuwe-kamerleden-wie-zijn-die-mensen

Palermo, T., Bleck, J., & Peterman, A. (2014). Tip of the Iceberg: Reporting and Gender-Based Violence in Developing Countries. *American Journal of Epidemiology, 179(5)*, 602–612. https://doi.org/10.1093/aje/kwt295

Park, K., Ging, D., Murphy, S., & McGrath, C. (2023). *The impact of the use of social media on women and girls*. Brussel: Europees Parlement.

Pariser, E. (2011). *The filter bubble: How the new personalized web is changing what we read and how we think.* Penguin.

Phillips, A. (1995). *Politics of Presence*. New York: Clarendon.

Pitkin, H. F. (1967). *The Concept of Representation*. Berkeley: University of California Press.

Plan International. (2020). *Free to be online? Girls' and young women's experiences of online harassment.* Geraadpleegd via https://plan-international.org/uploads/2023/06/SOTWGR2020-CommsReport-edition2023-EN.pdf

Quattrociocchi, W., Scala, A., & Sunstein, C. R. (2016). *Echo chambers on Facebook*. Available at SSRN 2795110.

Rheault, L., Rayment, E., & Musulan, A. (2019). Politicians in the line of fire: Incivility and the treatment of women on social media. *Research and Politics*, 6(1). https://doi.org/10.1177/2053168018816228

Runderkamp, Z. (2023). *Barrières voor vrouwen om politiek actief te worden, zijn en blijven*. Alliantie Politica. Geraadpleegd via https://stemopeenvrouw.com/wp-content/uploads/2023/12/Barrieres_voor_vrouwen_politiek_actief_2023_AlliantiePolitica.pdf

Runderkamp, Z., De Jong, J., & Van der Poel, N. (2023). *Wie wil er nog de politiek in? Onderzoek naar de invloed van geweld op de politieke aspiraties van vrouwen*. Alliantie Politica. Geraadpleegd via https://stemopeenvrouw.com/wp-content/uploads/2024/01/Politica-Rapport-Wie-wil-er-nog-de-politiek-in-2023.pdf

Saris, K., & Van de Ven, C. (2021). Misogynie als politiek wapen. *De Groene Amsterdammer*.

Schnabel, P. (2000). *Trends, dilemma's en beleid: essays over ontwikkelingen op langere termijn*. Den Haag: SCP/CPB.

Sieben, I., & Linssen, L. (2009). *Logistische regressieanalyse: een handleiding*. Nijmegen: Radboud Universiteit Nijmegen. Geraadpleegd via http://www.ru.nl/publish/pages/525898/logistischeregressie.pdf

Stichting DeGoedeZaak, Studio Jiska Broere, & Partiman, R. (2023). *Naar online veiligheid van politieke ambtsdragers*. Geraadpleegd via https://www.weerbaarbestuur.nl/sites/default/files/inline-files/2023-10-03%20Eindrapportage%20Online%20Haat.pdf

Törnberg, P., Andersson, C., Lindgren, K., & Banisch, S. (2021). Modeling the emergence of affective polarization in the social media society. *PLoS One, 16*(10), e0258259.

Van Bavel, A. (2022). 'The issue is not getting but keeping women in politics': The impact of violence against women in politics in the Belgian context. *Tijdschrift Voor Genderstudies*, 25(3), 231–247. https://doi.org/10.5117/tvgn2022.3.004.bave

Van De Weijer, S., & Bernasco, W. (2016). *Aangifte- en meldingsbereidheid: Trends en determinanten.* Geraadpleegd via https://repository.wodc.nl/bitstream/handle/20.500.12832/2248/2674-samenvatting_tcm28-124632.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Van Egten, C., van het Hekke, J., Post, L., de Jong, T., Jansen, A. (2016). *Vrouwenstemmen in de raad. Ambities, belemmeringen en successen van vrouwen in de lokale politiek*. Amsterdam: Atria. https://hdl.handle.net/11653/book111589

Van den Heuvel, S. G., Fernandez Beiro, L., & Van Dam, L. M. C. (2023). *Nationale Enquête Arbeidsomstandigheden 2022*. Leiden/Heerlen: TNO/CBS.

Van Huijstee, M., Nieuwenhuizen, W., Sanders, M., Masson, E., & van Boheemen, P. (2021). *Online ontspoord. Een verkenning van schadelijk en immoreel gedrag op het internet in Nederland*. Den Haag: Rathenau Instituut.

Vogels, E. A. (2021). *The state of online harassment*. Pew Research Center, 13, 625.

West, C., & Zimmerman, D. H. (1987). *Doing Gender. Gender and Society*, 1(2), 125–151. http://www.jstor.org/stable/189945

Wijnhoven, M., & Steijaert, M. (2022). *Het online plafond. Een kwalitatief onderzoek naar de invloed van online misogynie op vrouwen in de lokale politiek*. Amsterdam: Atria. Geraadpleegd via https://prod-cdn.atria.nl/wp-content/uploads/2022/09/26141322/Onderzoeksrapport-Het-online-plafond.pdf

Williams, M. (2021). *Voice, Trust, and Memory: Marginalized Groups and the Failings of Liberal Representation*. Princeton: Princeton University Press.

Yarchi, M., Baden, C., & Kligler-Vilenchik, N. (2021). Political polarization on the digital sphere: A cross-platform, over-time analysis of interactional, positional, and affective polarization on social media. *Political Communication*, 38(1-2), 98-139. https://doi.org/10.1080/10584609.2020.1785067

BIJLAGE I

Onderzoeksverantwoording MIV

Voor de analyses in dit onderzoeksrapport is gebruik gemaakt van gegevens die zijn verzameld voor de Monitor Integriteit en Veiligheid 2022. Voor een uitgebreide verantwoording bij deze dataverzameling verwijzen wij naar bijlage I van het bij deze monitor gepubliceerde onderzoeksrapport van Ipsos I&O (Klein Kranenburg et al., 2022, p.106).

Samenstelling respons

In Tabel 1 is de samenstelling van de groep deelnemers aan de Monitor Integriteit en Veiligheid 2022 weergegeven waarop dit rapport is gebaseerd. Het gaat om bestuurders en volksvertegenwoordigers in het decentraal bestuur (gemeenten, provincies en waterschappen). De aantallen zijn uitgesplitst naar mannen en vrouwen. Voor de totale aantallen verwijzen we naar het onderzoeksrapport van Ipsos I&O (Klein Kranenburg et al., 2022).

Tabel 1: Achtergrondkenmerken van politieke ambtsdragers (n=3.033) in Monitor Integriteit en Veiligheid 2022 (ongewogen aantallen en percentages), uitgesplitst naar mannen en vrouwen[22]

	Mannen (n=2.175)		**Vrouwen** (n=857)	
Achtergrondkenmerk	**Aantal**	**Percentage**	**Aantal**	**Percentage**
Bestuurslaag				
Provincie	112	5%	52	6%
Waterschap	140	6%	55	6%
Gemeente	1.923	88%	750	88%
Type ambtsdrager				
Voorzitter dagelijks bestuur	109	5%	48	6%
Medebestuurder	315	14%	117	14%
Volksvertegenwoordiger	1.751	81%	692	81%
Aantal jaar in functie				
Korter dan 1 jaar	128	6%	46	5%
1 jaar	125	6%	51	6%
2-4 jaar	962	44%	411	48%
5-9 jaar	586	27%	213	25%
10-14 jaar	221	10%	85	10%
15 jaar of langer	147	7%	50	6%
Onbekend	586	27%	213	25%
Politieke partij				
Lokale partij	726	33%	246	29%
CDA	351	16%	126	15%
VVD	303	14%	110	13%
PvdA	181	8%	94	11%
D66	133	6%	71	8%
GroenLinks	118	5%	85	10%
ChristenUnie	113	5%	37	4%
SP	44	2%	32	4%
SGP	81	4%	5	1%
Waterschapspartij (incl. geborgde zetels)	50	2%	26	3%
Overig	69	3%	22	3%
Type partij (alleen volksvertegenwoordigers)				
Oppositie	753	43%	317	46%
Coalitie	990	57%	370	54%
Aantal zetels partij (alleen volksvertegenwoordigers en medebestuurders)				
1	210	10%	71	9%
2	353	17%	157	20%
3	382	19%	172	21%
4	340	17%	127	16%
5	242	12%	104	13%
6	179	9%	66	8%
7 of meer	354	17%	106	13%

22 Van één politieke ambtsdrager is het geslacht niet bekend

Aanvullende databewerkingen

Om de analyses voor dit onderzoeksrapport mogelijk te maken hebben wij enkele aanvullende bewerkingen op de data toegepast. Deze bespreken wij hieronder.

Stedelijkheid

Om onderscheid te maken in de aard van de gemeente waarbinnen gemeentelijke politici functioneren is de mate van stedelijkheid van deze gemeenten opgenomen als variabele. Stedelijkheid is een maatstaf voor de concentratie van menselijke activiteiten gebaseerd op de gemiddelde omgevingsadressendichtheid (oad) berekend volgens het CBS. Hierbij zijn vijf categorieën onderscheiden:

- → zeer sterk stedelijk: gemiddelde oad van 2500 of meer adressen per km²;
- → sterk stedelijk: gemiddelde oad van 1500 tot 2500 adressen per km²;
- → matig stedelijk: gemiddelde oad van 1000 tot 1500 adressen per km²;
- → weinig stedelijk: gemiddelde oad van 500 tot 1000 adressen per km²;
- → niet stedelijk: gemiddelde oad van minder dan 500 adressen per km².

Samenvoegen conservatieve en progressieve partijen

In de analyses voor dit rapport is onderscheid gemaakt tussen politici van progressieve, conservatieve en lokale/overige partijen, op basis van het in de MIV opgegeven partijlidmaatschap van de respondenten. Hiertoe zijn politieke partijen onderverdeeld in progressief, conservatief, en lokaal/overig. Wij maakten daarvoor gebruik van de indeling die is gemaakt door het Kieskompas[20] bij de Tweede Kamerverkiezing van 2021. Deze indeling (Tabel 2) is gebaseerd op de antwoorden van partijen op 30 stellingen, die door een team van wetenschappers is gecontroleerd. Politici gaven in de MIV namens welke partij ze hun ambt vervulden, en zijn op basis daarvan gerangschikt naar progressief, conservatief, of lokaal/overig.[21]

20 Voor meer informatie, zie: https://www.kieskompas.nl/nl

21 In 32 gevallen vervulden respondenten een functie binnen een gecombineerde ChristenUnie/SGP-fractie. De ChristenUnie is in het Kieskompas als progressieve partij gelabeld, en de SGP als conservatieve partij. In deze gevallen is ervoor gekozen de eerstgenoemde partij als uitgangspunt te nemen. Respondenten die “ChristenUnie – SGP” opgaven (n = 21) werden gecodeerd als progressief, respondenten die “SGP – ChristenUnie” opgaven (n = 11) als conservatief.

Tabel 2: Indeling politieke partijen op basis van het Kieskompas.

Partijen	Progressief/conservatief
VVD	Conservatief
D66	Progressief
PVV (Partij voor de Vrijheid)	Conservatief
CDA	Conservatief
SP (Socialistische Partij)	Progressief
Partij van de Arbeid (P.v.d.A.)	Progressief
GROENLINKS	Progressief
Forum voor Democratie	Conservatief
Partij voor de Dieren	Progressief
ChristenUnie	Progressief
Volt	Progressief
JA21	Conservatief
Staatkundig Gereformeerde Partij (SGP)	Conservatief
DENK	Conservatief
50PLUS	Conservatief
BBB	Conservatief
BIJ1	Progressief
Lokale partij	Lokale en overige partijen
Anders	Lokale en overige partijen
Waterschapspartij (incl. geborgde zetels)	Lokale en overige partijen

Weging

Om betrouwbare uitspraken te kunnen doen over de totale groep politieke ambtsdragers, is in de Monitor Integriteit en Veiligheid een weging toegepast naar bestuurslaag en voor gemeenten ook naar type functie. Daarmee tellen de drie bestuurslagen (gemeenten, provincies en waterschappen), en binnen de gemeente de verschillende functiegroepen (burgemeesters, wethouders en raadsleden), naar evenredigheid van het aantal ambtsdragers mee in het totaal. Ook in eerdere edities van de Monitor is de weging op deze wijze uitgevoerd. De beschrijvende analyses (gemiddelden, percentages) zijn gebaseerd op gewogen data, zodat deze uitkomsten aansluiten op de gepubliceerde cijfers in de Monitor. Alle regressieanalyses zijn uitgevoerd op ongewogen data. De variabelen waarop in de Monitor is gewogen, zijn als covariaten meegenomen in het regressiemodel, zodat voor het eventuele effect van deze variabelen wordt gecorrigeerd.

Beschrijvende en verklarende analyses

De analyse is uitgevoerd in een aantal stappen. In de eerste plaats zijn de verbanden tussen geslacht[23], bestuurslaag en de uitkomstvariabelen (zoals het meemaken van online agressie en geweld) in kaart gebracht door middel van kruistabellen. Het nadeel van deze bivariate analyses is dat deze geen rekening houden met de samenstelling van de groepen die worden vergeleken. Zo kan het zijn dat mannen en vrouwen anders zijn verdeeld over bestuurslaag, functies, politieke partijen of andere factoren die mogelijk van invloed zijn. Om hier rekening mee te houden, hebben we multivariate regressieanalyses uitgevoerd. Daarbij onderzoeken we in welke mate geslacht een voorspeller is voor het ervaren van online agressie en geweld (en andere uitkomstmaten), waarbij gecontroleerd wordt voor het effect van bestuurslaag, functie en andere achtergrondkenmerken. Met deze analyses stellen we vast of (eventuele) verschillen tussen mannen en vrouwen (deels) te verklaren zijn door verschillen in de samenstelling van beide groepen naar bestuurslaag, functie, senioriteit, regio en politieke kleur. Voor dichotome uitkomstvariabelen, zoals het wel of niet meemaken van online agressie en geweld, zijn meervoudige logistische regressiemodellen geschat. Voor nominale uitkomstvariabelen zijn multinomiale regressiemodellen gebruikt en voor ordinale variabelen ordinale logistische regressiemodellen.

Om het effect van de variabele geslacht vast te stellen, is gekeken naar de waarde en significantie van de b-coëfficiënten en odds ratio's. De b-coëfficiënten geven de veranderingen in de logit (log odds) van de uitkomstmaat weer als de onafhankelijke variabele met 1 toeneemt. Een waarde groter dan 0 duidt op een positief verband, een waarde kleiner dan 0 op een negatief verband. Omdat een verandering in de logit veelal lastig is te interpreteren, kijken we ook naar de odds ratio. De odds ratio geeft de verandering in de kansverhouding (P / (1-P)) weer als de onafhankelijke variabele met 1 toeneemt. Bij een positief effect is de waarde van de odds ratio groter dan 1, bij een negatief effect ligt de waarde tussen de 0 en de 1. Als er geen effect is, is de odds ratio gelijk aan 1 (Hair et al. 2010; Lammers et al. 2007; Mortelmans, 2010; Sieben & Linssen, 2009).

Bijvoorbeeld: een odds ratio van 1,55 bij geslacht in het model van online agressie betekent dat vrouwen ruim 1,5 keer zo veel kans maken op het meemaken van online agressie dan mannen, gecontroleerd voor andere factoren. Het bijbehorende 95%-betrouwbaarheidsinterval (1,31 – 1,84) geeft de mate van statistische onzekerheid weer rond deze puntschatting. De waarde van de schattingen zijn namelijk aan fluctuaties door toeval onderhevig. Als een nieuwe steekproef van dezelfde omvang wordt getrokken, zouden de geschatte waarden (iets) anders uitvallen. Deze variatie van steekproef tot steekproef wordt uitgedrukt in een betrouwbaarheidsinterval. In dit voorbeeld zouden we met 95 procent betrouwbaarheid kunnen stellen dat vrouwen tussen 1,3 en 1,8 keer meer kans hebben om online agressie mee te maken dan mannen.

23 Geslacht is in de MIV geoperationaliseerd op basis van het geregistreerde geslacht op kandidatenlijsten en op overheidswebsites. In de MIV is dus niet aan de respondenten zelf gevraagd naar hun geslacht.

Om vast te stellen of de verklarende factoren voor online agressie (en andere uitkomstmaten) verschillen tussen mannen en vrouwen, zijn separate regressieanalyses voor mannen en vrouwen uitgevoerd. Daarnaast zijn in de totaalmodellen (voor mannen en vrouwen samen) interactie-effecten opgevoerd tussen de variabele geslacht en andere voorspellers. Op deze manier kan worden vastgesteld of het effect van bepaalde kenmerken, zoals aantal jaren ervaring of politieke kleur, afhankelijk is van geslacht (met andere woorden: verschilt tussen mannen en vrouwen).

atria Kennisinstituut voor Emancipatie en Vrouwengeschiedenis

Ipsos i&O